

İZMİR

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

İZMİR JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

İJSS

İzmir Journal of Social Sciences

e-ISSN : 2687-4407

İZMİR SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

İzmir Journal of Social Sciences

e-ISSN:2687-4407

Cilt/Volume :2

Sayı/Number:1

Yıl/Year:2020

TARANDIĞIMIZ DİZİNLER

Index Copernicus

EuroPub

Academic Resource Index (Researchbib)

Scientific Indexing Services (SIS)

Google Scholar

Academia

Asos Index

Citefactor.org

Advanced Science Index

DİZİNLER / INDEXES

<https://journals.indexcopernicus.com/search/journal/issue?issueId=all&journalId=63718>
2019 yılı Cilt 1 Sayı 1 ve sonrası sayılarımız(Since 2019 Vol:1 No:1)

<https://europub.co.uk/journals/22449>
2019 yılı Cilt 1 Sayı 1 ve sonrası sayılarımız(Since 2019 Vol:1 No:1)

<http://journalseeker.researchbib.com/view/issn/2687-4407>
2019 yılı Cilt 1 Sayı 1 ve sonrası sayılarımız(Since 2019 Vol:1 No:1)

<http://sindexs.org/JournalList.aspx?ID=6661>
2019 yılı Cilt 1 Sayı 2 ve sonrası sayılarımız(Since 2019 Vol:1 No:2)

<https://scholar.google.com/citations?user=rOqDpooAAAAJ&hl=tr>
(2019 Yılı 1. Cilt 1. Sayı İtibari ile taranmaktadır.)

DİZİNLER / INDEXES

Academia.edu
share research

<https://independent.academia.edu/izmirjss>
(2019 Yılı 1. Cilt 1. Sayı İtibari ile taranmaktadır.)

ASOS
indeks

<https://asosindex.com.tr/index.jsp?modul=journal-page&journal-id=413>

CiteFactor
Academic Scientific Journals

<http://www.citefactor.org/journal/index/25433>

ADVANCED SCIENCE INDEX

<http://journal-index.org/index.php/asi/article/view/3501>

İZMİR SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Cilt: 2 Sayı: 1 Yıl: 2020

Derginin Sahibi : Emel AYDIN
Sorumlu Müdür : Dr. Ömer AYDIN
Yönetim Yeri : İzmir
Yayının Türü : Haziran ve Aralık olmak üzere yılda iki sayı olarak elektronik ortamda yayınlanır.

Editör : Dr. Ömer AYDIN

Yayın Kurulu

Dr. Ömer AYDIN	DOKUZ EYLUL UNIVERSITY, TURKEY
Prof. Dr. BAHRIJA UMIHANIC	UNIVERSITY OF TUZLA, BOSNIA HERZEGOVINA
Prof. Dr. ELSHAN BAGIRZADEH	AZERBAIJAN STATE UNIVERSITY OF ECONOMICS, AZERBAIJAN
Prof. Dr. GIUSEPPE GALASSI	UNIVERSITY OF PARMA, ITALY
Prof. Dr. HAKAN KAHYAOĞLU	DOKUZ EYLUL UNIVERSITY, TURKEY
Prof. Dr. SÜLEYMAN YÜKÇÜ	DOKUZ EYLUL UNIVERSITY, TURKEY
Assoc. Prof. Dr. BEATA ŚLUSARCZYK	CZESTOCHOWA UNIVERSITY OF TECHNOLOGY, POLAND
Assoc. Prof. Dr. CHUNG JEEFENN	BERJAYA UNIVERSITY COLLEGE, MALAYSIA
Assoc. Prof. Dr. DINMUKHAMED KELESBAYEV	KHOJA AKHMET YASSAWI INTERNATIONAL KAZAKH-TURKISH UNIVERSITY, KAZAKHISTAN
Assoc. Prof. Dr. NAGY HENRIETTA	SZENT ISTVAN UNIVERSITY, HUNGARY
Assoc. Prof. Dr. SAŠA PETKOVIĆ	UNIVERSITY OF BANJA LUKA , BOSNIA HERZEGOVINA
Assoc. Prof. Dr. SELİM ŞANLISOY	DOKUZ EYLUL UNIVERSITY, TURKEY
Assoc. Prof. Dr. ÜZEYİR AYDIN	DOKUZ EYLUL UNIVERSITY, TURKEY
Dr. LIDIJA DAVIDOVSKA	INTERNATIONAL BALKAN UNIVERSITY, NORTH MACEDONIA
Dr. LOUIZA AMZIANE	UNIVERSITY OF TIZI OUZOU, ALGERIA
Dr. MARIYA VELEVA	UNIVERSITY OF ECONOMICS VARNNA, BULGARIA
Dr. NUR FİDANCI	DOKUZ EYLUL UNIVERSITY, TURKEY
Dr. RAMAZAN EKİNCİ	İZMİR BAKIRÇAY UNIVERSITY, TURKEY
Dr. SEID AHMED MOHAMMED	ARBA MINCH UNIVERSITY, ETHIOPIA
EFE SARIBAY (Res. Assist.)	DOKUZ EYLUL UNIVERSITY, TURKEY
TAHİR ANIL GÜNGÖRDÜ (Res. Assist.)	ÇANAKKALE ONSEKİZ MART UNIVERSITY, TURKEY
ENGİN ÖZTORNACI (MSc.)	DOKUZ EYLUL UNIVERSITY, TURKEY

Yazışma Adresi : İzmir Sosyal Bilimler Dergisi

Adres : Yaylacık Mh. 188 sk. No:4 D:3 Buca / İZMİR

Web : <https://dergipark.org.tr/tr/pub/izsbd>

Email : izmirsd@gmail.com

Email : izmirjss@gmail.com

Facebook : <https://www.facebook.com/izmirjss/>

Twitter : <https://twitter.com/izmirjss>

Uluslararası Danışma ve Bilim Kurulu / International Scientific and Advisory Board

Prof. Dr. ADALET HAZAR	BAŞKENT UNIVERSITY, TURKEY
Prof. Dr. AHMET ÖZEN	DOKUZ EYLÜL UNIVERSITY, TURKEY
Prof. Dr. BAHRIJA UMIHANIC	UNIVERSITY OF TUZLA, BOSNIA HERZEGOVINA
Prof. Dr. ELSHAN BAGIRZADEH	AZERBAIJAN STATE UNIVERSITY OF ECONOMICS, AZERBAIJAN
Prof. Dr. FATİH COŞKUN ERTAŞ	ATATÜRK UNIVERSITY, TURKEY
Prof. Dr. GIUSEPPE GALASSI	UNIVERSITY OF PARMA, ITALY
Prof. Dr. HAKAN KAHYAOĞLU	DOKUZ EYLÜL UNIVERSITY, TURKEY
Prof. Dr. HALİT TARGAN ÜNAL	İSTANBUL OKAN UNIVERSITY, TURKEY
Prof. Dr. İRFAN KALAYCI	İNÖNÜ UNIVERSITY, TURKEY
Prof. Dr. İSMAİL KÜÇÜKAKSOY	KÜTAHYA DUMLUPINAR UNIVERSITY, TURKEY
Prof. Dr. KÂMİL TÜÇEN	DOKUZ EYLÜL UNIVERSITY, TURKEY
Prof. Dr. OSMAN ÇEVİK	KARAMANOĞLU MEHMETBEY UNIVERSITY, TURKEY
Prof. Dr. RUZİYE COP	ABANT İZZET BAYSAL UNIVERSITY, TURKEY
Prof. Dr. SÜLEYMAN UYAR	ALANYA ALAADDİN KEYKUBAT UNIVERSITY, TURKEY
Prof. Dr. SÜLEYMAN YÜKÇÜ	DOKUZ EYLÜL UNIVERSITY, TURKEY
Prof. Dr. ŞERAFETTİN SEVİM	KÜTAHYA DUMLUPINAR UNIVERSITY, TURKEY
Prof. Dr. VERDA CANBEY ÖZGÜLER	ANADOLU UNIVERSITY, TURKEY
Prof. Dr. YUSUF CAHİT ÇUKACI	İNÖNÜ UNIVERSITY, TURKEY
Prof. Dr. ZEKİ BOYRAZ	FIRAT UNIVERSITY, TURKEY
Doç. Dr. AHMET KAYA	EGE UNIVERSITY, TURKEY
Doç. Dr. AYŞEGÜL TAŞ	ÇANKAYA UNIVERSITY, TURKEY
Doç. Dr. BEATA ŚLUSARCZYK	CZESTOCHOWA UNIVERSITY OF TECHNOLOGY, POLAND
Doç. Dr. CEVDET YİĞİT ÖZBEK	ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY, TURKEY
Doç. Dr. CHUNG JEEFENN	BERJAYA UNIVERSITY COLLEGE, MALAYSIA
Doç. Dr. DINMUKHAMED KELESBAYEV	KHOJA AKHMET YASSAWI INTERNATIONAL KAZAKH-TURKISH UNIVERSITY, KAZAKİSTAN
Doç. Dr. DİLEK SÜREKÇİ YAMAÇLI	NUH NACİ YAZGAN UNIVERSITY, TURKEY
Doç. Dr. EKREM YAŞAR AKÇAY	HAKKARİ UNIVERSITY, TURKEY
Doç. Dr. EMİR MEHMEDOVIC	UNIVERSITY OF SARAJEVO, BOSNIA HERZEGOVINA
Doç. Dr. GÜL KAYALIDERE	MANİSA CELAL BAYAR UNIVERSITY, TURKEY
Doç. Dr. GÜNEŞ YILMAZ	ALANYA ALAADDİN KEYKUBAT UNIVERSITY, TURKEY
Doç. Dr. GÜRBÜZ ÖZDEMİR	ÇANKIRI KARATEKİN UNIVERSITY, TURKEY
Doç. Dr. HAKAN ALTIN	AKSARAY UNIVERSITY, TURKEY
Doç. Dr. HAKAN MURAT ARSLAN	DÜZCE UNIVERSITY, TURKEY
Doç. Dr. İLKER KIYMETLİ ŞEN	İSTANBUL TİCARET UNIVERSITY, TURKEY
Doç. Dr. JELENA POLJASEVIC	UNIVERSITY OF BANJA LUKA, BOSNIA HERZEGOVINA
Doç. Dr. K. BAHAR AYDIN	ANKARA YILDIRIM BEYAZIT UNIVERSITY, TURKEY
Doç. Dr. NEVZAT TETİK	İNÖNÜ UNIVERSITY, TURKEY
Doç. Dr. NAGY HENRIETTA	SZENT ISTVAN UNIVERSITY, HUNGARY
Doç. Dr. OYTUN MEÇİK	ESKİŞEHİR OSMANGAZİ UNIVERSITY, TURKEY
Doç. Dr. SADIK ÖZLEN BAŞER	DOKUZ EYLÜL UNIVERSITY, TURKEY
Doç. Dr. SAŠA PETKOVIĆ	UNIVERSITY OF BANJA LUKA, BOSNIA HERZEGOVINA
Doç. Dr. SELİM ŞANLISOY	DOKUZ EYLÜL UNIVERSITY, TURKEY
Doç. Dr. SERDAR KURT	ÇANAKKALE ONSEKİZ MART UNIVERSITY, TURKEY
Doç. Dr. ŞENOL BABUŞCU	BAŞKENT UNIVERSITY, TURKEY
Doç. Dr. TAJANA SERDAR RAKOVIĆ	UNIVERSITY OF BANJA LUKA, BOSNIA HERZEGOVINA
Doç. Dr. TEKİN AVANER	JANDARMA VE SAHİL GÜVENLİK AKADEMİSİ, TURKEY

Uluslararası Danışma ve Bilim Kurulu / International Scientific and Advisory Board

Doç. Dr. UMUT ALİ KORAY KAYALIDERE	MANİSA CELAL BAYAR UNIVERSITY, TURKEY
Doç. Dr. ÜZEYİR AYDIN	DOKUZ EYLÜL UNIVERSITY, TURKEY
Dr. AYSUN KAHRAMAN	MANİSA CELAL BAYAR UNIVERSITY, TURKEY
Dr. AYŞE ATILGAN YAŞA	MANİSA CELAL BAYAR UNIVERSITY, TURKEY
Dr. AYŞEN BAKKALOĞLU	NİŞANTAŞI UNIVERSITY, TURKEY
Dr. AYŞENUR TARAKÇIOĞLU ALTINAY	UŞAK UNIVERSITY, TURKEY
Dr. BANU SARIBAY	TÜRK HAVA KURUMU UNIVERSITY, TURKEY
Dr. BARIŞ KANDEĞER	VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY, TURKEY
Dr. BERNA HEPBİLGİN	ÇANAKKALE ONSEKİZ MART UNIVERSITY, TURKEY
Dr. BİRSEL SABUNCU	PAMUKKALE UNIVERSITY, TURKEY
Dr. BURCU ORALHAN	NUH NACİ YAZGAN UNIVERSITY, TURKEY
Dr. CANER EKİZCELEROĞLU	TRAKYA UNIVERSITY, TURKEY
Dr. ERCAN BAHTİYAR	UŞAK UNIVERSITY, TURKEY
Dr. ESRA GÖKÇEN KAYGISIZ	GİRESUN UNIVERSITY, TURKEY
Dr. FATİH CEYLAN	UŞAK UNIVERSITY, TURKEY
Dr. FATMA SELEN MADENOĞLU	ABDULLAH GÜL UNIVERSITY, TURKEY
Dr. GAYE TOPA ÇİFTÇİ	ALANYA HAMDULLAH EMİN PAŞA UNIVERSITY, TURKEY
Dr. GÖZDE KOCA	BİLECİK ŞEYH EDEBALI UNIVERSITY, TURKEY
Dr. GÜLSEREN MUTLU	PAMUKKALE UNIVERSITY, TURKEY
Dr. HABİP DEMİRHAN	HAKKARİ UNIVERSITY, TURKEY
Dr. HAKAN PABUÇCU	BAYBURT UNIVERSITY, TURKEY
Dr. HATİCE KÜBRA KANDEMİR	İZMİR KATİP ÇELEBİ UNIVERSITY, TURKEY
Dr. HATİME KAMİLÇELEBİ	KIRKLARELİ UNIVERSITY, TURKEY
Dr. HAYRİYE HİLAL BAĞLI TAŞ	ERCİYES UNIVERSITY, TURKEY
Dr. HİLMİYE TÜRESİN TETİK	MANİSA CELAL BAYAR UNIVERSITY, TURKEY
Dr. IŞIL EREM CEYLAN	UŞAK UNIVERSITY, TURKEY
Dr. İSMAİL DURAK	DÜZCE UNIVERSITY, TURKEY
Dr. KADİR TUTKAVUL	DUMLUPINAR UNIVERSITY, TURKEY
Dr. KISMET DELİVELİ	MUĞLA SITKI KOÇMAN UNIVERSITY, TURKEY
Dr. KÜBRA MERT	RECEP TAYYİP ERDOĞAN UNIVERSITY, TURKEY
Dr. LEYLA İÇERLİ	AKSARAY UNIVERSITY, TURKEY
Dr. LIDIJA DAVIDOVSKA	INTERNATIONAL BALKAN UNIVERSITY, NORTH MACEDONIA
Dr. LOUIZA AMZIANE	UNIVERSITY OF TIZI OUZOU, ALGERIA
Dr. MARIYA VELEVA	UNIVERSITY OF ECONOMICS VARNA, BULGARIA
Dr. MEHMET SADIK AYDIN	MARDİN ARTUKLU UNIVERSITY, TURKEY
Dr. MURAT GENÇ	ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT UNIVERSITY, TURKEY
Dr. NUR FİDANCI	DOKUZ EYLÜL UNIVERSITY, TURKEY
Dr. NUR KUBAN TORUN	BİLECİK ŞEYH EDEBALI UNIVERSITY, TURKEY
Dr. NURCAN SÜKLÜM	HİTİT UNIVERSITY, TURKEY
Dr. OKAN GÜRAY BÜLBÜL	ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY, TURKEY
Dr. OSMAN PALA	KARAMANOĞLU MEHMETBEY UNIVERSITY, TURKEY
Dr. ÖZGE KORKMAZ	BAYBURT UNIVERSITY, TURKEY
Dr. ÖZLEM SÖKMEN GÜRÇAM	İĞDIR UNIVERSITY, TURKEY
Dr. RAMAZAN EKİNCİ	İZMİR BAKIRÇAY UNIVERSITY, TURKEY
Dr. REMZİ BULUT	BURDUR MEHMET AKİF ERSOY UNIVERSITY
Dr. SAHRA SAYĞAN TUNÇAY	KASTAMONU UNIVERSITY, TURKEY

Uluslararası Danışma ve Bilim Kurulu / International Scientific and Advisory Board

Dr. SEID AHMED MOHAMMED
Dr. SERDAR YAY
Dr. SEVTAP UĞUR
Dr. SÜLEYMAN EMRE ÖZCAN
Dr. ŞAKİR İŞLEYEN
Dr. TOLGA DAĞLAROĞLU Dr.
URAL GÖKAY ÇİÇEKLİ
Dr. VAHDET ÖZKOÇAK
Dr. YAŞAR AKÇA
Dr. ZAHİDE ACAR
Dr. ÖMER AYDIN
MSc. ETHEM YENİGÜN

ARBA MINCH UNIVERSITY, ETHIOPIA
SÜLEYMAN DEMİREL UNIVERSITY, TURKEY
UŞAK UNIVERSITY, TURKEY
MANİSA CELAL BAYAR UNIVERSITY, TURKEY
VANYÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY, TURKEY
ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY, TURKEY
EGE UNIVERSITY, TURKEY
HİTİT UNIVERSITY, TURKEY
BARTIN UNIVERSITY, TURKEY
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART UNIVERSITY, TURKEY
DOKUZ EYLÜL UNIVERSITY, TURKEY
TÜRKİYE İÇ DENETİM ENSTİTÜSÜ, TURKEY

İzmir Sosyal Bilimler Dergisi bilimsel/özgün araştırma makaleleri yayınlamaktadır. Haziran ve Aralık olmak üzere elektronik olarak yılda iki kez yayınlanır. Kapsamına giren **Türkçe, İngilizce ve Fransızca** dillerinde yazılmış makaleler yayınlayan ve 11 farklı ülkeden bilim insanlarını kurullarında barındıran **uluslararası bilimsel hakemli bir dergidir**.

Hakemlik süreçlerinde çift taraflı kör hakemlik sistemini kullanır. Açık erişim ilkesini benimsemiştir. Açık erişim, işlem ücreti, yayın ücreti veya başka bir ad altında yazarlardan ücret talep edilmemektedir.

Bu dergide yayınlanan makalelerin bilim ve dil bakımından sorumluluğu yazarlarına aittir. Dergide yayınlanan makaleler kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

İzmir Journal of Social Sciences publishes scientific/original research articles. It is published electronically twice a year, in June and December. It is an **international scientific refereed journal** that publishes articles written in **Turkish, English and French**, and includes academicians from 11 different countries in its boards. Uses "Double-Blind Peer Review" in reviewing processes. It has adopted the open access principle. No fee is requested from the authors for open access, processing, publication fee or otherwise. It is totally **FREE**.

The responsibility of the articles published in this journal in terms of science and language belongs to the authors.
The articles published in the journal cannot be used without reference.

ÖNSÖZ

Sosyal bilimler alanında özgün çalışmaların yayımlandığı bir dergi olan *İzmir Sosyal Bilimler Dergisi*'nin 2. cilt 1. sayısı ile karşınızdayız.

2019 yılında kurulan dergimizin bu yeni sayısında büyük bir özen, özveri ve dikkatle hazırladığımız birbirinden değerli beş adet makale yer almaktadır. Beş makaleden iki adeti Araştırma, üç adeti Derleme makalesidir. Makalelerden iki adeti İngilizce, üç adeti Türkçe olarak yayınlanmıştır.

Dergimiz, ULAKBİM TR-DİZİN tarafından taranmak üzere başvuru yapmış olup 2020 sayılarının çıkarılmasını takiben değerlendirme sürecinin tamamlanması beklenmektedir. Uluslararası dizinlerde (Proquest, Scopus vb.) de taranmak üzere başvuru yapılmış ve sürecin tamamlanması beklenmektedir. Dergimizde yayınlanan makalelerin daha fazla atıf alması için akademik paylaşım ve sosyal medya platformları gibi alanlarda da makaleler paylaşılmaktadır. Aynı zamanda düzenli olarak elektronik posta gönderimi ile yazar ve hakem havuzumuz genişletilmektedir. Tüm bu çalışmaların en kısa sürede sonuçlarını göreceğimize inancımız tamdır. Bu dileklerle dergimizin yeni sayılarında görüşmek üzere sağlıklı günler dileriz.

Dr. Ömer AYDIN
Editör

İÇİNDEKİLER / CONTENT

<u>Makaleler/Articles</u>	<u>Tip/Type</u>	<u>Sayfa/ Page</u>
Müşterilerin Sosyal Medya Girişimcilerinden Aldıkları Ürünlere Yabancılaşmaları <i>Customers' Alienation from Social Media Entrepreneurs to the Products Bought</i> Nilsun SARIYER	Özgün Araştırma/Original Research	1
A Summary of Electrophysiological Research of Basal Forebrain Cholinergic Neurons <i>Basal Önbeyin Kolinerjik Hücrelerinin Elektrofizyolojik Analizi</i> Çağrı Temuçin ÜNAL	Derleme Makalesi/Review Article	9
Kamu Denetiminde Dijital Dönüşüm: Dijital İkiz Yöntemi <i>Digital Transformation in Public Audit: The Digital Twin Method</i> Ahmet ÖZEN, Fatma Nur GÜREL	Derleme Makalesi/Review Article	16
Informal Food Production in Turkey and Its Possible Consequences <i>Türkiye'de Kayıt Dışı Gıda Üretimi ve Olası Sonuçları</i> Aslıhan TÜĞEN	Derleme Makalesi/Review Article	24
Yolsuzlukla Mücadele: Seçilmiş Ülke Örnekleri <i>Fight Against Corruption: Selected Country Examples</i> Kutay İŞLER, Filiz TUTAR KUTLUAY	Özgün Araştırma/Original Research	30

Müşterilerin Sosyal Medya Girişimcilerinden Aldıkları Ürünler Yabancılaşmaları*

Customers' Alienation from Social Media Entrepreneurs to the Products Bought

Nilsun SARIYER¹

Öz

Sosyal medya girişimciliğini, ekonomik anlamda değer ifade edecek bir iş fikrine sahip olup bu fikri yapılabirlik araştırması sonucunda yatırıma dönüştürüp sosyal medya aracılığıyla mal ve hizmet üretip satma faaliyeti olarak tanımlamak mümkündür. Yabancılaşma ise bireyin toplumsal, kültürel ve doğal çevresine uyumunun azalması, çevresi üzerinde denetimini kaybetmesi ve giderek çaresiz kalarak yalnızlaşmasıdır. Tüketim toplumu çerçevesinde müşterilerin, kendilerine, kimliklerine, satın aldıkları ya da kullandıkları ürünlere ve işletmelere yabancılaşmaları, yabancılaşmış müşterileri ön plana çıkarmıştır. Bu çalışmada, sosyal medya girişimcilerinden aldıkları ürünlere yabancılaşan müşteriler konu edinilmiştir. Araştırmanın amacı, bu müşterilerin özelliklerinin belirlenmesidir. Bu amaçla, Allison tarafından geliştirilen "Yabancılaşmış Müşteri Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırmada, tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden kartopu örnekleme yapılmıştır. Veriler, anket yöntemiyle toplanmıştır. Anket uygulaması, Google Documents formatında oluşturulmuştur. Verilerin analizinde faktör analizi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda yabancılaşmış müşterilerin sosyal medya girişimcilerinin ürünlerine güçsüzlük ve anlamsızlık nedeniyle yabancılaştıkları ortaya çıkmıştır.

Anahtar Sözcükler: Yabancılaşmış Müşteri, Sosyal Medya Girişimciliği, Yabancılaşmış Müşteri Ölçeği, Sosyal Medya

Abstract

Social media entrepreneurship has a business idea that will express economic value and as a result of this feasibility research, it is possible to define it as an activity to produce and sell goods and services through social media. Alienation, on the other hand, means that the individual's adaptation to his social, cultural and natural environment is reduced, he loses control over his environment, and he becomes more and more helpless. In the context of the consumer society, the alienation of customers from themselves, their identities, the products they buy or use, and businesses have brought foreign customers to the forefront. In this study, customers who become alienated to the products bought from social media entrepreneurs are discussed. The purpose of the research is to determine the characteristics of these customers. For this purpose, "Alienated Customer Scale" developed by Allison was used. In the research, snowball sampling, which is one of the non-random sampling methods, was performed. Data were collected by questionnaire method. The survey was created in Google Documents format. Factor analysis was used for data analysis. As a result of the research, it was found that alienated customers alienated social media entrepreneurs' products because of their powerlessness and meaninglessness.

Keywords: Alienated Customer, Social Media Entrepreneurship, Alienated Customer Scale, Social Media

* Bu makale 17-20 Ekim 2019 tarihinde Muğla'da gerçekleştirilen 4. Uluslararası Girişimcilik İstihdam ve Kariyer Kongresi kapsamında sözlü olarak sunulan "Müşterilerin Sosyal Medya Girişimciliği Ürünlerine Yabancılaşması" başlıklı çalışmanın genişletilmiş halidir.

** Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur. / In this article, the principles of scientific research and publication ethics were followed.

¹ Nilsun SARIYER

ORCID ID: 0000-0001-2345-6789

Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Seydikemer Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Muhasebe ve Finans Yönetimi, Muğla, Türkiye, nilsunsariyer@mu.edu.tr
Assoc. Prof., Muğla Sıtkı Koçman University, Seydikemer School of Applied Sciences, Accounting and Finance Management, Muğla, Turkey, nilsunsariyer@mu.edu.tr

Geliş Tarihi/Received : 06.11.2019
Kabul Tarihi/Accepted : 03.02.2020
Çevrimiçi Yayın/Published : 03.02.2020

Makale Atf Önerisi /Citation (APA):

Sariyer, N. (2020). Müşterilerin Sosyal Medya Girişimcilerinden Aldıkları Ürünler Yabancılaşmaları. *İzmir Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (1), 1-8.

1. GİRİŞ

21. yüzyılda birçok alanda etkili olan sosyal medya uygulamaları, günümüzde bireylerin hayatlarının vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Özellikle Web 2.0'ın kullanıcılar sosyal medyayı oluşturma imkanı tanıması, hem tüketicilerin hem de işletmelerin bu uygulamaları daha yaygın kullanmasına sebep olmuştur.

İşletmeler açısından sosyal ağ pazarlaması, geleneksel pazarlamaya göre daha hızlı, daha düşük maliyetli, daha büyük kitlelere ulaşma imkanı sağlamaktadır. Ayrıca işletmeler, hedefledikleri kitleye yönelik çalışma yapmalarına imkan tanıyan ve ölçülebilir sonuçlar elde ettikleri için sosyal ağ pazarlamasını tercih etmektedirler (Alan et al., 2018). Küçük ölçekli işletmeler ise büyük işletmelerle aynı platformda yer alma sebebiyle bu ağlarda bulunmak istemektedirler.

Son yıllarda tüketiciler, zamanlarının tamamına yakını bilgisayar ya da cep telefonlarıyla geçirdikleri görülmektedir. Aynı zamanda sosyal ağlar sayesinde buldukları mekânlardan dışarı çıkmadan birçok eylemi (alışveriş, eğitim, bankacılık gibi) yapma olanağına sahiplerdir. Hatta aile, arkadaş ve sosyal ilişkilerinde bile sosyal ağları kullanmaktadırlar (Karagülle ve Çaycı, 2014). Bunu farkederek işletmeler de tüketiciye ulaşmanın yollarından biri olarak sosyal medyada pazarlamayı görmektedirler. Ancak başlangıçta tüketicilerin dikkatini çeken sosyal medyadaki bu pazarlama çalışmaları; zaman içinde alışıldık, farkedilmeyen, kayıtsız kalınan hatta bıkkınlık veren faaliyetlere dönüşmektedirler. Çünkü bu faaliyetler; her uygulamada karşılaşılan, birbirine benzeyen, kapatıldığında tekrar tekrar açılan reklamlar olarak insanları rahatsız etmeye başlamışlardır. Bu nedenle çoğu tüketici, sosyal medyada yer alan sosyal medya girişimcilerinin ürünlerine eskisi kadar ilgi göstermemekte, uzaklaşmakta ve yabancılaşmaktadır. Bu çalışmada, her geçen gün sayısı arttığı düşünülen sosyal medya ürünlerine yabancılaşan müşteriler ele alınmıştır.

2. YABANCILAŞMA

Yabancılaşma kelimesi, Yunanca "alloiosis" ve eş anlamlısı "ekstasis" kelimelerinin Latince çevirisi olan "allenus" kökünden türetilmiştir (Güğçerçin&Aksay, 2017). "Yabancı", "başkası" anlamına gelen kavram, en genel tanımıyla bireyin fiziki ve ruhi varlığı arasındaki mesafenin açılması olarak ifade edilmektedir (Özbudun et al., 2007). Webster İngilizce Sözlüğü (1968) kelimeyi, bir özelliğin başka bir tarafa iletilmesi; bir kişinin yabancılaşması; akli bir rahatsızlık olmak üzere üç farklı anlamda tanımlamaktadır.

Aslında kelimenin kullanımı insanlık tarihi kadar eskidir (Seeman, 1959; Schaar, 1961). Mesela, Romalılar sadece zihinsel yabancılaşmayı "yabancılaşma" olarak ifade etmişlerdir. Yabancılaşmış insanları toplumsal olarak takdire değer saymışlardır (Seeman, 1959). İlk Hıristiyanlar için yabancılaşma, insanın Tanrı'dan ayrılması olarak kabul edilmiştir (Özbudun et al., 2007). Bu, İslam tasavvufundaki "vahdet-i vücud" kavramıyla tanımlanan hal ile benzetilebilir. Geçmişte yabancılaşma teolojik bir kavram olarak ele alınmıştır. İnsanın kendinden, bedeninden, köklerinden vb. ayrılması ayrıca daha üst bir varlıkla

bütünleşmesi olarak düşünülmektedir. Ancak bu konuda çalışan akademisyenlerin yaptıkları tanımlamalar bu tanımlardan daha farklıdır (Tablo 1). Tablo 1'deki tanımlarda iki ortak nokta vardır: İnsanın Kendisini Dış Dünya ile Bütünleştirememesi ve İç Dünyasından Kaynaklanan Bilincinin Bölünmesiyle Alakalı Eylem ve Deneyimler. Bu durumda insanın dış dünyaya veya kendi iç dünyasındaki uyumsuzluktan dolayı ortaya çıkan her şey yabancılaşma denilebilir.

Tablo 1: Yabancılaşma İle İlgili Tanımlar

YAZAR	TANIM
Fromm, 1955	Yabancılaşma ile nevroz eş anlamlıdır. Aslında nevroz yabancılaşma olgusu sonucudur. Bir tutku (örneğin mevki, para, vs.) ile başlar, zaman içinde ilerleyerek hastanın bütünlük duygusunu kaybetmesine ve yabancılaşmış bir psikoloji içine hapsolmesine neden olur.
Seeman, 1959	Yabancılaşma insanın içinde yaşanan koşullarla ilişkilidir ve olayın toplumsal boyutu gözardı edilmeden bireyin psikik yaşamındaki izdüşümlerinin açığa çıkartılmasıdır.
Marcuse, 1968	Yabancılaşma, tüketim normları ve bunların bireyce içselleştiği ideolojik bir ortamdır. Modern dünya insanları tek boyutlu hale getirmektedir. Hayatın bütünselliği ve güveninden yoksun bırakılan "tek boyutlu insan", teknolojinin nüfuz ettiği tekil, yabancılaşmış, yer yer psikopatolojik bir figüre karşılık gelmektedir.
Marx, 1976	Modern üretim süreçleri özellikle insani ve sosyal boyutta değişiklikler ortaya çıkarmaktadır. İşçi emek ve ürününe aidiyet duymamakta ve bütünlük duygusundan uzaklaşmaktadır. "İş odaklı" bir hayat yaşayan birey, etrafındaki dünyaya karşı güvenilirliğini yitirerek korku ve ürperti hissetmeye başlamaktadır.
Davis, 1988	Yabancılaşma, uyumsuzluk, iş grubu ve örgütten kopukluk duygusudur. Maalesef düzeyinde artış oldukça psikolojik sorunlarda da artış ortaya çıkar.
Teber, 1990	Entelektüel beklentilerini doyuramayan ve kültürel amaçlarına ulaşamayan birey, kendisini geliştirmek ve çoğaltmak olanaklarını ortadan kaldırır. Bu da yabancılaşma yaşamasına sebep olur.
Şimşek et al., 2006	Bireyin hayatı ve tabiatı özümseyememesi nedeniyle doğaya yabancılaşmasıdır.
Çetin et al., 2009	Bireyin toplumsal, kültürel ve doğal çevresine uyumunun azalması, çevresi üzerinde denetimini kaybetmesi ve giderek çaresiz kalarak yalnızlaşmasıdır

Yabancılaşmanın nedenleri arasında modern sanayi toplumunun ortaya çıkardığı tüketim normları bulunmaktadır. Bu normları içselleştiren birey, teknolojideki hızlı ilerlemeden de etkilenince yabancılaşma ile karşı karşıya kalmaktadır (Johnson, 1974). Bununla birlikte teknoloji kendi yasalarını geliştirerek insanı kendisine tabi kılmaktadır (Özbudun et al., 2007). Özellikle teknolojinin getirdiği yüksek standartlar, insanın beklentilerini arttırmaktadır (İsrail, 1971). Günümüzde ortaya çıkan internet, haberleşme, teknoloji, iletişim alanlarındaki hızlı gelişme, insanların yabancılaşma nedenleri arasındadır.

Yabancılaşmanın Ölçümü

Yabancılaşmanın ölçümü ile ilgili ilk çalışmayı Nettler yapmıştır. Nettler (1957), pazardaki yabancılaşmanın ölçülmesi gerektiğini savunarak bunu denemiştir. Ancak çalışma ile ilgili herhangi bir sonuç elde edememiştir (Nettler, 1957). Daha sonra Pruden ve Longman (1972), piyasadaki devlet müdahalesinin yabancılaşma yaratıp yaratmadığı ile ilgili çalışma yapmışlardır. Yabancılaşma ile ilgili iki değişkeni incelemişlerdir: inanç ve etnik köken. Tüketicilerin devlet müdahalesinin olumsuz piyasa koşulları oluşturmasından kaynaklanan yabancılaşma yaşadıklarını saptamışlardır. Özellikle Afrika ve Meksika kökenlilerin diğer tüketicilere göre daha güçlü yabancılaşma hislerinin olduğunu bulgulamışlardır (Pruden&Longman, 1972; Allison, 1978).

Dean (1961) ve Middleton (1963), insanların yabancılaşmasını ölçmek için "Sosyal Yabancılaşma Ölçeği"ni geliştirmişlerdir. Ölçekte elli ifade bulunmaktadır. Her iki akademisyen de yaptıkları çalışmaların sonucunda güçsüzlük, anlamsızlık, kuralsızlık, sosyal izolasyon ve kendini tanıma olmak üzere beş boyut ortaya çıkartmışlardır (Seeman, 1959). Bu ölçeği kullanan Marx (1976), emeğe yabancılaşma, üretim sürecinde olmaktan kaynaklanan yabancılaşma, doğaya yabancılaşma ve insanın kendine yabancılaşması boyutlarını belirlemiştir. Bu ölçeği kullanan diğer akademisyenler de farklı boyutlar saptamışlardır. Örneğin, Seeman (1959), güçsüzlük, anlamsızlık, kuralsızlık, soyutlanmışlık ve kendine yabancılaşma; Mau (1992); Brown, Higgins, ve Paulsen (2003) ile Sanberk (2003) güçsüzlük, kuralsızlık, soyutlanmışlık ve anlamsızlık; Lambert (1980), güçsüzlük, anlamsızlık, normsuzluk ve kültürel yabancılaşma; Burbach (1972), güçsüzlük, anlamsızlık ve kendine yabancılaşma boyutlarını elde etmişlerdir. Bahsedilen bu çalışmalarda "Sosyal Yabancılaşma Ölçeği" ile ortak boyutların bulunduğu ancak bazı boyutların da eklendiği görülmektedir.

Tüketici yabancılaşması ile ilgili ilk çalışmayı Pruden, Shuptrine ve Longman (1974) yapmışlardır. Daha sonra Seeman (1959) tüketici yabancılaşmasının tüketicinin kendine yabancılaşması, tüketicinin satın aldığı ve/veya kullandığı ürünlere yabancılaşması ve tüketicinin diğer tüketicilere yabancılaşmasından bahsetmiştir. Allison (1975), Sosyal Yabancılaşma Ölçeği'ndeki ifadelerden yola çıkarak "Yabancılaşmış Müşteri Ölçeği"ni geliştirmiştir. Bu ölçek, insanlardan ziyade müşterilerle ilgilidir. Bu nedenle Yabancılaşmış Müşteri Ölçeği'nin geliştirilmesi pazarlama biliminde oldukça önemlidir.

Yabancılaşmış Müşteri Ölçeği, toplam otuz beş ifadeden oluşmaktadır. Allison (1975), 368 tüketici ile yaptığı çalışmanın geçerlilik ve güvenilirliğini de test etmiştir. Faktör analizi yaparak güçsüzlük, kuralsızlık, sosyal izolasyon ve kendine yabancılaşma boyutlarını tespit etmiştir (Allison, 1975). Yabancılaşmış Müşteri Ölçeği'nde, Dean (1961) ve Middleton (1963)'un Sosyal Yabancılaşma Ölçeği'nde bulunan "anlamsızlık" ve "kendini tanıma" boyutları yer almazken ölçeğe "kendine yabancılaşma" adı verilen bir boyut eklenmiştir. Burns (2010) eklenen bu boyutu desteklemektedir. Pazarda kendine yabancılaşan tüketicinin pazarla ilişkilerini sonlandırdığını ya da minimum düzeye indirdiğini savunmuştur (Burns, 2010). Ancak çoğu

tüketici, yabancılaşma yaşadığının farkında değildir. Bu nedenle yapılan nitel çalışmalarda yabancılaşmaya verilen cevaplar net değildir (Çelik, 2001). Bununla birlikte günümüz toplumunda tüketim merkezlerine yönelen tüketicinin az ya da çok yabancılaşma yaşadığı da unutulmamalıdır (Aytaç, 2006; Fromm, 2006). Çünkü birey, kim olduğu ve kim olmak istediğine karar verirken tükettikleri ön plana çıkmaktadır. Bu durum kişinin benlik bilincini doğrudan etkilemektedir. Bundan kaynaklanan yabancılaşma da her zaman mümkündür.

3. SOSYAL MEDYA GİRİŞİMCİLİĞİ

Sosyal medya, Web 2.0 teknolojileri üzerine kurulan ve yeni medya olarak ifade edilen derin sosyal etkileşime, topluluk oluşumuna ve işbirliği projelerini başarmaya imkan sağlayan web siteleridir (Akar, 2011). Sosyal medyada zaman ve mekân sınırlaması olmadan paylaşım, tartışmanın esas olduğu insani iletişim şeklidir (Vural & Bat, 2010). Web 2.0 dönüşümü, sosyal medya uygulamalarının çok sayıda kullanıcı tarafından tercih edilmesine sebep olmuştur. Özellikle bireyler, katılımcı olarak paylaşım yapabilme imkânına sahip olmuşlardır. Sosyal medya; bloglar, forumlar, tartışma panoları ve sohbet odaları, tüketici e-postası, tüketici ürünleri veya hizmet derecelendirme web siteleri ve forumlar, internet tartışma panoları ve forumlar, moblog (dijital ses, görüntü, film veya fotoğraf içeren siteler) ve sosyal ağ siteleri gibi çevrimiçi uygulamaları içerir (Mangold & Faulds, 2009). Bununla birlikte bu medya sayesinde işletmelerin tüketicilerle iletişimi de değişmiştir. İşletmeler, mevcut müşterilere ulaşmak, yeni müşteri kazanmak, güven sağlamak, işletme veya marka bilinirliğini sağlamak ve marka imajı korumak için sosyal medya yaygın olarak kullanılmaktadır (Mills, 2012). Bu medya uygulamalarının kullanılarak işletmenin, markanın ya da ürünlerin tanıtımının yapılması sosyal medya pazarlaması olarak tanımlanmaktadır (Barefoot&Szabo, 2010). Sosyal medya pazarlaması, sosyal medya teknolojileri, sosyal ağ kanalları ve yazılımlar aracılığıyla paydaşlar arasındaki iletişimin sağlanmasıdır (Jacobsan et al., 2019). Bu medya aracılığıyla yapılan pazarlama maliyetlerinin düşük olması, bilginin hızlı yayılması ve güncel olması, samimiyetin esas olduğu bir ortamda gerçekleşmesi, hedef kitleyi tanıma imkânı vermesi, ölçme ve değerlendirmenin yapılabilmesi, aracısız direkt iletişim sağlayarak kişilerarası yakınlık sağlaması, referans yoluyla alınan bilgilerin güvenilirliğinin olması işletmeler açısından bu pazarlamayı cazip kılmaktadır (Eröz&Doğdubay, 2012). Web 2.0 ile internet kullanımının ucuzlaması ve gereken altyapının kolaylıkla sağlanabilmesi işletmelerin yanısıra tekil kullanıcılara da sosyal medyayı ticari ve pazarlama hedefleri doğrultusunda değerlendirme imkanı sağlamaktadır. Bu da ekonomide mikro ölçekli işletmelerin artışının ve girişimcilik projelerinin yoğunlaşmasının yolunu açmıştır (Michaelidou et al., 2011). Ayrıca teknolojinin ilerlemesi, pek çok sistemin teknolojik süreçlerle iç içe geçmesine neden olmuştur. Geleneksel anlamdaki girişimcilik teknolojideki gelişmelerden etkilenmektedir. E-ticaret ve sosyal medya uygulamaları girişimciler için önemli bir mecra haline gelmiştir. Sosyal medya, yeni pazarlara açılan girişimcilere olumlu katkılar sağlamaktadır (Marangoz, 2011). Böylelikle küçük ölçekli işletmeler de çok yüksek bütçeli pazarlama projelerine gerek duymadan reklam vb. pazarlama faaliyetlerini

gerçekleştirebilmektedirler. Sosyal medyada yer alan sosyal medya girişimciliği “ekonomik anlamda değer ifade edecek bir iş fikrine sahip olup bu fikri yapılabirlik araştırması sonucunda yatırıma dönüştürüp sosyal medya aracılığıyla mal ve hizmet üretip satanlar” olarak tanımlanabilir (Kaya&Sarıyer, 2015).

Sosyal medya girişimcilerinin ürün ve hizmetlerini pazarlama konusunda önlerine çıkan pek çok engeli sosyal medya uygulamaları ortadan kaldırmaktadır. Mesela, yaratıcılık sayesinde diğer sosyal medya girişimcilerinden farklı olma olanağı bulmaktadırlar. Çünkü çok çeşitli ürün ve hizmet seçeneği içerisinde farklı bir seçenek ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte sosyal medya girişimcileri sosyal medya sayesinde hedef tüketici kitlelerine kolayca ve hatta ücretsiz bir şekilde erişebilmektedirler. En önemlisi de sosyal medya sayesinde tüketiciye ürün ve hizmetlerini pazarlamanın önünde herhangi bir zaman ya da fiziki erişim engeli kalmamaktadır (İşlek, 2012). Ancak tüm bu avantajlar sosyal medya girişimcileri için dezavantaj olarak da düşünülebilir. Bu girişimcilerin mevcut müşterilerine ulaşmak, yenilerini kazanmak, güven vermek, bilinirliklerini arttırmak ve marka imajlarını korumak için sosyal medyayı tercih etmeleri gibi avantajlar (Barutçu&Tomaş, 2013) çok sayıda sosyal girişimciyi bu medya uygulamalarına çekmektedir. Uygulamalarının birçoğunda, bu tür işletmelerin reklamları yoğun bir şekilde yer aldığı görülmektedir. Bu da tüketicilerin bu reklamları görmemesi, ihmal etmesi, farketmemesi, bunlardan bıkkınlık yaşaması gibi birçok olumsuz durum yaşamasına sebep olmaktadır. Tüketiciler, çoğu zaman sosyal medya girişimci ürünlerine yabancılaşmaktadır. Bu çalışmada bu konu ele alınarak sosyal medya girişimciliği ürünlerine yabancılaşan müşteriler üzerine bir araştırma yapılmıştır.

4. ARAŞTIRMANIN AMACI

Yukarıda da ifade edildiği gibi araştırmanın amacı, sosyal medya girişimcilerinin ürünlerini satın alan yabancılaşmış müşterilerin özelliklerinin belirlenmesidir. Bu özellikler belirlenirken aynı zamanda sosyal medya girişimciliği ürünlerine yabancılaşma yaşanıp yaşanmadığının da ortaya çıkartılması hedeflenmiştir. Çünkü Burns (2010) ve Fromm (2006) tüketicilerin az ya da çok yabancılaşma yaşadıkları ancak bunun farkında olmadıklarını ifade etmişlerdir. Bu çalışmada da bu varsayım kabul edilmiştir.

Müşteri yabancılaşma boyutları, Allison (1975) tarafından geliştirilen “Yabancılaşmış Müşteri Ölçeği” ile ölçülmeye çalışılmıştır. Böylece bu çalışmada bu ölçeğin uygulanabilirliği de test edilmiştir. Bu amaç doğrultusunda geliştirilen hipotezler şu şekilde belirlenmiştir:

H₁: Tüketiciler, sosyal medya ürünlerine karşı güçsüzlük nedeniyle yabancılaşmaktadır.

H₂: Tüketiciler, sosyal medya ürünlerine karşı kuralsızlık nedeniyle yabancılaşmaktadır.

H₃: Tüketiciler, sosyal medya ürünlerine karşı sosyal izolasyon nedeniyle yabancılaşmaktadır.

H₄: Tüketiciler, sosyal medya ürünlerine karşı kendine

yabancılaşma nedeniyle yabancılaşmaktadır.

5. ARAŞTIRMANIN METODU

Sosyal medya kullanıcılarının sosyal medyadaki girişimci ürünlerine karşı yabancılaşma yaşayıp yaşamadıkları ve bu yabancılaşan müşterilerin özelliklerinin belirlenmesi amacıyla yapılan bu çalışma, tanımlayıcı bir çalışmadır. Araştırmanın örnek kitle, sosyal medya kullanıcıları olarak belirlenmiştir.

Veri toplama yöntemi olarak göz atım yöntemlerinden anket yöntemi kullanılmıştır. Kullanılan anket formu, Allison (1978) tarafından geliştirilen “Yabancılaşmış Müşteri Ölçeği”dir. Ancak ölçekteki ifadelerin Türkçeleştirilmesinde Sanberk (2003), Bayhan (1995) ve Duru (1995)’nin tezlerinde kullandıkları yabancılaşma ile ilgili anket formları da dikkate alınmıştır.

Anket formu, üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, tüketicilerin sosyal medya girişimcilerinden ürün alıp almadıkları sorulmuştur. Olumsuz cevap verenlerden ankete devam etmemesi istenmiştir. İkinci bölümde, Yabancılaşmış Müşteri Ölçeği ile ilgili 35 ifadeye yer verilmiştir. Sosyal medya kullanıcılarının bu ifadeleri “1-Kesinlikle Katılmıyorum, 2-Katılmıyorum, 3-Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum, 4-Katılıyorum ve 5-Kesinlikle Katılıyorum” seçeneklerinden oluşan beşli ölçeğe göre değerlendirmeleri söylenmiştir. Üçüncü bölümde ise cevaplayıcıların demografik özellikleri (cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, yaş ve meslek) ile ilgili sorulara yer verilmiştir.

Tüm sosyal medya uygulamalarıyla ilgili araştırma yapmak zaman ve maliyet açısından zordur. Bununla birlikte her sosyal medya uygulamasının amacı ve kullanım alanı birbirinden farklıdır. Bu nedenle karşılaştırma yapmak anlamsızdır. Bunlar göz önüne alınarak birey ya da işletmelerin ürün satmak amacıyla rağbet ettikleri sosyal medya uygulamalarından biri olan instagram tercih edilmiştir. Başlangıçta fotoğraf yükleme ve paylaşma olarak oluşturulan instagram, Web 2.0 tabanlı içerik paylaşım uygulamasının kullanımına imkan tanıyan aynı zamanda görsel reklam vb. pazarlama öğelerinin kullanabileceği ve alıcılarla satıcıların bir araya geldiği bir uygulamaya dönüşmüştür. Bu araştırmanın kapsamı instagram ile sınırlandırılmıştır.

Kullanılan örnekleme yöntemi, tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden kartopu örneklemesidir. Yapılan araştırmanın internetle ilgili olması bu örneklemenin tercih sebebidir. Anket Google Form üzerinden yayınlanmıştır (<https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLScr1neNCdCmmiBEzvlyyrCDkx7S1xyccY2r9hsqK9jebp8hCg/viewform>). Sorular hazırlanırken “zorunlu cevaplama” seçeneği kodlanmış bu sayede unutulmuş ya da atlanılan sorular sistem tarafından uyarılmış, anket formu tamamlanmadan gönderilememiştir. Anket uygulaması, 1 Mart ila 21 Ağustos 2019 tarihleri arasında yapılmıştır. Verilerin analizinde faktör analizi kullanılmıştır.

6. BULGULAR

Sosyal medya girişimci ürünlerine yabancılaşan tüketicilerin özelliklerini belirlemek amacıyla yapılan anket uygulamasına katılan 220 sosyal medya kullanıcısının demografik özellikleri, Tablo 2’dedir. Ankete cevap veren bu kullanıcıların % 51’i erkek, %

26.8'i 26 ila 35 yaş arası, % 56.8'i evli ve % 35.4'ü lisans ve lisansüstü mezundur.

Tablo 2: Katılımcıların Demografik Özellikleri İle İlgili Bulgular

Demografik Bilgiler		
Cinsiyet	Frekans	%
Erkek	112	51,0
Kadın	108	49,0
TOPLAM	220	100
Yaş	Frekans	%
18-25 yaş	58	26,3
26-35 yaş	59	26,8
36- 45 yaş	55	25,0
46- yaş ve üstü	48	21,9
TOPLAM	220	100
Medeni Durum	Frekans	%
Evli	125	56,8
Bekâr	95	43,2
TOPLAM	220	100
Eğitim Düzeyi	Frekans	%
İlköğretim	60	27,4
Lise	82	37,2
Lisans ve lisansüstü	78	35,4
TOPLAM	220	100

Sosyal Medya Kullanıcılarının Özelliklerinin Belirlenmesi

Tablo 2'deki cevaplayıcıların farklı yabancılaşma boyutlarına sahip olup olmadığını saptamak için faktör analizi yapılmıştır. Ancak faktör analizde yer alan ifadelerin kendi içinde iç tutarlılığının olup olmadığını belirlemek amacıyla öncelikle SPSS 22.0 kullanılarak güvenilirlik analizine bakılmıştır (Alfa Katsayısı: 0.867). Güvenilirliği bozan ifade olmadığı belirlendikten sonra "Varimax yöntemi" ile faktör analizi uygulanmıştır. Bartlett test değeri, 0.00 anlamlılık düzeyinde 12.321 olarak gerçekleşmiştir. Bu değer, ana kütle içindeki değişkenler arasında bir ilişkinin var olduğunu ve faktör analizinin geçerliliğini ifade eder. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testinin sonucu, % 79'dur. Bu oranın % 60'ın üstünde olması arzulanır. Bu iki sonuç, faktör analizinin geçerli olduğunu göstermektedir.

Faktör analizi sonucunda iki boyuta ulaşılmıştır. Analiz sonucu dikkate alınarak H_1 hipotezi kabul edilmiş ancak diğer hipotezler red edilmiştir. Ancak Allison'un ölçeğinde olmayan "anlamsızlık" olarak ifade edilen yeni bir boyut sözkonusudur.

İlk boyut ondokuz ifadeden oluşmaktadır. Bu boyutta yer alan ifadeler, Allison'un ölçeğindeki ifadelerle benzerdir. Bununla birlikte sosyal izolasyon ve kendini tanıma ile ilgili ifadelerin bir kısmı bu boyutun içinde yer almıştır. Allison'un da belirttiği gibi boyut, "güçsüzlük" olarak ifade edilmiştir. Bu boyutu oluşturan ifadelerde sosyal medya ürünleri satanların kâra odaklı oldukları, müşterilerin reklam gibi faaliyetlere kandıkları, müşterilerin pazardaki kontrolünün az olduğu, instagramda ürün satan sosyal girişimcilerin çok güçlü oldukları, tüketimin gösteriş için olduğu, bu uygulamadaki ürün satışında etik ve pazarlamayla ilgili sorunlarının olduğu ifade edilmektedir.

Tablo 3. Güçsüzlük Boyutu İle İlgili Faktör Analizi Sonuçları

İfadeler	Faktör Yüğü
Instagramdaki girişimciler, kâr ettikleri süreçte tüketicilerin ürünleri neden satın aldıklarını umursamazlar*	.721
Instagramdaki girişimciler, müşteri taleplerine cevap vermektedirler	.691
Instagram girişimcilerinin ürün satışında etik olmayan uygulamalar kullanmaları oldukça yaygındır*	.664
Instagram girişimcilerinin sattıkları ürünlerden satın almak hoş bir deneyimdir	.663
Instagram girişimcilerinin öncelikli hedefleri, müşteriyi memnun etmek değil para kazanmaktır*	.642
Reklam ve tanıtım maliyetleri, alıcının ürün için ödediği fiyatı arttırdığını düşünüyorum*	.631
Bir ürünün gerçek faydası ile satış anında anlatılan faydası birbirinden oldukça farklıdır*	.620
Instagram girişimcileri, özellikli ürünlerin kitlesel üretimine imkân sağlamaktadırlar	.599
Instagram girişimcileri, ürün özellikleri hakkında yanlış bilgiler vermektedirler*	.598
Bir ürün, genellikle garantisi biter bitmez bozulmaktadır*	.570
İşletmeler, doğal kaynakların gereksiz yere tüketilmesinden sorumludurlar*	.498
Instagram girişimcilerinin indirim, iskonto vb. satış uygulamaları ile adil iş politikaları ile örtüşmemektedir*	.481
Instagramdaki işletmelerin birçoğu, aynı ürünleri satmaktadırlar	.443
Bir satın alma işlemi yaptıktan sonra genellikle "neden" diye kendimi sorgulamaktayım	.440
Instagramdaki girişimcilerin halkı yanlış yönlendirmesi, alışılmadık bir olay değildir*	.439
Bazı markaların neden diğerlerinden iki kat daha pahalıya sattığını anlamıyorum	.430
Çoğu reklam, gerçekleri göstermez*	.429
Ürünler, yıpranacak şekilde tasarlanmıştır*	.427
Instagramdaki ürünlerin kaliteli olduğuna inanıyorum	.398
Toplam Varyans: % 46.11	

*Bu değer, ters çevrilmiştir.

Güçsüzlük boyutu, toplam varyansın % 46.11'ini açıklamaktadır. Bu faktörü Seeman (1975) bireyin kendi davranışının aradığı sonuçları ya da destekleri belirleyemeyeceği beklentisi veya olasılığı; Mau, (1992) bireyin yüksek düzeyde amaçları olmasına rağmen, bu amaçları başarabileceğine ilişkin beklentilerin düşük olduğu durum olarak tanımlamaktadır. Bu boyut gözönüne alındığında güçsüzlüğün en önemli göstergesi, müşterinin satın aldığı ürünlerde söz sahibi olamamasıdır. Müşteri, satın alma esnasında tüketim üzerinde herhangi bir etkisi ve kontrolünün olmadığı için işletmelerin davranışlarını etkileyememektedir. Bu da müşterinin kendini hep güçsüz hissetmesine ve sonuçta yabancılaşmasına neden olmaktadır. Buna ek olarak işletmelerin müşteri istek ve ihtiyaçlarına karşı ilgisiz oldukları algısına da sahiptir (Allison, 1979; Lambert, 1980; Dobscha&Ozanne, 2000; Kıyan, 2011).

Tablo 4. Anlamsızlık Boyutu ile İlgili Faktör Analizi Sonuçları

İfadeler	Faktör Yüğü
Instagramdaki girişimcilerin sattıkları ürünlerin hangisinin en iyi olduğuna karar veremiyorum*	.698
İnternet girişimcilerinin sayfalarında yer alan ürünlerde müşterilerin söz hakkı bulunmamaktadır*	.688
Instagram girişimcileri sattıkları ürünlerin olumsuz özelliklerini müşteriden saklar*	.650
Instagramda istediğim şeyi bulamadığımda hayal kırıklığına uğrarım*	.648
Arkadaşlarımı, satın aldıklarımla etkilemek için gereğinden fazla harcama eğilimindeyim	.601
Çok fazla reklam olması markalar arasında seçim yapmamı zorlaştırmaktadır	.598
Satış, alım satma işinden ziyade tüketicileri instagramdaki sayfaya çekmenin bir yoludur	.550
Moda ve modadaki mevcut eğilimleri tanımlamak imkânsızdır*	.532
Çok fazla gereksiz ürün satın aldığım için kendimi suçlu hissediyorum	.531
Çoğu ürün, farklı marka isimleri ve etiketlere sahip olmasına rağmen aslında aynıdır	.528
Instagram girişimcileri, kötü hizmetlerini tolere etmeye isteklidirler	.511
Satın alınan ürünü iade etmek, utanc vericidir	.498
Satın alma gücü yetersiz tüketiciler, kredi, kredi kartı gibi araçlarla satın alma işlemine yönlendirilmektedirler	.483
Sık sık yeni aldığım ürünlerden memnun kalmam*	.452
Çok fazla rakip instagram girişimcilerinin sosyal medyada bulunması, rasyonel satın almamı engellemektedir*	.449
Reklamlar, ürünün gerçek kullanım özelliklerini göstermektedir	.439
Toplam Varyans: % 32.89	

*Bu değer, ters çevrilmiştir.

İkinci faktör onaltı ifadede oluşmaktadır. Bu faktör, toplam varyansın % 32.89'unu açıklamaktadır. Bu faktör, "anlamsızlık" olarak isimlendirilmiştir. Bu faktör Allison'un ölçeğinde bulunmamaktadır. Ancak Sosyal Yabancılaşma Ölçeği'ni kullanan Seeman (1959), Burbach (1972), Mau (1992); Brown, Higgins ve Paulsen (2003) ve Sanberk (2003) benzer ifadeleri "anlamsızlık" olarak adlandırmışlardır. Manneheim (1954), anlamsızlığı, şimdi ile gelecek arasında bir ilişkinin kurulamaması olarak tanımlamaktadır. Güçsüzlük bireyin hareketlerinin sonuçlarını kontrol edememe ve böylece de pazarı istekleri çerçevesinde şekillendirememesi durumu iken anlamsızlık, bireyin davranışlarının sonuçlarını bilememesi, öngöremesidir (Kıyan, 2011). Seeman, (1959) bireyin inanması gerektiği konusunda net olmadığı zaman -bireyin karar vermede netlik için asgari standartları karşılanmadığında- tüketicinin anlamsızlık

yaşadığını ifade etmektedir. Birey, alternatif yorumlar konusunda seçim yapamamaktadır. Çünkü işlevsel akılcılıktaki artış ve uzmanlaşma ve üretim üzerindeki vurgusu böylesi bir seçimi olanaksızlaştırmaktadır (Seeman, 1975). Buna ilave olarak anlamsızlık yaşayan birey, "Artık her şeyi anlamıyorum" ifadesini sık sık kullanmaktadır (Krishnan, 2008).

Bu boyuttaki ifadelerde müşterinin yeterli ve ilgili bilgiye ulaşamadığı için alternatif ürün ve markalar arasından makul bir seçim yapamadığı, pazardaki karmaşıklığı çözemediği için bu durumla baş edemediği, pazardaki ürün ve marka çeşitliliğinin müşteriye kararsızlık yaşattığı, tutundurma karması faaliyetlerinin müşterinin fayda çerçevesinde ürün satın almasını engellediği yer almaktadır (Tablo 4).

Allison (1975), "Yabancılaşmış Müşteri Ölçeği"nde güçsüzlük, anlamsızlık, kuralsızlık, sosyal izolasyon ve kendini tanıma boyutlarını bulgulamışken bu çalışmada sadece iki boyut (güçsüzlük ve anlamsızlık) bulunmuştur. Bu sonuç dikkate alındığında ankete cevap verenlerin kendilerini çevreden izole etmedikleri, kuralsızlıkla ilgili sorun yaşamadıkları ve kendilerine yabancılaşmadıkları söylenebilir. Özellikle tutundurma karması elemanlarının etkisiyle instagramdaki sosyal girişimci ürünlerine karşı güçsüzlük ve anlamsızlık yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Bu durumda instagramdaki sosyal girişimciler açısından Allison'un Yabancı Müşteri Ölçeği'nin güçsüzlük boyutu için kabul edilmiştir. Buna ilave olarak bu ölçekte olmayan yeni bir boyut (anlamsızlık) elde edilmiştir. İki boyutun olması sosyal medya girişimcilerinin sosyal medya girişimci ürünlerine karşı yabancılaşma yaşadıklarını da ortaya çıkarmıştır.

7. SONUÇ

Yabancılaşma ile ilgili olarak farklı bilim dallarında uzun zamandır çalışmalar yapılmaktadır. Ancak pazarlama alanındaki çalışmalar sınırlıdır. Müşteri yabancılaşması, günümüz tüketim ilişkilerinin açıklanmasında oldukça önemli bilgiler sunmaktadır. İnsanların bilgisayar ve cep telefonu gibi teknolojik ürünlere hayatlarında fazlaca yer vermeleri ve birbirleriyle iletişimlerini sınırlamaları bu konuyu daha çok gündeme getirmektedir. Gelecekte de tüketici davranışları konularından biri olarak ele alınacağı öngörülmektedir.

Bu çalışmada yabancılaşmış müşterilerin sosyal medya ürünlerine bakışı değerlendirilmiştir. Müşterilerin az ya da çok yabancılaşma yaşadıkları varsayımı altında sosyal medya girişimci ürünlerine karşı yabancılaşma yaşandığı ortaya çıkmıştır. Yabancılaşan sosyal medya kullanıcıların buldukları durum ise güçsüzlük ve anlamsızlıktır. Allison'un Yabancılaşmış Müşteri Ölçeği'nde yer alan boyutlardan sadece biri, sosyal medya ürünlerine yabancılaşan müşteriler için sözkonusudur. Diğer boyutlarla ilgili bir bilgi bulgulanmamıştır. Bu durum kültürel farklılıklardan kaynaklanabilir. Ancak araştırma sonucunda farklı bir boyut elde edilmiştir. Aslında kültürel boyutların yanısıra ölçeğin de günümüz şartlarına göre yeniden değerlendirilmesi düşünülebilir.

Günümüzde işletmelerin sosyal medyada yer almaması sözkonusu değildir. Çünkü tüketiciye ulaşmanın en kolay yollarından biridir. Ancak yapılan araştırma sonucunda tüketicilerin

yabancılaşmalarının pazarı istekleri çerçevesinde şekillendirememesi ve satın alma sürecinin sonuçlarını bilememesi kaygısı ile oluştuğu ortaya çıkmıştır. Bu durumda işletmelerin ürünün yaratılması aşamasından itibaren tüketiciyle iletişime geçerek tüketicinin isteklerine yer vermesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle, işletmelerin tüketiciyle birlikte hareket ederek tüketiciyle etkileşim halinde olması yabancılaşmayı önleyecektir.

Tüketici davranışında yabancılaşma konusundaki ampirik bir çalışma olarak bu araştırma, bundan sonraki çalışmalara rehberlik edebilir. Farklı tüketici gruplarıyla yapılan çalışmalarda daha farklı sonuçların elde edileceği düşünülmektedir. Çünkü bu çalışma, sadece sosyal medya ürünleriyle yapılmıştır. Bununla birlikte seçilen örneklem nedeniyle genelleştirme yapma imkânı yoktur. Fakat müşterilerin yabancılaşma yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Bu konunun daha detaylı ele alınarak farklı alanlarda yeni çalışmalar yapılması önerilmektedir. Özellikle yabancılaşmış müşteri ölçeğinin yeniden tasarlanması ve ölçek geliştirmeyle ilgili çalışmalar yapılabilir. Gelecekte şekillenecek tüketici özelliklerini değerlendirebilmek açısından bu tür çalışmaların hem akademik anlamda hem de uygulamada önemli olacağı ortadadır.

KAYNAKLAR

- Akar, E. (2011). *Sosyal medya pazarlaması sosyal Web'te pazarlama stratejileri*. 2. Baskı. Ankara: Efil.
- Alan, A. K., Kabadayı, E. T. & Erişke, T. (2018). İletişimin yeni yüzü: Dijital pazarlama ve sosyal medya pazarlaması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Bahar 17 (66), 493-504.
- Allison, N. K. (1978). A psychometric development of a test for consumer alienation from the marketplace. *Journal of Marketing Research*, XV (November), 565-575.
- Aytaç, Ö. (2006). Tüketimcilik ve metalaşma kısıcında boş zaman. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11, 27-53.
- Barefoot, D. & Szabo, J. (2010). *Friend with benefits a social media marketing handbook*. San Francisco: No Starch Press.
- Barutçu S. & Tomaş, M. (2013). Sürdürülebilir sosyal medya pazarlaması ve sosyal medya pazarlaması etkinliğinin ölçümü. *İnternet Uygulamaları ve Yönetimi Dergisi*, 4(1), 5-23.
- Bayhan, V. (1995). Üniversite gençliğinde anomi ve yabancılaşma (İnönü Üniversitesi Örneği). (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Brown, M., Higgins, K. & Paulsen, K. (2003). Adolescent alienation: What is it and when can educators do about it?. *Intervention in School and Clinic*, 39(1), 1-9.
- Burbach, H. J. (1972). The development of a contextual measure of alienation. *The Pacific Sociological Review*, 15(2), 225-234.
- Burns, D. J. (2010). Consumer alienation and attitudes toward consumer free riding. *The Journal of Business Inquiry*. 9(1), 22-36.
- Çelik, F. (2005). Ortaöğretim öğrencilerinin okula yabancılaşma düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Çetin, C. , Özdemirci, A. & Kartaltepe, N.(2009). Is alienation only a problem for the blue-collar workers? A research on the alienation of the white-collar workers in the age of information and in banking sector, *The Journal of Financial Research and Studies*, 1(1), 91-127.
- Davis, K. (1988). *Human behaviour at work organizational behavior*. New York: Mc Graw Hill.
- Dean, D. (1961). Alienation: Its meaning and measurement. *American Sociological Review*, 26 (October), 753-758.
- Dobscha S. & Ozanne, J. L. (2000). Marketing and the divided self: healing the nature-women separation, *Marketing and Feminism: Current Issues and Research*. eds: M. Catterall, P. Maclaran & Lorna Stevens, London: Routledge.
- Duru, E. (1995). Üniversite öğrencilerin yabancılaşma ve yalnızlık düzey ilişkileri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Eröz S. S. & Doğdubay, M. (2012). Turistik ürün tercihinde sosyal medyanın rolü ve etik ilişkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27(1), 133-157.
- Fromm, E. (1955). *The sane society*. New York: Rinehart.
- Fromm, E. (1982). *Sağlıklı toplum*, çev: Y.Salman & Z.Tanrısay, İstanbul: Payel Yayınları.
- Güngerçin, U. & Aksay, B. (2017). Dean'in yabancılaşma ölçeğinin türkçe uyarlaması: Geçerlilik ve güvenilirlik analizi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13(1) 1-18.
- Hegel, G.W. F. (1995). *Tarihte akıl*, çev: Ö. Sözer, İstanbul: Kabaalçı Yayınevi.
- Israel, J. (1971). *Alienation: from Marx to modern sociology*. Colorado: Allyn and Bacon.
- İşlek, M. S. (2012). Sosyal medyanın tüketici davranışlarına etkileri türkiye'deki sosyal medya kullanıcıları üzerine bir araştırma (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Jacobsan, J., Gruzdb, A. & Hernández-Garcíac, Á. (2019). Social media marketing: Who is watching the watchers?. <https://doi.org/10.1016/j.jretconser.2019.03.001>.
- Johnson, F. (1974). Alienation: concept, term, and meanings. *Philosophy and Phenomenological Research*, 35 (1), 131-134.
- Karagülle, A. E. & Çaycı, B. (2014). Ağ toplumunda sosyalleşme ve yabancılaşma. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, January 4(1), 1-9.

- Kaya, A. & Sarıyer, N. (2015). Sosyal medya girişimcilerin kişilik özellikleri -instagram örneği. *Uluslararası Girişimcilik ve Kariyer Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 463- 471. 9-11 Ekim 2015, Muğla, Türkiye.
- Kıyan, S. S. (2011). Ekolojik feminizm bağlamında kadınların tüketici olarak pazarda yabancılaşması, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 1 (1) Güz, 85-104.
- Krishnan, P. (2008). Consumer alienation by brands: Examining the roles of powerlessness and relationship types (Unpublished Doctoral Thesis). University of Manitoba, Manitoba Canada.
- Lambert, Z. V. (1980). Consumer alienation, general dissatisfaction, and consumerism issues: conceptual and managerial perspectives. *Journal of Retailing*, 56(2), 3-24.
- Mangold, W. G. & Faulds, D. J. (2009). Social media: The new hybrid element of the promotion mix. *Business Horizons*, 52, 357-365.
- Marangoz, M. (2011). Girişimciler için sınırsız ticaret: E-Ticaret. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 6(1), 133-148.
- Marcuse, H. (1968). *One-dimensional man*. California: Mao's Little Red Book.
- Marx, K. (1976). *1844 El yazmaları: Ekonomi politik ve felsefe*, çev: K. Somer, 1. baskı, Ankara: Sol Yayınları.
- Mau, R.Y. (1992). The validity and devolution of a concept: Student alienation. *Adolescence*, 27 (107., ERIC: EJ451214.
- Michaelidou, N., Siamagka, N.T. & Christodoulides, G. (2011). Usage, barriers and measurement of social media marketing: an exploratory, investigation of small and medium B2B brands. *Industrial Marketing Management*. 40, 1153-1159.
- Middleton, R. (1963). Alienation, race and education, *American Sociological Review*, 28(December), 873-877.
- Mills, A. J. (2012). Virality in social media: The SPIN framework. *Journal of Public Affairs*. 12(2), 162-169.
- Nettler, G. (1957). A measure of alienation, *American Sociological Review*. 22(6), 670-677.
- Özbudun, S.; Markus, G. & Demirer T. (2007). *Yabancılaşma ve*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Pruden, H. & Longman, D. (July 1972). Race, alienation and consumerism. *Journal of Marketing*, 36, 58-63.
- Pruden, H.O.; Shuptrine, F. K. & Longman, D. S. (1974). A measure of alienation from the marketplace. *Journal of the Academy of Marketing Science*. 2(4), 610-619.
- Sanberk, İ. (2003). Öğrenci Yabancılaşma Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Schaar, J. (1961). *Escape from authority*, New York: Basic Books.
- Seeman, M. (1959). On the meaning of alienation. *American Sociological Review*. 24, (December), 783-791.
- Seeman, M.(1975), Alienation studies, ed: Alex Inkeles, *Annual Review of Sociology*. I, Palo Alto: Annual Reviews Inc.
- Şimşek, M.Ş.; Çelik A.; Akgemci, T. & Fettahlıoğlu, T. Örgütlerde yabancılaşmanın yönetimi araştırması, *14. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı*. 1-11. 25-27 Mayıs 2006, Erzurum.
- Teber, S. (1990). *Politik-psikoloji notları*. İstanbul: Ara Yayınları.
- Vural, B. & Bat, M. (2010). Yeni bir iletişim ortamı olarak sosyal medya: ege üniversitesi fakültesine yönelik bir araştırma. *Journal of Yaşar University*. 5 (20), 3348-3382.
- Webster İngilizce Sözlüğü (1968), <https://www.merriam-webster.com/dictionary/dictionary>.

A Summary of Electrophysiological Research of Basal Forebrain Cholinergic Neurons*

Bazal Önbeyin Kolinerjik Hücrelerinin Elektrofizyolojik Analizi

Çağrı Temuçin ÜNAL¹

Abstract

Acetylcholine has been known to be a wake-promoting neurotransmitter since the earliest microdialysis studies coupled to electroencephalographic (EEG) measurements. Advances in electrophysiological recording tools tied to anatomical identification methods helped to unequivocally indicate that these neurons exhibit augmented activity during wake periods. Later studies have revealed that acetylcholine plays essential roles in higher cognitive functions such as learning and memory. Understanding the intrinsic and synaptic electrophysiology of basal forebrain cholinergic (BFC) neurons is of paramount importance for answering how the BFC neuron system fulfills all those functions. This review discusses the latter questions along with a summary of missing links in the current state of knowledge.

Keywords: Acetylcholine, neuron, neuromodulation, electrophysiology

Öz

İlk mikrodializ ve elektroensefalogram (EEG) çalışmalarından beri asetilkolinin bilinç üzerindeki uyarıcı etkileri bilinmektedir. Elektrofizyolojik tekniklerdeki ilerlemeler ve bu tekniklerin anatomik metodlarla harmanlanması sayesinde asetilkolinin uyanıklık süreçlerindeki rolü hakkında geçmiş bulguları destekleyici ve genişletici bilgilere ulaşılmıştır. Uyku/uyanıklık regülasyonuna ek olarak, asetilkolinin öğrenme ve bellekteki önemli rolü de yeni çalışmalarda desteklenmektedir. Kortekse asetilkolin girdisini sağlayan bazal önbeyindeki kolinerjik hücrelerin hem içsel hem de sinaptik elektrofizyolojik özelliklerini anlamak bu bağlamda çok önemlidir. Bu derleme makalesinde, bazal önbeyin kolinerjik hücreleri hakkındaki elektrofizyolojik bulgular ve literatürdeki eksiklikler tartışılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Asetilkolin, nöron, nöromodülasyon, elektrofizyoloji

INTRODUCTION

Historical Context

Cortical areas across the mammals are covered with cholinergic axons. To give some examples, Descarries et al. (2004) estimate that total cholinergic axonal lengths in the rat neocortex reach levels as long as 7.6 km. Given accounts that report 4 varicosities per 10 µm in cholinergic fibers reveals around 30 billion acetylcholine release sites just in the neocortex of the rat (Descarries et al., 2004). Previous ultrastructural data revealed that cholinergic appositions in the neocortex are not associated with a synaptic morphology (Umbriaco et al., 1994; Mrzljak et al. 1995; Smiley et al. 1997). This led to the thinking that

acetylcholine exerts its actions mainly through volume transmission. Nonetheless, recent ultrastructural studies combined with immunohistochemical labelling of synaptic markers such as neuroligin 2 and gephyrin clearly demonstrated that the majority of cholinergic varicosities form synapses in the areas they innervate (Takács et al., 2013; 2018). Moreover, optogenetic studies have revealed that postsynaptic effects of acetylcholine cannot be readily mimicked by adding cholinergic agonists (Unal et al., 2015), an argument against volume transmission hypothesis. The limited spatial innervation by single cholinergic axons in the cortex further supports the specificity of this system (Li et al., 2018). Thus, acetylcholine transmission is likely to be of synaptic nature with a general topographic

* Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur. / In this article, the principles of scientific research and publication ethics were followed.

¹ Çağrı Temuçin ÜNAL

ORCID ID: 0000-0003-2942-546X

Dr. Öğr. Üyesi, TED Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Ankara, Türkiye, cagri.unal@tedu.edu.tr

Asist. Prof., TED University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Psychology, Ankara, Turkey, cagri.unal@tedu.edu.tr

Geliş Tarihi/Received : 14.01.2020

Kabul Tarihi/Accepted : 24.03.2020

Çevrimiçi Yayın/Published : 24.03.2020

Makale Atf Önerisi /Citation (APA):

Ünal, Ç.T. (2020). A Summary of Electrophysiological Research of Basal Forebrain Cholinergic Neurons. *İzmir Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (1), 9-15.

organization: this requires the endowment of cholinergic neurons with the capability to adapt to dynamic changes in brain states. This necessitates the careful investigation of the physiology of basal forebrain cholinergic (BFc) neurons. Before a consideration of the physiology of BFc neurons, a brief overview of the historical context and anatomical descriptions would be instrumental in providing us with a framework from which we can view the functional aspects of these neurons.

First anatomical accounts of the basal forebrain started with the beginning of the 19th century where the subcommisural area was named as the unnamed substance (substantia innominata) by Johann Christian Reil (Zaborszky et al., 2011). Afterwards, the German anatomist Karl Bogislaus Reichert considered the basal forebrain as a discrete brain region in a human brain atlas (Zaborszky et al., 2011). Subsequently, Theodor Meynert made a description of hyperchromatic cells within this region followed by the full topographical descriptions from von Kolliker, who named the BF after Meynert as the “nucleus basalis of Meynert”.

These anatomical descriptions are considered to be accurate even today (for more detail, refer to Zaborszky et al., 2011). With the start of the 20th century, physiological research on chemicals involved in cell to cell communication gained impetus and for the first time, the physiological effects of acetylcholine were described by the groundbreaking studies of Dale and Loewi (see Rubin, 2007). In the middle of the 20th century, work by Katz and his co-workers characterized acetylcholine’s actions in the neuromuscular junction for the first time (Katz and Miledi, 1966). In parallel, Eccles et al. (1954) characterized acetylcholine’s actions for the first time within the central nervous system: they have found the nicotinic excitation of Renshaw interneurons within the spinal cord and how it leads to the inhibition of motor neurons.

Around the same time, based on the similarity of the morphological make up between brainstem and BF neurons, the BF was considered as an extension of the brainstem activating system that is implicated in cortical arousal (Reviewed in Zaborszky et al., 2011). These notions led to studies that considered BF’s role in cortical activation. With the development of antibodies for choline acetyltransferase (ChAT) and tract tracing techniques, it became widely accepted that the BF harbors cholinergic neurons (BFc neurons) that send heavy projections to diverse cortical areas (see Semba, 2004). Microdialysis studies coupled with cortical electroencephalographic (EEG) recordings have revealed that acetylcholine release exhibits an enhancement during cortical arousal (Kanai and Szerb, 1965). Complementing these findings, pharmacological studies by Krnjevic and Phillis (1963) provided strong support regarding the excitability enhancing function of acetylcholine in the cortex. Later research have shown that EEG measures involve more than the measurement of general arousal, acetylcholine’s role in higher cognitive functions came to be widely appreciated (e.g. Colangelo et al., 2019).

A Brief Overview of the Anatomy

The BF is made up of cytoarchitectonically heterogeneous areas situated in the ventromedial forebrain. The areas that make up

the BF and their projections are listed on Table 1. These areas communicate with the rest of the brain through medial forebrain bundle, ventral amygdalofugal pathway, diagonal band of Broca, and the inferior thalamic peduncle (Heimer and Alheid, 1991).

Table 1: Main outputs of different BFc neurons found in different BF subregions (Luskin and Price, 1982; Amaral and Kurz, 1985; Henny and Jones, 2006; Zaborszky et al., 2011).

The BF Area	Main outputs
Medial Septum / Ventral diagonal band complex (MS/VDB)	Hippocampus
Horizontal diagonal band (HDB)	Olfactory bulb, piriform cortex, entorhinal cortex, lateral hypothalamus
Substantia innominata (SI)	Basolateral amygdala (BLA), neocortex
Magnocellular preoptic area (MCPO)	Olfactory bulb, piriform cortex, entorhinal cortex, lateral hypothalamus
Ventral pallidum (VP)	BLA, neocortex
Extended amygdala (EA)	BLA, neocortex
Ansa lenticularis	BLA, neocortex

The BF outputs to neocortical areas are not well-reciprocated: cortical feedback to the BF arises almost exclusively from prefrontal cortical areas (Mesulam and Mufson, 1984; Zaborszky et al., 1997). Recent evidence indicates that the prefrontal cortical input is largely on non-cholinergic cells with BFc neurons receiving minimal direct input from these regions (Gielow et al., 2017).

Subcortical inputs reach areas rich in BFc neurons from the ascending neuromodulatory nuclei that involve norepinephrine (Zaborszky et al., 1993), epinephrine (Hajszan and Zaborszky, 2002), dopamine (Grove, 1988; McDonald, 1991; Petrovich et al., 1996), and serotonin (Gasbarri et al., 1999; Leranath and Vertes, 1999; Hajszan and Zaborszky, 2000) along with inputs from various hypothalamic nuclei (Cullinan and Zaborszky, 1991).

ELECTROPHYSIOLOGY of BFc NEURONS

In vivo studies

Understanding the functional physiology of BFc neurons requires the researchers to concomitantly record cortical EEG signals and single BFc unit activity for delineating the reciprocal relationship between BFc neurons and different cortical regions. Another challenge involves the heterogeneity of the BF as an anatomical entity: BF does not only contain cholinergic (BFc) neurons. BFc neurons are intermingled with noncholinergic BF neurons, expressing a variety of peptides and calcium binding proteins (Zaborszky and Duque, 2000). One way to deal with that challenge involves juxtacellularly labelling neurons during recordings followed by post hoc ChAT immunohistochemistry. In line with the expectations from pharmacological studies implicating acetylcholine in increased neural excitability and elevated acetylcholine release during alertness states (Meller et al., 2019), Manns et al. (2000) revealed increased BFc neuron firing in nucleus basalis during desynchronized (i.e. “activated”) retrosplenial cortical activity (Manns et al., 2000). The unit

discharges were seen to occur in bursts suggesting that BFC neurons have a burst generating mechanism. Spike triggered averages acquired in this study revealed a strong cross correlation between cortical theta rhythms and unit bursts, suggesting a uni-directional information flow from the BF to the cortex (Manns et al., 2000). Similar results were obtained by Lee et al. (2005) who recorded BFC neurons from the magnocellular preoptic nucleus and substantia innominata while recording EEG signals from retrosplenial cortex. Simon et al. (2006) recording from medial septal BFC neurons along with hippocampal local field potentials (LFPs) did not find evidence for BFC neuron unit activity phase locked with hippocampal theta. These authors also did not find evidence for bursting in BFC neurons (Simon et al., 2006). In a similar vein, Duque et al. (2000) also did not report action potential bursts in BFC neurons under different experimental conditions involving records of spontaneous activity and tail pinch associated changes in arousal (Duque et al., 2000). When these authors assessed correlations between single unit activity and zero-crossing in EEG epochs, a bidirectional relationship between BFC neurons and cortical activity was revealed: when the peak frequency band was restricted around 1 Hz, cortical arousal preceded BFC neuron activity while the opposite was true at peaks of beta and delta frequencies.

More recent studies implemented optogenetic identification of BFC neurons in vivo in behaving mice. Evidence indicates that BFC neurons encoded primary rewards and punishments in sustained attention tasks (Hangya et al., 2015). Studies implementing microendoscopic calcium measurements have shown that BFC neurons take part in different phases of behavior (i.e. before running and licking onsets and in the presence of discrete punishments) when compared to noncholinergic BF neurons (Harrison et al., 2016; Tashakori-Sabzevar and Ward, 2018).

Overall, these studies indicate that BFC neurons are selectively active during increased cortical arousal and they encode distinct behavioral states as compared to their noncholinergic counterparts. A major discrepancy among in vivo studies appears to involve bursting. As alluded to before, bursting behavior is observed in some studies but not others. It is important to note that these studies focused on different BFC regions: studies from more posterior regions of the BF report bursting BFC neurons (Manns et al., 2000; Lee et al., 2005) while this mode of activity is not encountered in studies focusing on more anterior regions (Duque et al., 2000; Simon et al., 2006). Thus, there are some potential interregional differences in terms of intrinsic membrane properties and/or inputs. Unfortunately, in vitro studies (reviewed below) did not provide an explanation for these discrepancies so far.

In vitro studies: Studies on membrane properties

Initial identification efforts during in vitro studies entailed a reliance on acetylcholinesterase staining (AChE) following biocytin fillings in acute slices containing the MS and vDB (Griffith and Matthews, 1986). Subsequent experiments made use of the ChAT antibody (Markram and Segal, 1990). Both

approaches revealed that unlike their noncholinergic counterparts, BFC neurons exhibit slower firing discharge proceeded by a conspicuous slow afterhyperpolarization (S-AHP). Some later studies relied on these electrophysiological criteria along with the bigger size of BFC neurons in BF slices and cultures (Allen et al., 1993; Garrido-Sanabria et al., 2011). However, the convergence of data from experiments using AChE and ChAT staining constitutes problems as AChE is not exclusively found in BFC neurons. Another problem with this post hoc immunohistochemical approach involves false negatives due to washout of proteins. Indeed, numerical estimates from anatomical studies exceed the proportion of BFC neurons recorded in vitro (Henderson et al., 2001). Conversely, soma size did not constitute a reliable criterion as some noncholinergic BF neurons, some of which are neuropeptide Y positive, appear to be indistinguishable from BFC neurons in this respect (Duque et al., 2007).

Another approach entails injecting cy3 conjugated p75 antibodies in vivo to pre-label BFC neurons as a proportion of BFC neurons express this marker (Wu et al., 2000). Single cell RT-PCR has been another approach to test the ChAT positivity of recorded neurons in slices (Sotty et al., 2003) and cultures (Han et al., 2002). In the former case, p75 negative BFC neurons get missed while in the latter case, false positives are possible due to unintentional collection of ChAT from the neurons that are not being recorded.

Thus, older studies differed in their methods ominously which might have added to the a lack of a unified view of BFC neuron physiology. These complications might be further amplified by studies that focus on different BF subregions. With the development of transgenic mice allowing the utilization of reporter proteins, researchers began to record BFC neurons with better ease. Transgenic mice in which green fluorescent protein is expressed under the promoter of ChAT gene (Unal et al., 2012; Lopez-Hernandez et al., 2017) is currently the state of the art method for characterizing BFC neurons in vitro. When these studies are taken into account along with older studies, certain universal features for BFC neurons started to emerge.

The most consistent result pertains to the excitability of BFC neurons: they are the least excitable neuron population in the basal forebrain with slowest firing rates (Griffith et al., 1991). There are contradictory reports regarding their spontaneous activity but current injection evoked firing does not typically exceed 10 Hz in these neurons. The firing rates are largely limited by the presence of prominent afterhyperpolarizations, largely mediated by SK-channels, and lower input resistances (Unal et al., 2012). In addition to that, some BFC neurons exhibit a noticeable delay of firing when depolarized from a hyperpolarized potential (Eggermann et al., 2001; Unal et al., 2012) while some do not exhibit this delay (Unal et al., 2012). Unal and his colleagues classified these neurons as early- (EF) and late-firing (LF) neurons based on the action potential delay they exhibit from negative potentials. These researchers have found that the properties of the transient potassium currents in these cells correlate with action potential delay only in LF BFC neurons while no such correlation was found in EF BFC neurons. Actually, EF and LF BFC neurons did not differ significantly along any dimension related to

transient potassium currents, which are typically known to delay action potential firing in neurons (e.g. Adams et al., 2019); this finding seems to stem from differences in the density of low-voltage activated calcium (LVA Va Ca²⁺) current density in these neurons where higher density of these currents masked the transient potassium current's action potential delaying function specifically in EF BFc neurons.

At more hyperpolarized potentials, BFc neurons display inward rectification and unlike most of their noncholinergic counterparts they do not exhibit h-currents (McKenna et al., 2013). One major inconsistency that is also encountered in the in vivo literature pertains to bursting behavior in BFc neurons. This pattern in vitro is consistently reported by different researchers from the laboratory of Dr. Barbara Jones who studied the behavior of BFc neurons from substantia innominata of guinea pigs (Khateb et al., 1992; 1997; Alonso et al., 1996; Eggermann et al., 2001). These studies reported rhythmic bursts (augmented by NMDA agonists) in these cells with an intra-burst incidence ranging from 100 to 200 Hz at hyperpolarized potentials when BFc neurons are hyperpolarized along with a switch to tonic firing at more depolarized membrane potentials, similar to thalamic neurons (Iavarone et al., 2019). These findings might be related to interregional and species differences and need to be addressed in future studies recording from multiple BF regions at once.

In vitro studies: Studies on inputs

Ultrastructural studies coupled to tract tracing have revealed that BFc neurons receive inputs from striatum, amygdala, hypothalamus, and brainstem along with inputs with a variety of neuromodulatory systems that include noradrenaline, adrenaline, and dopamine. Furthermore, these neurons receive local inputs from neuropeptide Y, enkephalin, substance P, and somatostatin positive BF neurons (Zaborszky et al., 2018). Both pharmacological and optogenetic studies have tested the functions of some of these inputs.

Momiyama and Zaborszky (2006) have revealed that bath application of somatostatin results in reduced GABAergic and glutamatergic inputs, suggesting a presynaptic function for this neuropeptide. An optogenetic study has shown that somatostatin positive BF neurons inhibit BFc neurons through GABAergic mechanisms as well (Xu et al., 2015), suggesting that somatostatin neurons in the BF are sleep active neurons that counteract BFc neuron activity. It would be interesting to investigate whether inhibition imposed by somatostatin BF neurons is reciprocated by BFc neurons.

Orexin, a neuromodulator associated with waking (Burk et al., 2019; Chowdhury et al., 2019) has shown to have an excitatory effect in BFc neurons (Wu et al., 2004) possibly through an increased sodium conductance accompanied by the inhibition of inward rectifier. In addition, research has shown that activation of BFc neurons increase GABAergic inhibition back into these neurons forming an inhibitory feedback loop, an effect counteracted by galanin which has the ability to suppress GABAergic inputs onto BFc neurons under a variety of conditions (Damborsky et al., 2017). This feedback inhibitory mechanism is

in line with the sleep promoting functions of galanin neurons in the ventrolateral preoptic area (Kroeger et al., 2018).

RESEARCH CONSEQUENCES

From this review, it is apparent that a lot is still unknown about BFc neuron function. We still do not have an answer for a variety of questions. Some of them will be briefly discussed and summarized.

Perhaps the most acute problem pertains to the inconsistency of reports about the firing behavior of BFc neurons in vivo (Manns et al., 2000; Lee et al., 2005; Duque et al., 2000; Simon et al., 2006). The heterogeneity might stem from regional differences but the anesthesia state and species differences might add to the complexity. Unfortunately, in vitro studies did not help much for clarifying these discrepancies. Instead, the latter studies introduce another level of complexity by finding distinct types of BFc neurons (e.g. Unal et al., 2012). It is currently not known whether the distinct BFc neuron types seen in vitro correspond to different populations in vivo.

Another thought-provoking finding concerns the anatomical organization of BFc neurons: some of these neurons are stacked together forming anatomical clusters while others are relatively more isolated (Zaborszky et al., 2011). It remains to be investigated whether BFc neurons belonging to clusters versus those that do not belong to any cluster exhibit electrophysiological differences and/or functions. Along these lines, the morphological correlates of different electrophysiological populations remain to be investigated.

Despite recent advances in optogenetic methods, there is a lack of studies documenting the neuromodulation of BFc neurons by neuromodulatory hubs such as dopaminergic and noradrenergic systems (Zaborszky et al., 2011). Studies need to test the interactions between BFc neurons and other wake-active neuromodulatory systems for a better understanding of BFc neuron function.

Real time amperometry studies have shown that cholinergic signaling in the cortex constitutes two modes: a phasic mode that can be measured in milliseconds and a tonic mode that occurs at a seconds scale (Sarter et al., 2014). It has been hypothesized that different BFc neuron populations with different firing properties might provide the cortex with acetylcholine at different time scales (Unal et al., 2012). The baseline firing rates of different BFc neuron populations need to be compared in vivo to verify this hypothesis.

CONCLUSIONS AND FUTURE DIRECTIONS

BFc neurons are not only wake-active neurons. These neurons also play vital roles in learning and memory (Hasselmo and Stern, 2018). However, we do not exactly know how these neurons fulfill these functions.

To understand the BFc neuron physiology and function as a whole, single studies focusing on multiple BF regions, using standard protocols are required. These need to be complemented by counting other BFc neurons in the vicinity to analyze whether recorded cells are located within BFc neuron clusters. These two

anatomical features (specific location and being/not being in a cluster) might relate to different electrophysiological properties.

Another anatomical feature that needs to be taken into consideration pertains to the morphology of single BFC neurons that are recorded and electrophysiologically characterized. Finding potential morphological differences in distinct electrophysiological types in vitro could help identifying these neurons in in vivo studies and hence revealing their functional identity. These studies then could be supported by studies that make use of optogenetic activation of BFC neurons.

Last but not the least, different BFC neuron populations might exhibit differences in their gene expression profiles. By identifying such differences, one could incorporate optogenetic silencing/activation methods to reveal the acetylcholine release profile by distinct sets of BFC neurons.

REFERENCES

- Adams, C., DeFazio, R. A., Christian, C. A., Milescu, L. S., Schnell, S., & Moenter, S. M. (2019). Changes in Both Neuron Intrinsic Properties and Neurotransmission Are Needed to Drive the Increase in GnRH Neuron Firing Rate during Estradiol-Positive Feedback. *Journal of Neuroscience*, 39(11), 2091-2101.
- Allen TGJ, Sim JA, Brown DA (1993) The whole-cell calcium current in acutely dissociated magnocellular basal forebrain neurones of the rat. *J Physiol* 460:91-116.
- Alonso A, Khateb A, Fort P, Jones BE, Muhlethaler M (1996) Differential oscillatory properties of cholinergic and noncholinergic nucleus basalis neurons in guinea pig brain slice. *Eur J Neurosci* 8:169-182.
- Amaral DG, Kurz J (1985) An analysis of the origins of the cholinergic and noncholinergic septal projections to the hippocampal formation of the rat. *J Comp Neurol* 240:37-59.
- Burk, J. A., Maness, E. B., Blumenthal, S. A., & Fadel, J. R. (2019). Orexins and Cognition: Neuroanatomical and Neurochemical Substrates. In *The Orexin/Hypocretin System* (pp. 139-153). Academic Press.
- Chowdhury, S., Hung, C. J., Izawa, S., Inutsuka, A., Kawamura, M., Kawashima, T., ... & Yamanaka, A. (2019). Dissociating orexin-dependent and-independent functions of orexin neurons using novel orexin-Flp knock-in mice. *eLife*, 8, e44927.
- Colangelo, C., Shichkova, P., Keller, D., Markram, H., & Ramaswamy, S. (2019). Cellular, synaptic and network effects of acetylcholine in the neocortex. *Frontiers in Neural Circuits*, 13.
- Cullinan WE, Zaborszky L (1991) Organization of ascending hypothalamic projections to the rostral forebrain with special reference to the innervation of cholinergic projection neurons. *J Comp Neurol* 306:631-667.
- Damborsky, J. C., Smith, K. G., Jensen, P., & Yakel, J. L. (2017). Local cholinergic-GABAergic circuitry within the basal forebrain is modulated by galanin. *Brain Structure and Function*, 222(3), 1385-1400.
- Descarries L, Mechawar N, Aznavour N, Watkins KC (2004) Structural determinants of the roles of acetylcholine in cerebral cortex. *Progr Brain Res* 145:45-59.
- Duque A, Balatoni B, Detari L, Zaborszky L (2000) EEG correlation of the discharge properties of identified neurons in the basal forebrain. *J Neurophysiol* 84:1627-1685.
- Duque A, Tepper JM, Detari L, Ascoli GA, Zaborszky L (2007) Morphological characterization of electrophysiologically and immunohistochemically identified basal forebrain cholinergic and neuropeptide Y-containing neurons. *Brain Struct Funct* 212:55-73.
- Eccles JC, Fatt P, Koketsu K (1954) Cholinergic and inhibitory synapses in a pathway from motor-axon collaterals to motoneurons. *J Physiol* 126:524-562.
- Eggermann E, Serafin M, Bayer L, Machard D, Saint-Mleux B, Jones BE (2001) Orexins/hypocretins excite basal forebrain cholinergic neurons. *Neuroscience* 108:177-181.
- Garrido-Sanabria ER, Perez-Cordova MG, Colom LV (2011) Differential expression of voltage-gated K⁺ currents in medial septum/diagonal band complex neurons exhibiting distinct firing phenotypes. *Neurosci Res* 70:361-369.
- Gasbarri A, Sulli A, Pacitti C, McGaugh JL (1999) Serotonergic input to cholinergic neurons in the substantia innominata and nucleus basalis magnocellularis in the rat. *Neuroscience* 91:1129-1142.
- Gielow, M. R., & Zaborszky, L. (2017). The input-output relationship of the cholinergic basal forebrain. *Cell reports*, 18(7), 1817-1830.
- Griffith WH, Matthews RT (1986) Electrophysiology of AChE-positive neurons in basal forebrain slices. *Neurosci Lett* 71:169-174.
- Griffith WH, Sim JA, Matthews RT (1991) Electrophysiologic characteristics of basal forebrain neurons In Vitro. *The Basal Forebrain Anatomy to Function*. Edited by Napier TC, Kalivas PW, Hanin I. pp. 143-157. Plenum Press New York and London.
- Grove EA (1988) Neural associations of the substantia innominata in the rat: afferent connections. *J Comp Neurol* 277:315-346.
- Hajszan T, Zaborszky L (2000). Serotonergic innervation of basal forebrain neurons in the rat. Serotonin: From the molecule to the clinic. *A Serotonin Club/Brain Research Bulletin Conference*, Elsevier Science, Abstract, p. 97.
- Hajszan T, Zaborszky L (2002) Direct catecholaminergic-cholinergic interactions in the basal forebrain. III. Adrenergic innervation of choline acetyltransferase-containing neurons in the rat. *J Comp Neurol* 449:141-157.
- Han SH, McCool BA, Murchison D, Nahm SS, Parrish AR, Griffith

- WH (2002) Single-cell RT-PCR detects shifts in mRNA expression profiles of basal forebrain neurons during aging. *Brain Res Mol Brain Res* 98:67-80.
- Hangya, B., Ranade, S. P., Lorenc, M., & Kepecs, A. (2015). Central cholinergic neurons are rapidly recruited by reinforcement feedback. *Cell*, 162(5), 1155-1168.
- Harrison, T. C., Pinto, L., Brock, J. R., & Dan, Y. (2016). Calcium imaging of basal forebrain activity during innate and learned behaviors. *Frontiers in neural circuits*, 10, 36.
- Hasselmo, M. E., & Stern, C. E. (2018). A network model of behavioural performance in a rule learning task. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 373(1744), 20170275.
- Heimer L, Alheid GF (1991) Piecing together the puzzle of basal forebrain anatomy. *The Basal Forebrain Anatomy to Function*. Edited by Napier TC, Kalivas PW, Hanin I. pp. 253-267. Plenum Press New York and London.
- Henderson Z, Morris NP, Grimwood P, Fiddler G, Yang HW, Appenteng K (2001) Morphology of local axon collaterals of electrophysiologically characterised neurons in the rat medial septal/ diagonal band complex. *Comp Neurol* 430:410-432.
- Henny P, Jones BE (2006) Innervation of orexin/hypocretin neurons by GABAergic, glutamatergic, or cholinergic basal forebrain terminals evidenced by immunostaining for presynaptic vesicular transporter and postsynaptic scaffolding proteins. *J Comp Neurol* 499:645-661.
- Iavarone, E., Yi, J., Shi, Y., Zandt, B. J., O'Reilly, C., Van Geit, W., ... & Hill, S. L. (2019). Experimentally-constrained biophysical models of tonic and burst firing modes in thalamocortical neurons. *PLoS computational biology*, 15(5), e1006753.
- Kanai T, Szerb JC (1965) Mesencephalic reticular activating system and cortical acetylcholine output. *Nature* 205:80-82.
- Katz B, Miledi R (1966) The release of acetylcholine from nerve endings by graded electrical pulses. *Proc Roy Soc* 167:23-38.
- Khateb A, Fort P, Pegna A, Jones BE, Mühlethaler M (1995) Cholinergic nucleus basalis neurons are excited by histamine in vitro. *Neuroscience* 69:495-506.
- Khateb A, Fort P, Williams S, Serafin M, Jones BE, Mühlethaler M (1997) Modulation of cholinergic nucleus basalis neurons by acetylcholine and N-methyl-D-aspartate. *Neuroscience* 81:47-55.
- Krnjevic K, Phillis JW (1963) Actions of certain amines on cerebral cortical neurones. *Br J Pharmacol Chemother* 20:471-490.
- Kroeger, D., Absi, G., Gagliardi, C., Bandaru, S. S., Madara, J. C., Ferrari, L. L., ... & Vetrivelan, R. (2018). Galanin neurons in the ventrolateral preoptic area promote sleep and heat loss in mice. *Nature communications*, 9(1), 4129.
- Lee, M. G., Hassani, O. K., Alonso, A., & Jones, B. E. (2005). Cholinergic basal forebrain neurons burst with theta during waking and paradoxical sleep. *Journal of Neuroscience*, 25(17), 4365-4369.
- Leranth C, Vertes RP (1999) Median raphe serotonergic innervation of medial septum/diagonal band of broca (MSDB) parvalbumin-containing neurons: possible involvement of the MSDB in the desynchronization of the hippocampal EEG. *J Comp Neurol* 410:586-598.
- Li, X., Yu, B., Sun, Q., Zhang, Y., Ren, M., Zhang, X., ... & Zeng, H. (2018). Generation of a whole-brain atlas for the cholinergic system and mesoscopic projectome analysis of basal forebrain cholinergic neurons. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 115(2), 415-420.
- López-Hernández, G. Y., Ananth, M., Jiang, L., Ballinger, E. C., Talmage, D. A., & Role, L. W. (2017). Electrophysiological properties of basal forebrain cholinergic neurons identified by genetic and optogenetic tagging. *Journal of neurochemistry*, 142, 103-110.
- Luskin MB, Price JL (1982) The distribution of axon collaterals from the olfactory bulb and the nucleus of the horizontal limb of the diagonal band to the olfactory cortex, demonstrated by double retrograde labeling technique. *J Comp Neurol* 209:249-263.
- Manns ID, Alonso A, Jones BE (2000) Discharge properties of juxtacellularly labeled and immunohistochemically identified cholinergic basal forebrain neurons recorded in association with the electroencephalogram in anesthetized rats. *J Neurosci* 20:1505-1518.
- Markram H, Segal M (1990) Electrophysiological characteristics of cholinergic and non-cholinergic neurons in the rat medial septum-diagonal band complex. *Brain Res* 513:171-174.
- McDonald AJ (1991) Organization of amygdaloid projections to the prefrontal cortex and associated striatum in the rat. *Neuroscience* 44:1-14.
- McKenna, J. T., Yang, C., Franciosi, S., Winston, S., Abarr, K. K., Rigby, M. S., ... & Brown, R. E. (2013). Distribution and intrinsic membrane properties of basal forebrain GABAergic and parvalbumin neurons in the mouse. *Journal of Comparative Neurology*, 521(6), 1225-1250.
- Meller, S., Brandt, C., Theilmann, W., Klein, J., & Löscher, W. (2019). Commonalities and differences in extracellular levels of hippocampal acetylcholine and amino acid neurotransmitters during status epilepticus and subsequent epileptogenesis in two rat models of temporal lobe epilepsy. *Brain research*, 1712, 109-123.
- Mesulam MM, Mufson EJ (1984) Neural inputs into the nucleus basalis of the substantia innominata (Ch4) in the rhesus monkey. *Brain* 107:253-274.
- Momiyama T, Zaborszky L (2006) Somatostatin presynaptically inhibits both GABA and glutamate release onto rat basal

- forebrain cholinergic neurons. *J Neurophysiol* 96:686-694.
- Mrzljak L, Pappy M, Leranath C, Goldman-Rakic PS (1995) Cholinergic synaptic circuitry in the macaque prefrontal cortex. *J Comp Neurol* 357:603-661.
- Petrovich GD, Risold PY, Swanson LW (1996) Organization of projections from the basomedial nucleus of the amygdala: a PHAL study in the rat. *J Comp Neurol* 374:387-420.
- Rubin RP (2007) A brief history of great discoveries in pharmacology: in celebration of the centennial anniversary of the founding of the American Society of Pharmacology and Experimental Therapeutics. *Pharmacol Rev* 59:289-359.
- Sarter, M., Lustig, C., Howe, W. M., Gritton, H., & Berry, A. S. (2014). Deterministic functions of cortical acetylcholine. *European Journal of Neuroscience*, 39(11), 1912-1920.
- Semba K (2004) Phylogenetic and ontogenetic aspects of the basal forebrain cholinergic neurons and their innervations of the cerebral cortex. *Prog Brain Res* 145, 3-36.
- Simon, A. P., Poindessous-Jazat, F., Dutar, P., Epelbaum, J., & Bassant, M. H. (2006). Firing properties of anatomically identified neurons in the medial septum of anesthetized and unanesthetized restrained rats. *Journal of Neuroscience*, 26(35), 9038-9046.
- Smiley JF, Morrell F, Mesulam MM (1997) Cholinergic synapses in human cerebral cortex: an ultrastructural study in serial sections. *Exp Neurol* 144:361-368.
- Sotty F, Danik M, Manseau F, Laplanta F, Quirion R, Williams S (2003) Distinct electrophysiological properties of glutamatergic cholinergic and GABAergic rat septohippocampal neurons: novel implications for hippocampal rhythmicity. *J Physiol* 551:927-943.
- Takács, V. T., Cserép, C., Schlingloff, D., Pósfai, B., Szőnyi, A., Sos, K. E., ... & Nyiri, G. (2018). Co-transmission of acetylcholine and GABA regulates hippocampal states. *Nature communications*, 9(1), 2848.
- Takács, V. T., Freund, T. F., & Nyiri, G. (2013). Neuroligin 2 is expressed in synapses established by cholinergic cells in the mouse brain. *PLoS One*, 8(9), e72450.
- Tashakori-Sabzevar, F., & Ward, R. D. (2018). Basal Forebrain Mediates Motivational Recruitment of Attention by Reward-Associated Cues. *Frontiers in neuroscience*, 12.
- Umbriaco D, Watkins, KC., Descarries L, Cozzari C, Hartman BK (1994) Ultrastructural and morphometric features of the acetylcholine innervations in adult rat parietal cortex: An electron microscopic study in serial sections. *J Comp Neurol* 348:351-373.
- Unal CT, Golowasch JP, Zaborszky L (2012) Adult mouse basal forebrain harbors two distinct cholinergic populations defined by their electrophysiology. *Front. Behav. Neurosci.* 6:21. doi: 10.3389/fnbeh.2012.00021
- Unal, C. T., Pare, D., & Zaborszky, L. (2015). Impact of basal forebrain cholinergic inputs on basolateral amygdala neurons. *Journal of Neuroscience*, 35(2), 853-863.
- Wu, M., Shanabrough, M., Leranath, C., & Alreja, M. (2000). Cholinergic excitation of septohippocampal GABA but not cholinergic neurons: implications for learning and memory. *Journal of Neuroscience*, 20(10), 3900-3908.
- Wu, M., Zaborszky, L., Hajszan, T., Van Den Pol, A. N., & Alreja, M. (2004). Hypocretin/orexin innervation and excitation of identified septohippocampal cholinergic neurons. *Journal of Neuroscience*, 24(14), 3527-3536.
- Xu, M., Chung, S., Zhang, S., Zhong, P., Ma, C., Chang, W. C., ... & Dan, Y. (2015). Basal forebrain circuit for sleep-wake control. *Nature neuroscience*, 18(11), 1641.
- Zaborszky L, Cullinan WE, Luine VN. (1993) Catecholaminergic-cholinergic interaction in the basal forebrain. *Prog Brain Res* 98:31-49.
- Zaborszky L, Duque A (2000) Local synaptic connections of basal forebrain neurons. *Behav Brain Res* 115:143-158.
- Zaborszky L, Gaykema RP, Swanson DJ, Cullinan WE (1997). Cortical input to the basal forebrain. *Neuroscience* 79:1051-1078.
- Zaborszky L, van den Pol A, Gyengesi E (2011) The basal forebrain cholinergic projection system in mice. In: *The Mouse Nervous System*, Ch Watson et al., Elsevier, London, pp. 684-718.
- Záborszky, L., Gombkoto, P., Varsanyi, P., Gielow, M. R., Poe, G., Role, L. W., ... & Dannenberg, H. (2018). Specific basal forebrain–cortical cholinergic circuits coordinate cognitive operations. *Journal of Neuroscience*, 38(44), 9446-9458.

Kamu Denetiminde Dijital Dönüşüm: Dijital İkiz Yöntemi*

Digital Transformation in Public Audit: The Digital Twin Method

Ahmet ÖZEN¹, Fatma Nur GÜREL²

Öz

Kamu denetimi adına çok miktarda bilgiye ve veriye ulaşım, zaman içinde geleneksel denetimin yetersiz kalmasına neden olmuş ve dijitalleşmenin yaygınlaşmasıyla birlikte, daha hızlı, güvenilir, kontrol edilebilir ve sürekli denetim ihtiyacını doğurmuştur. Nitekim çalışmada geleneksel denetim modeli modern denetim karşılaştırılmış ve modern denetime konu olabilecek dijital ikiz yöntemi üzerinde durulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Dijital İkiz, Kamu Denetimi

Abstract

With the increase in digitalization access to a large amount of information and data on behalf of public control has resulted in traditional control becoming insufficient over time. This has created motivation for the development of faster, reliable, controllable and continuous control. The purpose of this study is to comparatively analyse the traditional and modern auditing framework. Moreover, the digital twin control applications is proposed as a method that can be integrated into modern auditing.

Keywords: Digital Twin, Public Audit

GİRİŞ

Üretimde yeni teknolojilerin kullanımını sağlayan ve 18. Yüzyılda İngiltere’de başlayan Endüstri 1.0’dan sonra 1876’da Alexander Graham Bell telefonu icat ederek Endüstri 2.0’ın gelişini hızlandırmıştır. Endüstri 2.0 sonrasında kalkınmanın temeli yeni buluşlarla birlikte sanayileşmeye dayanmıştır. 1960’lardan sonra bu gelişmeler ışığında kent nüfusunun giderek artmasıyla, insanların sosyoekonomik talepleri daha iyi hizmet alabilmek adına çeşitlenmiş ve hayatı daha kolay kılmak adına bu durum, bilgisayar teknolojisi ve dijital teknolojilerdeki gelişmeleri gerekli kılmıştır. Bunun sonucu olarak dijital dünyada çok hızlı bir biçimde gerçekleşen ve etkisini her alanda hissettiren gelişmelerle birlikte iletişim

kanalları çoğalmış, bilgi paylaşım ağı genişlemiş ve 2000’lerin başında içinde bulunduğumuz Endüstri 4.0 ile dijital dönem başlamıştır. Günümüzde Endüstri 4.0’ın getirdiği bu hızlı entegrasyon, işletmeler açısından finansal ve mali verilerini anında görerek karar alma süreçlerini kısaltmaktadır. Dijital çağla birlikte gelişen nesnelerin birbiriyle olan etkileşimi, hizmet alımından sunumuna kadar birçok alanda köklü dijital dönüşümler getirmektedir. Ayrıca birçok alanda olduğu gibi kamu denetimi ve etkinliğini de derinden etkilemekte olup; yenilikçi, çağdaş yani dijital dünya gereklerine uygun denetimi de zorunlu kılmaktadır. Son yıllarda hayatımıza giren yenilikçi teknolojilerden bir tanesi de dijital ikizdir. Dijital ikiz fiziksel bir nesne veya işlemin, fiziksel ortamdan alınan gerçek zamanlı verilerin bilgisayar ortamında bir kopyasının oluşturulması ve

* Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur. / In this article, the principles of scientific research and publication ethics were followed.

¹ Ahmet ÖZEN

ORCID ID: 0000-0002-3251-3236

Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, İzmir, Türkiye, ahmet.ozen@deu.edu.tr

Prof. Dr., Dokuz Eylül University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Public Finance, İzmir, Turkey, ahmet.ozen@deu.edu.tr

² Fatma Nur GÜREL

ORCID ID: 0000-0002-8686-7080

Yüksek Lisans Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye, İzmir, Türkiye, fatmanurgurel38@gmail.com

Msc Student, Dokuz Eylül University, The Graduate School of Social Sciences, Public Finance, İzmir, Turkey, fatmanurgurel38@gmail.com

Geliş Tarihi/Received : 28.02.2020

Kabul Tarihi/Accepted : 30.03.2020

Çevrimiçi Yayın/Published : 31.03.2020

Makale Atf Önerisi /Citation (APA):

Özen, A., Gürel, F.N. (2020). Kamu Denetiminde Dijital Dönüşüm: Dijital İkiz Yöntemi. *İzmir Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (1), 16-23.

bilgisayar ortamında makine öğrenmesi ve yapay zekâ gibi teknolojiler ile kararlar üretme ve bu kararlar ile fiziksel ortamın tekrar ve yeniden kurgulanmasıdır. Bu teknoloji kamu ve özel sektörde birçok kurum ve işletmeye büyük katkılar ve avantajlar vaat etmektedir.

Dijitalleşmeyi iyi anlamadan onun kamu denetimi kalitesine etkilerini anlamak ve çözümlenmek mümkün olmayacağından, bu amaçla öncelikle, dijitalleşme olgusu ve süreci, faydaları, kullanım alanları incelenmeye ve çözümlenmeye çalışılmaktadır. Daha sonra, nesnelere interneti teknolojisi kullanımıyla birlikte, dijital ikiz yönteminin etkinliği ve etkileri ortaya konmaya çalışılmakta, ikinci adımda Türkiye’de kamu denetimi genel çerçevesiyle anlatılmaktadır. Son olarak denetimin teknoloji ile dönüşümlerinden biri olan dijital ikiz ile geleneksel yaklaşımdan yenilikçi denetime geçişin nedenleri ve sonuçları üzerinde durulmaya çalışılmakta ve denetimin odak noktası olarak; “Manüel Denetimden Dijital İkiz Yöntemi ve Sürekli Denetim Uygulamasıyla Modern Denetime Geçiş” ile meydana gelebilecek etkileri vurgulanmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, temel olarak teknolojideki gelişmelerin sunduğu avantajlardan birisi olan dijital ikiz yönteminin kamu denetiminde kullanılmasına ve kamu denetimine etkilerine açıklık getirmeye çalışarak, dijital ikizin sunduğu sürekli modern denetim ile bilgi teknolojilerinin ve verilerin güvenliğinin sağlanması yoluyla denetim kalitesine önemli katkılar sunmaktır.

DİJİTALLEŞME ve DİJİTAL İKİZ

Teknolojik ilerleme ve dijital dönüşüm, bilgiye olan açlık ve çabuk erişebilme isteği ile tüm dünyada ve Türkiye’de dijital çağın kapılarını aralamıştır. Endüstri 4.0 şeklinde ifade edilen dijitalleşme çağında, çağdaş ihtiyaçlara cevap vermek hedefiyle teknolojinin dönüşüm ve gelişim sürecinde ortaya konan; yapay zekâ ve makine öğrenimi, nesnelere interneti, büyük veri analitiği gibi alanlarda kaydedilen ilerlemeler, bir çok farklı sektörde yenilikler sağlamakta olduğu gibi tabii ki denetimi de hızla inovatif çerçevede dönüştürmektedir (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2019:8).

Dijitalleşme, insan eli ile oluşturulan verilerin ya da iş akışlarının dijital ortamlara aktarılması olarak tanımlanabilir (Cancan, 2019:2). Endüstri 4.0 ile gelen dijitalleşme; kaynakları, dijital teknolojilerin getirdiği fırsatları kullanarak optimal sonuçlara dönüştürme sürecidir (Book Of Proceedings, 2018: 28). Türkiye, dijitalleşmenin sunduğu yenilikleri takip etmekte ve bunları “Milli Teknoloji Hamlesi” çerçevesinde değerlendirerek, teknolojik açıdan Türkiye’yi öne çıkarabilecek politikalar olarak görmektedir. Teknoloji ile

küresel rekabet gücünün artırılarak, ekonomik ve teknolojik bağımsızlık sağlanacağına ve insan ihtiyaçlarına en hızlı şekilde cevap verilerek toplumsal refahın üst seviyelere taşınacağına inanılmaktadır. (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı,2019:10)

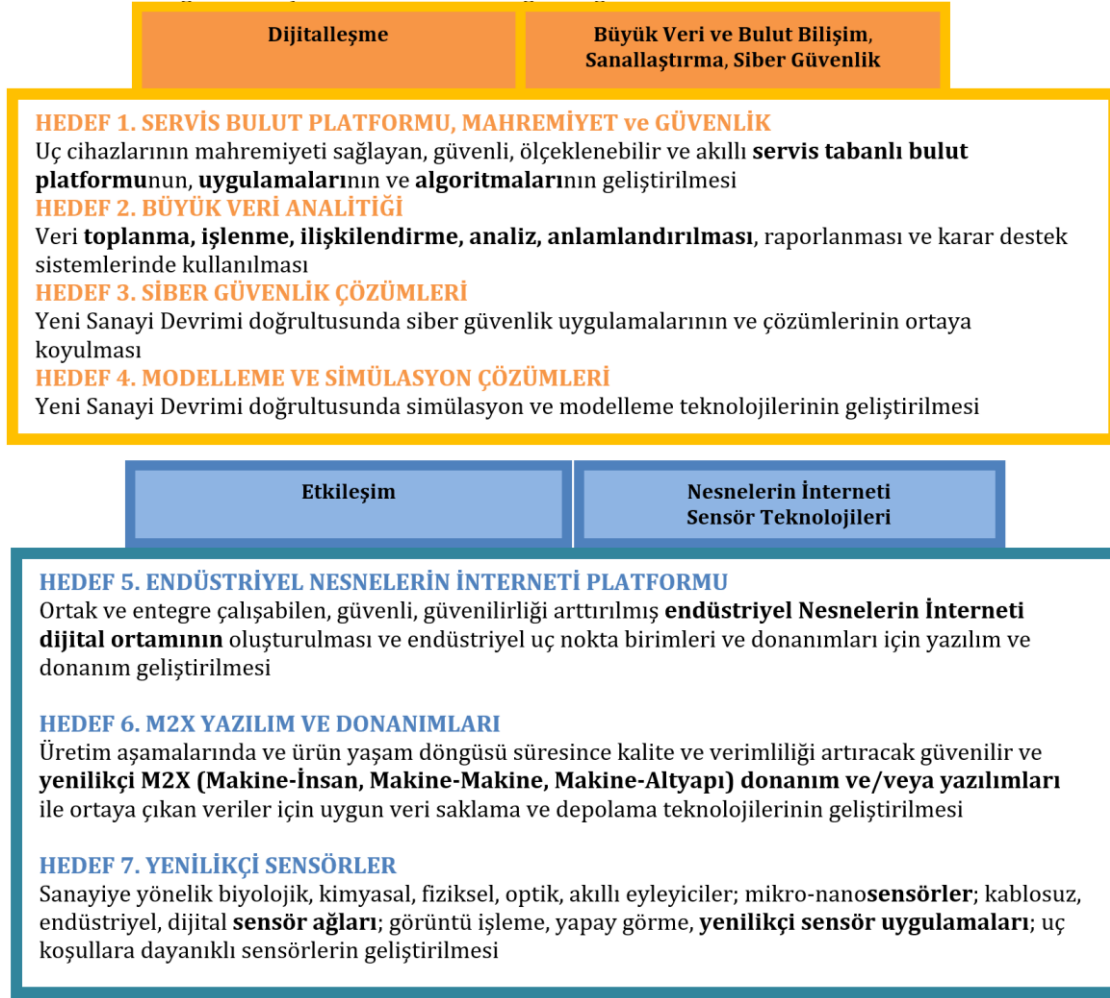
İstatistikler göstermektedir ki; 2005 yılında dünya ekonomisinin sadece yüzde 15’i, 2015 yılında ise yüzde 22’si dijitalleşmiş iken, 2020 yılında küresel ekonominin yüzde 25’inin dijital ekonomiyi oluşturması beklenmektedir. Dolayısıyla Türkiye, teknolojik açıdan dünyada öncü ülkelerden birisi olmak ve başarılı bir büyüme sergilemek için dijitalleşmeye önem vermektedir. (Accenture Türkiye Dijitalleşme Endeksi,2016).

Dijitalleşme ile gelen akıllı teknolojileri ve bu konuda yapılan çalışmaları destekler nitelikte olan ve TÜBİTAK tarafından 2016 yılında hazırlanan; “Yeni Sanayi Devrimi: Akıllı Üretim Sistemleri Teknoloji Yol Haritası” raporuna göre, Türkiye’nin dünyadaki seviyeyi yakalaması üzerine geçmesi için ilk yedi teknolojik hedef Şekil 1’de sunulmuştur (TÜBİTAK, 2016).

TÜBİTAK tarafından Türkiye’nin dünyadaki teknolojik seviyeyi yakalaması ve üzerine geçiş önde ülkeler arasında yerini alabilmesi için belirlenmiş hedeflerden de anlaşılacağı üzere; daha önceleri teknoloji insanın emeğinin bir parçasıyken, artık zihin gücünün bir göstergesi haline almıştır. Zihin gücünün birer göstergesi olan bu inovatif teknolojik gelişmeler arasında; büyük veri analizi, sanallaştırma, modelleme ve simülasyon, nesnelere interneti platformu, yenilikçi sensörler, bulut bilişim, siber güvenlik gibi hayatı kolaylaştıran yenilikler bulunmaktadır (Avrupa Birliği Bakanlığı,2018:1).

Dijital çağ ile bilgisayarın her geçen gün artan veri işleme hızı ile birlikte artan veri miktarları, sayılan yenilikçi teknolojik gelişmeleri kaçınılmaz hale getirmiştir. Özellikle artan rekabet ve küresel entegrasyon ile tepeden tırnağa bütün toplumlar; taşınabilir bellekler, simülasyon, veri analizi, sensörlerden kendi kendine giden arabalara kadar bir çok konuda gelişim ve dönüşüm sağlamıştır (Cancan, 2019:2). Bir modelleme tekniği olan simülasyon da bu dönüşümlerden biri olarak gösterilmektedir. “Simülasyon”, gerçek dünyada var olan bir fiziksel sisteme ait verilerin, sanal bir ortama taşınmasıyla gerçek sisteme ait özelliklerin izlenmesine altyapı oluşturan bir modelleme tekniğidir”. Amacı; gerçekleştirilecek bazı senaryoların sanal sistem üzerinden uyarı sistemiyle önceden gözlenebilmesi ve risklerin ile kayıpların en aza indirilmesidir (Çelen,2017: 10-11). Simülasyonlar ile oluşturulan ve teknolojideki gelişmelerin sunduğu avantajlardan sanal gerçeklik alt yapısına sahip önemli bir yöntem ise “Dijital İkiz”dir. Dijital ikiz, gerçek dünya koşullarını analiz ederek ve simüle ederek, değişikliklere yanıt vermek, işlemleri geliştirmek için

kullanılır (Engin ve Erturan, 2018:815-816)..

Şekil 1: Türkiye'nin Dünyadaki Seviyeyi Yakalaması Üzerine Geçmesi İçin İlk Yedi Teknolojik Hedef (TÜBİTAK, 2016).

Dijital ikiz kavramı ile simülasyon; gerçek dünya ve sanal dünya arasında bir köprü kurarken; tasarım, veri analitiği, veri madenciliği, nesnelerin interneti, derin öğrenme, makine öğrenmesi gibi teknolojik kavramlarla yakından ilgilidir. Dijital ikizler ile simülasyonlar sayesinde oluşabilecek aksaklıklar önceden fark edilmekte ve bu aksaklıklara müdahalede bulunularak maddi ve zaman tasarrufu anlamında kayıplar an aza indirilebilmektedir. Bu sayede sorunlar karşısında ulaşılan çözüm sayısı maksimum düzeye ulaşmakta, sorun gerçek ürün üzerinde oluşmadan sanal ürün üzerinde gözlemlenerek çözümlenebilmektedir (Teknolojinin Yeni Trendi: Dijital İkizler, Erişim Tarihi. 05.02.2020).

Dijital ikiz yöntemi, bu çalışma çerçevesinde de kamu denetimi faaliyetinde direkt ya da dolaylı olarak ilişkili olan bütün birimlerin dijital verilerinin "Nesnelerin İnterneti" ve "Sensörler" sayesinde birbiri ile bütünsel olarak çalışmasını planlamaktadır (Sayar, 2019: 35). Sensörler yapılan denetim faaliyetinin kalitesini anında tespit

ederek, herhangi bir aksaklıkta işleme anında müdahale edilebilmesini mümkün kılar ve bu sayede kalitede belirgin bir artış yaşanır (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2018:1). Dolayısıyla dijital ikiz, fiziksel makinelere birer dijital model yaratan ve sanalda olabilecekleri önceden gören bir sistem olarak, faaliyetin sürekli izlenmesi ve sürekli denetlenmesi gibi aşamalarla beraber sürekli denetim ile işlemin kalitesini her aşamada inceleme olanağı sunmakta ve bir tür yapay zekâ ve sanal gerçekliğin birleşiminden oluşmaktadır (Engin ve Erturan, 2018: 817-818).

Dijital ikizler, nesnelerin değişik çevre koşullarında nasıl çalıştığını ve oluşan tepkilere nasıl cevap verdiğini belirlemek için, fiziksel veriler ile gerçek dünyada oluşan sonuçları karşılaştırır. Böylece; gerçek dünya koşullarının analizini gerçekleştirerek, değişimlere yanıt oluşturup, sorunun oluşmadan saptanması, verimliliğin artırılması gibi noktalarda pek çok fayda sağlayacaktır (Engin ve Erturan, 2018: 816).

TÜRKİYE'DE KAMU DENETİMİ

Denetim; bir faaliyetin sonuçlarının önceden belirlenen planlara ve programlara uygun bir şekilde gerçekleşmesini sağlamak amacıyla, belirli kurallar dâhilinde, gerçekleşen ve ulaşılmak istenen arasındaki farklılıkları saptayan ve farklılık gözlenen noktalarda önlemlerin alınmasını ve bu durumların düzeltilmesini hedefleyen bir güvence sistemi olarak tanımlanabilir (Bozkurt, 2013: 57). Yani denetim, kamu kurumları denetimi kapsamında, kurumların etkin ve verimli çalışabilmesi için yapılan, bir idari faaliyetin sonuçlarının belirlenmiş planlarla uyumlu bir şekilde sürdürülüp sürdürülmediğinin belirlenmesi açısından oldukça önemlidir (Akyel ve Köse, 2010: 10). Bir kurumda etkin ve verimli bir denetim sisteminin olması, denetim eksikliğinin yol açabileceği krizleri önleyerek kurumun mali yönetimini ve faaliyetlerin etkinliğini güçlendirecektir. (Önen ve Özmen, 2011: 93). Denetim, yeterli derecede mesleki bilgi ve beceriye, donanımına sahip, görevinde özenli davranan ve denetim faaliyetini bağımsız bir şekilde sürdüren kişilerce yapılmaktadır (Bakan, 2019:4). Denetimin; dijitalleşmenin gereklerine uygun olarak, denetim kurumlarındaki teknoloji becerilerine sahip denetçilerce, çağdaş yöntemler ve bilgisayar teknolojileri kullanılarak, teknolojiyle iç içe ve planlı, sürekli olarak izleme ve raporlama şeklinde yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu amaçlara uygun olarak Türkiye'de kamu kurumları açısından çağdaş denetim; risk odaklı bir bakış açısıyla belirli önceliklere göre yürütülerek; saydam ve hesap verilebilir bir denetim sisteminin oturtulabilmesi, kamu denetiminin verimliliğini sağlayarak ve net bazı kalite standartları getirecektir (Polat, 2017:74).

Türkiye'de denetim genel hatlarıyla iç denetim ve dış denetim şeklinde sınıflandırılır. Amaçlarına göre ayırmak gerekirse; kamu denetimi, iç denetim ve bağımsız denetim olarak ifade edilir.

Kamu Denetimi

Yetkileri yasalarca tanımlanan kamu denetçilerince, kamunun ihtiyaçlarının giderilmesi amaçlanarak, planlar ve gerçekleşen sonuçlar arasındaki uyumu dikkate alarak sürdürülen denetime kamu denetimi adı verilmektedir. Kamu denetiminin Türkiye'de fonksiyonu, kamu kurum ya da kuruluşlarıyla özel sektördeki ticari kuruluşların kamuca yetkilendirilmiş denetim elemanlarınca incelenmesi şeklinde görülmektedir (Bakan, 2019:4).

Türkiye'de devletin pek çok denetim uygulaması vardır. İşletmeler üzerinde devlet tarafından gerçekleştirilen denetim faaliyetleri, vergi denetimi, ticari denetim, çevre denetimi gibi çeşitli şekillerde karşımıza çıkabilmektedir. (Savlı, 2019: 21).

İç Denetim

İç denetim veya idare denetimi 5018 sayılı Kanun kapsamında kamu otoritelerine getirilmiş ve yönetim sorumluluğu ilkesi ekseninde değerlendirilen bir anlayışın yansımasıdır. Bir idarenin kendi işleyişi içinde oluşturacağı iç kontrol mekanizmasının bir parçasını oluşturan iç denetim, idarenin harcama süreçleri sonucunda gerçekleştirilen ve böylece idarenin sorumluluklarını şekillendiren bir denetim türüdür. Nitekim iç denetim; idari faaliyetlere değer katmak amacıyla risklerin önceden tespitini yapmak ve elde edilen performans bilgilerini kurumsal performansın artırılması için kullanmak şeklinde tanımlanabilir. Elbette bir idare; iç denetim ile stratejik planında ortaya koyduğu stratejik amaç ve hedeflere ulaşma çabaları aşamalı olarak planlamakta ve ortaya çıkabilecek riskleri öngörülebilir kılarak minimize etmeye çalışmaktadır. İç denetimin önemli bir amacı da idari faaliyetlerin hukuki bir zeminde ve kurumsal stratejilere uygun şekilde yapılabilmesi konusunda üst yönetime güvence sağlayabilmektir (Savlı, 2019: 49). Üst yönetim ise sahip olduğu bu güvence ile yönetim sorumluluğu ilkesinin doğurabileceği yükümlülüklerle minimum maliyetle cevap verebilir hale gelebilecektir.

Dış Denetim (Yargı Denetimi)

Kamu kurumlarının idari faaliyetlerinin kurum dışı bir üst organ tarafından denetlenmesi kavramsal olarak dış denetim veya yargı denetimi şeklinde ifade edilmektedir. Özel sektör firmalarının dış denetimleri daha ziyade bağımsız denetim şeklinde dış denetim firmaları ile sürdürülmekteyken kamu kurumlarının dış denetimi ise gücünü Parlamentodan alan ve nitelik olarak yargısal bir özellik taşıyan Sayıştay tarafından yürütülmektedir. Sayıştay yetkisini Parlamento adına kullanmakta kurumsal denetim raporlarını Yasama denetimine konu olması için doğrudan Parlamento'ya sunmaktadır.

Etkin bir dış denetim için denetimden beklenen amaçların açık bir şekilde ortaya konması, güvenilir, hesap verilebilir, küresel rekabette daha güçlü olmayı sağlamak için teknolojik gelişime ve değişime açık bir denetim sistemi olması gerekmektedir (Bozkurt, 2013: 58). Dolayısıyla dijitalleşmenin zirvede yaşandığı günümüzde, her alanda olduğu gibi kamu denetimi alanında da çağdaş, kaliteli ve dijital çağın gereklerine uygun, uyumlu bir denetim modeli benimsenmek kaçınılmaz olarak gelişim yaşanmakta ve veriler güvenli ve şeffaf bir şekilde analiz edecek ve en doğru sonuçlara ulaşılacaktır (Özdemir; Sağiroğlu, 2018:470). Bununla birlikte Türkiye'de de, denetimin önemi ve neden teknolojiyle bütünleşmiş bir şekilde sürdürülmesi gerektiği; teknolojiyle içi içe sürdürülen sürekli denetim modeli ve fiziksel verilerle elde yürütülen manüel denetimin ortaya koydukları sonuçlar karşılaştırıldıkça her geçen gün daha iyi

anlaşılmaktadır. Denetimin üzerine yüklenen bu vizyonu taşıyabilmesi ve işlevini daha iyi yerine getirebilmesi için denetim anlayışında yaşanan teknolojik değişimler Türkiye’de yakından takip edilerek yeni anlayışa göre yeniden yapılanmalar gündeme gelmektedir.

DENETİMİN TEKNOLOJİ İLE DÖNÜŞÜMÜ: DİJİTAL İKİZ İLE GELENEKSEL YAKLAŞIMDAN YENİLİKÇİ DENETİME

Kamu kaynaklarının kısıtlı olmasıyla birlikte, dünyada ve Türkiye’de belirli kurallara bağlı ve uygun bir şekilde kullanımı için bazı kurallar ve zorunluluklar getirilmiştir. Bu kurallar ise denetimi hatta kaliteli ve etkin denetimin gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla esnek, yeterli, ekonomik ve modern denetim anlayışı ve saydamlık, hesap verebilirlik, etkililik, verimlilik, kalitelilik esaslarıyla birlikte dijital dünyanın gereklerine uygun ve uyumlu bir denetim modeli gerektiği anlaşılmıştır (Ertekin,2004: 61-66) Çok miktardaki veriye ulaşım, manüel denetimi yetersiz kılmış, küreselleşen rekabet ortamından ve teknolojiye meydana gelen gelişmelerden ve dijitalleşmenin yaygınlaşmasından sonra daha hızlı, etkili ve sürekli denetim ihtiyacını doğurmuştur(Seçmeli; Orhan, 2016:34).

Sürekli denetim; denetim faaliyeti içinde faaliyete katılan denetçilerin, dijital ortamda sürekli olarak raporlar sunarak güvence sağladığı ve izlemeler yaparak süreci devam ettirdiği, olayın gerçekleşmesi ve raporlaştırılması

arasındaki mesafenin kısaltılmasını ve eş zamanlı ilerleme sağlanmasını hatta risk odaklı denetimin benimsenerek maliyetlerin en aza indirilmesinin hedeflendiği elektronik ortamda gerçekleştirilen denetimdir. (Acar; Öztürk; Usul,2016:1561-1562).

Modern denetim kapsamında gerçekleştirilen sürekli denetim sistemiyle sentezlenerek kamu denetiminde kullanılacak dijital denetim yöntemi ise bu çalışma kapsamında bilgi teknolojileri (BT) kullanılarak yapılan dijital ikiz denetimidir. BT yaklaşımıyla dijital ikiz yönteminde sürekli denetimle, denetim kalitesinde yaşanan gelişim; kağıt üzerinde değil mali anlamda dijital ortamda yapılan belgeleme, kaydetme, raporlama ve doğrulama gibi birçok işlemi etkilemektedir (Bakan,2019:50). Çünkü dijital ikiz yöntemiyle yapılan denetimde mevcut durumun sürekli kontrol edilmesi, işlemlerde şeffaflığın, güvenilirliğin oluşturulması ve korunması için yeterlilik ve etkinlik bakımından inceleme yapılır (Acar; Öztürk; Usul, 2016:1565). Ayrıca bu sisteme göre, denetçilerin değerlendirmesi gereken verilerin çoğu zaten elektronik formatta olduğundan, teknolojilerin denetçiler tarafından kullanımı denetimin etkililiğini ve verimliliğini artırmak için gerekliliktir. Denetimin dijital ortamda yapılmasının gerekliliğini ortaya koyan önemli diğer faydaları da şu şekilde sıralanabilir; (Bakan,2019: 55-56).

Tablo 1: Geleneksel (Manüel) Denetim ve BT Yaklaşımıyla Dijital İkiz Yönteminde Sürekli Denetim

Kaynak: Tarafımızdan hazırlanmıştır.

GELENEKSEL (MANÜEL) DENETİM	BT YAKLAŞIMIYLA DİJİTAL İKİZ YÖNTEMİNDE SÜREKLİ DENETİM
Gerçek kişilerce elde hazırlandığından; manüel yöntemlerle hazırlanan finansal tablolar ve yapılan işlemlerde, dijital ortamda elde edilen finansal tablolara göre hata yapma ihtimali daha fazladır.	Risk durumlarının sistem tarafından önceden belirlenip düzeltilmesi ve olası kontrol risklerinin sifıra indirgenmesini amaçlayan risk odaklı ve olabilecek hataların olmadan önüne geçebilmeyi amaçlayan bir denetim vardır.
Geleneksel biçimde incelemelerin hatalı olma ihtimali fazla olduğundan kayıpları mümkün kıldığından ve kâğıt üstünde bir denetim olduğu için kâğıt israfı da mümkün olabileceğinden denetim sürecinde harcanan maliyet artar.	Sürekli denetim ile sensörler sayesinde oluşabilecek aksaklıkların, meydana gelebilecek kayıpların önüne geçilerek, iş gücü ve maliyet tasarrufu sağlanır ve muhtemel hatalar sanal ortamda tespit edilerek gerçekleşmesi önlenmiş olur.
Geriye dönük olarak ve elde ve belgeler üstünde bir denetim olduğu için genellikle işlemler gerçekleştikten aylar sonra manüel olarak aralıklı yıllık raporlama yapılır ve zamansal kayıplara sebep olur ayrıca hata ve hilelerin belirlenebilmesi daha zordur.	Kontrol ve risk analizlerinin otomatik olarak gerçekleştirilmesiyle oluşabilecek hataları geleceğe dönük bir şekilde tespit eden ve kısa süre içinde raporlayan ve daha hızlı sonuç veren bir sistem olduğundan da zamansal kayıplar önlenir.
Gerçek kişilerce periyodik olarak finansal raporlar hazırlanarak analizler yapılır, dolayısıyla kapsamlı bir denetim sağlamaz.	Çağdaş yöntemlerle ve dijital çağın gereklerine uygun olarak; sistemli, planlı, programlı ve kapsamlı şekilde her işlemin her aşamada kontrol edilebilmesini sağlayan bir denetim yapılır.
Kurumsal hafızanın sürekliliğini sağlayacak uygun bir veri setinin elde edilmesinde aksaklıklar ortaya çıkabilir. Bu durum kurumsal performansın stratejik amaç ve hedefler ile uyumunun denetimini olumsuz etkileyebilir.	Kurumsal bilgi hafızasının oluşumunu tam zamanlı sağlayabilme olanağı elde edildiğinden kurumsal performansın seyri hakkında tam zamanlı, anlık ve güvenilir bilgi akışı sağlanabilir.
Kurumsal performans hakkında vatandaşların kuruma olan güven duygusunun gelişimini sağlayabilecek bir ortamın tesisi mümkün olmayabilir.	Vatandaş taleplerini anlık olarak kaydederek mevcut sensörler ile aksayabilecek noktalar tespit edilebilir ve vatandaşın talepleri en kısa sürede karşılanabilir. Böylece vatandaşın kamu kurumuna olan güven duygusu artırılabilir.

- El ile kağıt üzerinde yapılan işlemler ortadan kaldırılabildiğinden zaman kullanımı açısından tasarruf sağlanabilir.
- Hesaplamalar ve karşılaştırmalar daha doğru ve güvenilir bir şekilde gerçekleştirilir.
- Zaman bütçeleri ve gerçek zamana göre bütçelenmiş tutarların izlenmesi gibi proje bilgileri daha kolay oluşturulabilir ve analiz edilebilir.
- Mevcut elektronik denetim uygulamalarının sonraki denetimlerde tekrar kullanımı ve genişletilmesiyle ve hataların risk odaklı yapılacak denetimle önceden belirlenmesi maliyet etkinliği artırılabilir.
- Zaman bütçesini ve diğer proje kontrol türlerini analiz etme kabiliyeti tüm denetim fonksiyonları için gerekli olan kalite kontrolünü kolaylaştırmaktadır.

Bu kapsamda “Geleneksel (Manüel) Denetim ve BT Yaklaşımıyla Dijital İkiz Yönteminde Sürekli Denetim” karşılaştırması Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1’de denetim modelleri kıyaslandığında anlaşılmaktadır ki; BT’ nin gelişimi ile birlikte denetim dünyasına giren dijital ikiz yöntemi; kaliteli ve güvenilir bir denetimin çerçevesini çizmekte, sistemin etkin ve verimli çalışmasını gerçek zamanlı olarak kontrol ederek elde ettiği bilgilerin kontrol ve güvencesini sağlamayı amaçlamaktadır (Erturan ve Ergin, 2018:822-824). Ayrıca bu amaçlar doğrultusunda, gerçek dünyada varlığını sürdüren fiziksel sisteme ait verilerin sensörler kullanılarak sanal ortama taşınmasıyla gerçek sisteme ait verilerin elde edilmesi ve izlenmesiyle sürekli raporlama sağlayan bu denetimde dijital ikiz ile denetçinin iş yükü hafifleyecektir (Ölekli ve Durmaz, 2016: 52). Fakat denetçi ile yapay zeka teknolojisi arasındaki bağı güçlü olmasıyla daha da sistemli, hızlı ve sağlıklı gerçekleşeceğine inanılan bir sürekli denetim sağlanabilmesi için, denetçinin denetleme sürecinde akıllı makineleri kullanabilme yetisi ve teknolojik, sistemsel becerisi denetleme sürecine dâhil olacak ve bu oranda daha şeffaf ve güvenilir sonuçlara ulaşılacaktır.

Manüel yöntemlerle yapılan denetimde, bilgisayar sistemleri kullanılarak yapılan işlemlere göre hata yapma ihtimali daha fazla olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla aslında dijital denetim süreç içerisinde denetçinin yükünü hafifletse de, dijital denetimin sağlanabilmesi için denetçilerin sistemsel becerisini geliştirilip; denetim sürecini, denetçi ve dijital makineler birlikte yürütebildiğinde daha güvenilir bir denetleme sistemi sağlanmış olacaktır (Bakan,2019:136). Ayrıca dijital ikiz yönetimi ile finansal ve finansal olmayan verilerin dijital ortama eş zamanlı olarak yüklenmesiyle sürekli denetimin

sağlayacağı fayda ve güvenilirlik oranı artacaktır (Ergin ve Erturan, 2018:810-812). Böylece zamanla bir ülkede çağdaş denetim gereklerinden olan bilgi teknolojileri yaklaşımıyla yapılan denetimin oluşturulmaması önemli bir eksiklik olacaktır. Çünkü teknolojinin geleceği şekillendirdiği yadsınamaz bir gerçek haline dönüştüğü günümüzde; dijitalleşmeyle bir etkileşim haline girilmesi ile değişime ayak uydurularak çağın gerisinde kalmadan yaşamın sürdürebilir olacağı bir gerçekken; denetim dünyası açısından da dijital ikiz yöntemiyle yapılacak olan modern sürdürülebilir denetim kapsamında denetim açısından bir inovasyon sağlanmış olacak ve manüel denetime göre etkinlik artacaktır (Polat, 2017: 76). Bu amaçla dijital ikiz ile kullanılan yenilikçi veri analizi araçları sayesinde denetçiler gerekli bilgilere her zaman ulaşabilecek ve zaman, iş gücü ve maliyet tasarrufu sağlayacaklar ve otomatik olarak yapılacak dijital ikizle birlikte sürekli denetim ile daha kaliteli ve çağdaş bir denetim seviyesine ulaşılacaktır (Ergin ve Erturan, 2018:820). Dijital ikiz yönetimle yapılan denetimde, fiziksel ortamın sensörler aracılığıyla dijital ortama taşınması ile denetim faaliyetleri yürütülerek, iç ve dış denetim birbiriyle ilişkilendirilerek devam eden denetim sürecinde bütünsel ve risk odaklı bir yaklaşımla, sonuçların elde edilme suresinin en kısa süreye indirilmesi denetimin kalitesi artırır. Teknolojinin imkânlarından faydalanılarak yapılan bu denetim, bağımsız denetim kurumlarının kendilerini geleceğe hazırlamalarına ışık tutmakta, sürekli kontrol sistemi etkin bir şekilde çalışmakta iken; oluşacak hatalar akıllı sistemlerin dijital ikizleri aracılığıyla önceden belirlenip, önlem alınmaktadır (Erturan ve Ergin, 2017: 26).

SONUÇ

Dijitalleşme, Endüstri 4.0 olarak bilinen dönemle birlikte yaşanan gelişmelerle, birçok alanda yaşanan dönüşüm, yapılan faaliyetlerde maliyetleri düşürüp, zaman tasarrufu sağlamış ve daha hızlı ve kaliteli hizmetler sunmayı hedefleyerek, yenilik ve etkinlik yönünden kamu denetiminde yeni arayışlara girilmesini sağlamıştır. Dijital çağ kamu denetimi alanında dijitalleşmeyi öneren ve aynı zamanda destekleyen çağdaş bir kamu denetimine ihtiyaç olduğunu da göstermekte, kamu denetimi için yeni etkileşim ve olanaklar sunmakta ayrıca, etkili bir şekilde analiz edilmesi gereken sonsuz büyüklükteki veri kaynaklarını daha hızlı, kapsamlı biçimde, kamu denetçilerinin erişimine sunmaktadır. Bu çalışmada dijitalleşmenin sunduğu bu yeniliklerden birisi olan ve dijital çağın gerekleriyle örtüşen dijital ikiz kavramı ve kamu denetimi açısından kullanımı ve faydaları ele alınmıştır. Dijital ikizden denetim yöntemi olarak kamu denetimlerinde nasıl faydalanılabileceği, denetimlere nasıl entegre edilebileceği; geleneksel denetimin ve çalışma kapsamında ele alınan modern yani “BT yaklaşımıyla dijital ikiz yönteminde sürekli denetim”

karşılaştırması yapılarak ortaya konmaya çalışılmıştır. Denetimde dijital ikiz yöntemiyle her fiziksel nesne dijital bir ikiz ile temsil edilebilecek ve ulusal kaynakları daha etkin olarak yönlendirmek mümkün olabilecektir. Dijital ikiz ile çağdaş yöntemlerle ve dijital çağın gereklerine uygun olarak; sistemli, planlı, programlı ve kapsamlı şekilde her işlemin kontrol edilebilmesini sağlayan bir denetim yapılacaktır. Kontrol ve risk analizlerinin otomatik olarak gerçekleştirilmesiyle, elektronik bilgiye zamanında ve rahat ulaşılabilecek ve zamansal kayıplar önlenecektir.

Denetim sonucu elde edilen verileri analiz ederek, çağdaş denetimin bir parçası olan sürekli denetim yöntemleriyle uygulanacak olan hata değil risk odaklı denetimle, hatalar büyük problemlere, zaman ve maliyet kayıplarına sebep olmadan önlenecektir. Çünkü öngörünün olmadığı bir denetimde, denetçi hatası veya eksik ve hatalı veri elde edilmesi sebebiyle ciddi maddi kayıplar yaşanabileceğinden; dijital ikizle sürekli denetim sayesinde teknolojik imkânlardan faydalanılarak yapılan, risk odaklı ve önleyici bir sürekli denetimle her aşamada değerlendirme sağlanacak ve sürekli izleme, kontrol ve raporlama ile güvenilir, eş zamanlı, verimli denetim faaliyetleri gerçekleştirilebilecektir. Endüstri 4.0 ile gelen dijitalleşme ile bu konuda yapılan çalışmalar artmıştır dolayısıyla her geçen gün çağdaş denetim konusu kendine uygulama alanı bulacak ve yaygınlaşacaktır.

KAYNAKLAR

- Acar, D. Öztürk; M. S.; Usul, H.(2016). "Dijital Ortamda Denetim: Sürekli Denetim", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı:21, No:5 s.1561-1571.
- Accenture Türkiye Dijitalleşme Endeksi. (2016). https://www.accenture.com/t20170202T045842Z__w__/_tren/_acnmedia/PDF-42/Accenture-HBR-RaporVodafone.Pdf, Erişim tarihi:10.02.2018.
- Akyel, R.; Köse, H. Ö. (2010). Kamu Yönetiminde Etkinlik Arayışı: Etkin Kamu Yönetimi İçin Etkin Denetimin Gerekliliği, Türk İdare Dergisi, Mart, Sayı.466.
- Ataman, B.(2010). Türkiye’de Kamu Denetimi ve Kamu Denetçilerine Genel Bakış, Maliye Finans Yazıları, Yıl: 24, Sayı:87,Nisan.
- Bakan, S.(2019) Bilgisayar Destekli Denetim Tekniklerinin Denetim Riskine Etkileri: İstanbul’da Faaliyet Gösteren Bağımsız Denetim Kuruluşlarında Bir Uygulama, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Erzurum.
- Book Of Proceedings.(2018).3rdInternationalCongress On Economics, Finance And Energy, Almaty, ISBN: 978-601-7805-32-6.
- Bozkurt,P.(2013)."Denetim Kavramı ve Denetim Anlayışındaki

Gelişmeler", Denetim Dergisi(12),56-62.

- Cancan, A.(2019). "Dijitalleşme Sürecinde Maliye ve Yönetim Muhasebe Uygulamalarının İncelenmesi",Pamukkale Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe ve FinansmanProjesi,Denizli, Ocak.
- Candan, E.(2016)."Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Sisteminde Dönüşüm Bekleyen Bir Fonksiyon: Dış Denetim ve Sayıştay", Denetim Dergisi, s.6-24.
- Çelen, S. (2017).Sanayi 4.0 ve Simülasyon, International Journal Of 3dPrintingTechnologies And DigitalIndustry 1:1) 9-26.
- Ertekin, Yücel. (2004). "Çağdaş Yönetim ve Denetim",Sosyal Bilimler Dergisi, 1(1), Aralık.
- Erturan, E.; Ergin, E.(2017). "Muhasebe Denetiminde Nesnelerin İnterneti: Stok Döngüsü",Muhasebe ve Finansman Dergisi, Temmuz.
- Erturan, İ.; Ergin, E.(2018). "Dijital Denetim ve Dijital İkiz Yöntemi", Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, Aralık, 20(4); 810-830.
- Korkmaz, U.(2007). Kamuda İç Denetim (I),Bütçe Dünyası, Bahar, Cilt. 2, Sayı. 25.
- Gül, H.(2018). "Dijitalleşmenin Kamu Yönetimi ve Politikaları ile Bu Alanlardaki Araştırmalara Etkileri", Yasama Dergisi, Nisan.
- Ölekli, H.; Durmaz,E.(2016). "Veri Analizi Denetimin Kalitesini ve Değerini Artırır", KMPG Gündem, Kış 2016, 50-53, <https://home.kpmg.com/content/dam/kpmg/pdf/2016/03/tr-veri-analizidenetimin-kalitesini-ve-degerini-artirir.pdf>, (Erişim Tarihi: 05.02. 2019).
- Önen, M.;Özmen,B.(2011). "Kamu Mali Yönetiminde Kontrol ve Sorumluluk", Sayıştay Dergisi, s.91-110.
- Özdemir, İ. ;Sağıröğlü,Ş.(2018). "Denetimlerde Büyük Veri Kullanımı ve Üzerine Bir Değerlendirme", Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Dergisi, Ankara, GU J Sci, Part C, 6(2): 470-480.
- Polat, N.(2017). Saydamlık, Hesap Verme Sorumluluğu ve Denetimin Etkinliği, Yolsuzlukların Sebeplerinin, Sosyal ve Ekonomik Boyutlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu Çerçevesinde, Sayıştay Dergisi, Sayı: 49.
- SANAYİ ve TEKNOLOJİ BAKANLIĞI.(2019). 2023 Sanayi ve Teknoloji Stratejisi, Eylül.
- Savlı, P.(2019).Muhasebe Denetiminde İç Kontrol ve İç Denetimin Önemi: Antalya İlinde Faaliyet Gösteren Sanayi İşletmelerinde Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muhasebe ve Finansal Yönetim Anabilim Dalı, Burdur.
- Sayar, S.(2019).Dijitalleşme ile Yeni Oluşan Kavramlar: Endüstri 4.0, İot ve Blockchain Uygulamaları, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül.

- Serçemli; M.;Orhan,s. (2016). “Sürekli Denetim ve Denetimin Geleceğine Bakış Üzerine BIST 100 Şirketlerinde Bir Araştırma”Sayıştay Dergisi, Sayı:101,Nisan – Haziran.
- TÜBİTAK.(2016). Bilim, Teknoloji ve Yenilik Politikaları Daire Başkanlığı,”Yeni Sanayi Devrimi Akıllı Üretim Sistemleri Teknoloji Yol Haritası”, Aralık.
- T.C.AVRUPA BİRLİĞİ BAKANLIĞI.(2018).Sosyal, Bölgesel ve Yenilikçi Politikalar Başkanlığı, Sanayi 4.0 Bilgi Notu, Ocak.
- Teknolojinin Yeni Trendi:Dijital İkizler, <https://www.Savunmasanayiidergi.lik.com/tr/HaberDergilik.com/tr/HaberDergilik/Teknolojinin-yeni-trendi-Dijital-ikizler>, Erişim Tarihi.05. 0 2.2020.
- Yücel, G.;Adiloğlu, B.(2019).“Dijitalleşme - Yapay Zekâ ve Muhasebe Beklentiler”, Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi, Temmuz (17); (47 – 60).

Informal Food Production in Turkey and Its Possible Consequences*

Türkiye’de Kayıt Dışı Gıda Üretimi ve Olası Sonuçları

Aslıhan TÜĞEN¹

Abstract

Informal food production is one of the most important problems that threaten food security. While the law puts the main responsibility to ensure food safety to the producer, the state is responsible for conducting inspections in this area and applying criminal sanctions if food safety is not observed. However, the low purchasing power of the people and increasing food prices increase the informal food production. Informal food production without regard to food safety threatens public health. In this review study, the issue of food safety and the issue of informal food production, which is a food safety problem, are examined. As a result of the study, it has been suggested that awareness should be raised so that people do not shop from the companies that produce informal food, that purchasing power should be increased and that the food prices should be lowered.

Keywords: Food, food production, food safety, informal food production

Jel Codes: A12, Q10, Q14, Q18, Q38

Öz

Kayıt dışı gıda üretimi, gıda güvenliğini tehdit eden en önemli problemlerin başında gelmektedir. Yasalar gıda güvenliğinin sağlanabilmesi için asıl sorumluluğu üreticiye yüklerken, devlet de bu alanda denetimler yapmak ve gıda güvenliğine uyulmaması durumunda cezai yaptırımlar uygulamakla görevlidir. Ancak halkın alım gücünün düşmesi ve artan gıda fiyatları, kayıt dışı gıda üretimini artırmaktadır. Gıda güvenliğine önem vermeden kayıt dışı olarak yapılan gıda üretimi, halk sağlığını tehdit etmektedir. Bu derleme çalışmasında gıda güvenliği konusu ve bir gıda güvenliği problemi olan kayıt dışı gıda üretimi konusu incelenmiştir. Çalışma sonucunda halkın kayıt dışı gıda üretimi yapan işletmelerden alışveriş yapmaması için bilinçlendirilmesi, alım gücünün artırılması ve gıda fiyatlarının düşmesini sağlayacak önlemlerin alınması gerektiği önerilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Gıda, gıda üretimi, gıda güvenliği, kayıt dışı gıda üretimi

Jel Kodları: A12, Q10, Q14, Q18, Q38

1. INTRODUCTION

The food is substances that people eat and drink, which have a physiological effect on their body, that are digestible and have functions in the digestive mechanism. Food is the general name of the substances required for people to survive, develop and propagation. They are solid and liquid substances that are used in nutrition and are of vital importance in meeting people's basic needs. In short, foods are substances that people need to consume and nourish to survive (Erdoğan, 2014: 13).

When foods are consumed by humans, they are converted into the energy required for vital systems to continue their activities. Therefore, when foods are consumed, substances are taken from the body. At this point, necessary measures must be taken to prevent the foods taken into the body from causing negative effects on the person. These measures are referred to as food safety. Food safety is all of the precautions taken to prevent the dangers that may arise from the contact or consumption of the food from causing negative effects on the consumers (Şanlıer, Artık, & Sezgin, 2019: 16).

* Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur. / In this article, the principles of scientific research and publication ethics were followed.

¹ Aslıhan TÜĞEN

ORCID ID: 0000-0001-5344-2804

Doktora Öğrencisi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Gıda Mühendisliği Bölümü, Manisa, Türkiye, asl_tugen@windowslive.com

Phd Student, Manisa Celal Bayar University, Department of Food Engineering, Manisa, Turkey, asl_tugen@windowslive.com

Geliş Tarihi/Received : 11.03.2020

Kabul Tarihi/Accepted : 06.04.2020

Çevrimiçi Yayın/Published : 06.04.2020

Makale Atf Önerisi /Citation (APA):

Tüğen, A. (2020). Informal Food Production in Turkey and Its Possible Consequences. *İzmir Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (1), 24-29.

Foods are vital in terms of providing energy and resistance in the life process and strengthening and protecting the body. It is possible to classify foods as "fresh foods", "preserved or canned foods" or "dried foods". While *fresh foods* are taken daily or seasonal, *preservatives or canned foods* are preservatives added foods for their longevity. *Dried foods*, on the other hand, are foods that have been reduced to a level to prevent deterioration by means of industrial drying systems or traditional sunshine (Gündoğdu, 2019: 17).

It is also possible to classify foods as healthy or unhealthy foods. *Healthy foods* are foods that power the body with the necessary nutrients, protect human health, have physiological effects on the body, have a vital quality for human beings, and are not harmful to consume. *Unhealthy foods*, on the other hand, are foods that are negatively affected by eating or contacting, causing harm and causing various ailments. A healthy food can turn into unhealthy food if it is produced under unsanitary conditions (Bozyiğit & Kılınç, 2019: 204-205). At this point, the issue of food safety comes to the fore to indicate unsanitary conditions.

2. FOOD SAFETY

It is possible for people to get the maximum benefit from the food they consume and not to be exposed to any adverse effects, by paying maximum attention to food safety since the production of the food. The key to a healthy diet is hygienic food production and consumption. Therefore, it is necessary to consume qualified foods produced at the highest standards in every step of the food chain.

Preventing contamination of foods with factors harmful or undesirable to health, removing them from these factors, stopping the reproduction and spreading of pests and neutralizing these pests by appropriate methods constitute food safety efforts (Kıymaz & Şahinöz, 2010: 3).

Food safety refers to the efforts made to make a food "safe food". *Safe food*, on the other hand, refers to food that does not have any problem in consuming it as a result of efforts towards food safety. Therefore, *food safety* represents the process, while *safe food* represents the result. (Erkmen, 2010: 231).

All hazards affecting food safety are caused by biological, chemical physical contamination and some erroneous applications during production. The risk of food safety can occur at any stage of the food chain, so it is important to carry out effective control throughout the food chain. Therefore, food safety is a phenomenon provided by the contribution of all units in the food chain (Carvalho, 2017:

52).

In order for a food to become safe food, it is necessary to comply with the health and hygiene rules at every stage from production to consumption. Hygienic foods produced in hygienic conditions are the key to a healthy diet. For a healthy diet, it is necessary to consider food as a chain in the process from production to consumption. The understanding of the food chain shares the responsibility of delivering food to the consumer in a healthy and safe manner with high nutritional values, to all those who produce, process, trade and control (Yaralı, 2018: 109-110). Food safety is a legal issue and there can be no compromise on food safety. It is the responsibility of the manufacturer and the final product seller to ensure food safety. The responsibility of the food producer is huge and shares this responsibility with its suppliers (Trevena, Reeve, Bero, & Thow, 2020: 101).

Ensuring food safety is possible by paying utmost attention to pathogens, toxins and factors that can be controlled, such as chemical contaminants. Food safety is a global public health problem. The risk of food safety increases with the increase of consumption of food produced outside the home and under poor hygiene conditions (Madenci, Türker, Bayramoğlu, & Eyiz, 2019: 52).

The first law on food safety in Turkey was enacted in 1952. Turkish Food Codex (2020) and Food Production, Consumption and Inspection Regulation (1998) are the product of Turkey's efforts to create legal infrastructure on food safety area. However, Turkey lags behind international efforts made in this regard. For example, Turkey implemented the HACCP system which the United States implements since 1972, in 2002. With the 2010s, the Food Hygiene Regulation (2011) and the Regulation on the Registration and Approval Procedures of the Food Businesses (2011) entered into force (Başaran, 2016: 13). The final legislation about food safety, Turkish Food Codex, was enter into force in February 2020.

In the world, there are HACCP and ISO 22000: Food Safety Management System to ensure food safety. HACCP (Hazard Analysis and Critical Control Points) System is a system "starting from the supply of raw materials in a food chain, determines critical control points at every stage and point of the food chain, such as food preparation, processing, production, packaging, storage and transportation, and determines critical control points where necessary. It is a food safety system that can be applied to organizations of all sizes, enabling the protection of the system that prevents any problems following the points before they occur and by ensuring the production of reliable foods in accordance with certain norms."

ISO 22000 Standard, on the other hand, is a preventive system that is developed to prevent the consumer from exposure to foodborne diseases and controls all processes in the food chain together with all its influences such as infrastructure, personnel and equipment, and it is implemented in organizations (Panghal, Chhikara, Sindhu, & Jaglan, 2018: 3). Food Safety Management System applications in organizations covers production control, product control, equipment control; maintenance and general hygiene practices, personnel and visitor hygiene; transportation, storage, product information; training, supplier selection and evaluation; education, communication and similar topics (Başaran, 2016: 14).

As can be seen, efforts are being made both nationally and internationally to ensure food safety. However, the issue of food safety is not a unilateral issue. Enterprises and governments are responsible for food safety. For this reason, government agencies and private organizations must act jointly to identify potential hazards and analyze risk and control foodborne outbreaks worldwide. Therefore, food safety is a serious issue that cannot be left to the responsibility of only one side.

2.1 Responsibilities of Enterprises in Food Safety

The main responsible for ensuring food safety are undoubtedly the producers. Food producing establishments must produce in line with the legislation in all steps from raw material supply to market release. Issues such as the air of the production place, the hygiene of the personnel involved in the production, storage, packaging and transportation conditions, waste removal, cleaning and disinfection are the main responsibilities of the food producers (Karabasil et al., 2017: 3).

In addition, businesses engaged in food trade also have responsibilities regarding food safety in accordance with the Law No. 5179 on the Amendment of the Decree Law on Production, Consumption and Control of Foods. Enterprises engaged in food production, processing, distribution and sales, are jointly responsible for ensuring the reliability of all foodstuffs and materials directly in contact with food. Food operators are obliged to withdraw their products from the market, inform the authorities on this issue and contribute to the traceability of the food if the food they trade does not comply with the food safety conditions. In addition, food establishments have to assist the authorities during control and inspection and ensure the accuracy of the information and documents they provide.

2.2 Responsibilities of the State in Food Safety

In addition to the responsibility of the producers, the

public also has the responsibility of inspection in ensuring food safety. In order for foodstuffs not to harm the health of individuals both individually and the economy in macro terms, it is necessary to control every stage of its production and consumption. It is the government's responsibility to control food manufacturers to prevent food-borne diseases and protect public health

The state has the authority and responsibilities of control, inspection, taking criminal actions, confiscation and destruction of food in order to ensure food safety. Food and materials that contact with food must comply food legislation. Besides, substances that will contact food cannot be harmful, and no harmful substance can be added. It cannot contain the residue of a harmful substance. No action can be taken to cause food contact materials to turn into harmful materials (Gupta, Dudeja, & Minhas, 2017: 243).

Food safety inspections are carried out by the food controller and food controller assistants within a program, at appropriate frequency and in proportion to the risks carried by the foodstuffs. In addition, inspections can be made on suspicion and complaint. Furthermore, controls and inspections are made in import and export, and it is prevented that produced, stored and transported in unhealthy conditions foods to enter to Turkey or to export from Turkey. The state reserves the right that taking criminal actions, confiscation, and destruction, regarding the issues identified in food safety inspections.

The responsibility of control, inspection, and tracking of the food chain whether this chain has a healthy way or not, is under Ministry of Agriculture and Forestry, according to the legislations. Laws have given the main responsibility for food safety to the producer, and it has delegated the responsibility of supervision to take measures for food safety and to provide healthy food to consumers to the Ministry.

Food production will become widespread in unsanitary conditions if the state cannot fulfill its responsibilities regarding food safety. This raises the problem of informal food production.

3. INFORMAL FOOD PRODUCTION, PRECAUTIONS AGAINST INFORMAL FOOD PRODUCTION AND SOLUTION SUGGESTIONS

Informal food production is an important public health problem that threatens human health. Since foodstuffs are non-perishable products that can be spoiled easily, they carry important health risks if they are not produced and stored in healthy conditions. In fact, this situation has

reached a serious level to be called "food terror". The fraudulent products produced by informal food companies have reached a threat to the food market and human health. For example, applications such as horse / donkey meat instead of beef, honey mixed with glucose, "toast cheeses" made from old and molded cheeses, using margarine instead of milk fat, blackening olives with chemical paint and minced meat from dyed fats have become very common (Tokalar, 2014: 59).

One of the most important issues that trigger informal food production is the increase in food prices and the decrease in purchasing power. Increasing agricultural input prices, decreasing agricultural lands and increasing competition caused food prices to increase, while increasing food prices decreased the purchasing power and decreased both the amount and quality of the food consumed. Low-quality foods cause increased risks that can lead to serious health problems. (Koç & Uzmay, 2013: 42).

Informal food production is one of the biggest obstacles to food safety. It prevents the development of the food sector and affects public health negatively. Consumers play a decisive role in the production of informal food, as the demand for unregistered food will also be in production. Consumers should not purchase undetermined, unregistered and uncontrolled products in food shopping. In addition, In order not to risk the health of themselves and their loved ones, they should not consume foods other than packaged products that have been approved by the Ministry (2nd Food Safety Congress Final Declaration, 2011).

On the other hand, market shopping, which has an important place in Turkish culture, is one of the factors that threatens food safety and causes an increase in informal food production. TMMOB Chamber of Food Engineers also addressed this issue in its statement and emphasized informal production and sales in the marketplaces. The statement was said as follows (BirGün, 2020, March 1st): *"Producer marketplaces are places that should be supported in order to lift the intermediaries and meet the people directly with the producer. However, if a producer marketplace is opened, its infrastructure must be established. The municipality must create an environment suitable for producers and ensure that these products are inspected by a food engineer before meeting the consumer. In addition, hygienic conditions should be provided, as in the neighborhood marketplaces, and cold counter opportunities should be provided for storing food. In order to create a hygienic environment, some arrangements should be made, and measures should be taken. For example, unregistered sales that its producers*

are not known, that are unpackaged, exposed, in contact with powdered soil, should be prevented, and products such as tomato paste, and olive oil should not be allowed to be sold in a pet bottle. Cold cabinets should be provided for products such as milk and dairy products. (BirGün, 2020, March 1st)."

The dimensions of informal food production in Turkey has reached enormous proportions, due to increased food prices and decreased purchasing power. In 2002, according to the statement of Minister of Agriculture of that days, only 6 thousand of 26 thousand food production enterprises had production permits (Hürriyet, 2002, July 2nd). As seen from Table 1, today, there are 588.282 enterprises engaged in informal production and sales in comparison to 73.990 registered food producers (Ministry of Agriculture and Forestry, 2019: 51). These informal food establishments are tried to be audited with about 5 thousand auditors.

Table 1: Food Companies

Food Companies	N	%
Food Producers	73.990	11,17
Food Sale Companies	318.379	48,07
Mass Consumption Companies	269.903	40,75
Total	662.272	100,00

In order to ensure food safety, the companies producing and selling fraudulent food are displayed every month by the Ministry of Agriculture and Forestry. Food terrorism has become so widespread that companies exhibited by the Ministry continue their production by changing their company and brand names. Especially the companies that are exhibited due to fraudulent production in olive oil, milk and dairy products and meat products continue their fraudulent production under different brand names. As a result of the disclosures made by the Ministry of Agriculture and Forestry since 2012, it was determined that fraudulent production was made in 3202 batch products of 1443 companies (Ministry of Agriculture and Forestry, 2020).

There are factors that triggers the informal food production such as being quite large of Turkey's population and surface area, taking place in a hot climate, very high number of small businesses engaged in the production as unregistered despite being outnumbered low number of audit teams, being risky of the traditional food consumption habits, so called street flavors of the society, the scarcity of the population who can access quality food, social and economic structure, and the desire to earn high income in an easy way. For this reason, it is necessary to carry out food production in our country in accordance with the laws, to produce in accordance with the HACCP quality assurance system and to produce in accordance with the Turkish Food

Codex. In addition, food production establishments should be constantly monitored. On the other hand, training should be given to consumers based on the results of scientific research, information about food safety should be provided to consumers, and they should be taught how to take action against potential hazards and risks. In order to prevent informal food production, consumers should be informed and how risky to buy from such places should be explained. Thus, the preference of informal food transmissions should be reduced (Erkmen, 2010: 223; Koç & Uzmay, 2013: 43; Tosun & Demirbaş, 2012: 98).

In order to prevent informal food production, first of all, measures should be taken to record informal production and consumers should be made conscious of making purchases from businesses or people producing informal food. The number of food controllers and frequency of inspection should be increased. Sanctions used to punish those who produce informal food should be strengthened and deterrence should be provided by law. In macro terms, input costs of food production must be decreased and purchasing power must be increased in order to ensure food safety.

CONCLUSION

Foods are digestible substances that people eat and drink, which have a physiological effect on their bodies. Foods turn into the energy required for the body activities to continue. Foods must be reliable in order not to cause harmful effects on the body. In order for people to benefit from the food they consume, it is necessary to pay attention to its reliability in the chain starting from the production of the food. Foods that comply with health and hygiene rules during the process from production to consumption help people to live their lives in a healthy way.

The issue of food safety is an issue that is emphasized both nationally and internationally and tried to be regulated by the law as it directly affects human health. For this purpose, standards and food safety systems such as HACCP and ISO-22000 were put into operation. However, food safety is not a unilateral issue. Responsibility for food safety is in the state in terms of supervision as well as in businesses. Therefore, food safety has three pillars, both producers, consumers and the state. Food businesses are responsible for many issues, from production to storage, from packaging to transportation, from waste removal to cleaning. The state is obliged to supervise them. Consumers, on the other hand, should take their own precautions about food safety by not shopping from businesses that do not comply with food safety.

Undoubtedly, informal production is the most important

issue that threatens food safety. Businesses engaged in informal and fraudulent production have been regularly disclosed by the Ministry of Agriculture and Forestry every month since 2012. Despite this, these enterprises continue their production. Decreasing the purchasing power of the people and increasing food prices cause the enterprises producing poor quality and informal production to be popular. Therefore, in order to cope with informal production, the purchasing power of the public should be increased as well as the controls should be increased.

REFERENCES

- 2nd Food Safety Congress Final Declaration. (2011). *Gıda Güvenliği*(1).
http://www.ggd.org.tr/diger/ggd_2011_1web-1.pdf
- Başaran, B. (2016). ISO 22000 Gıda Güvenliği Yönetim Sistemi. *Journal of Food and Health Science*, 2(1), 9-26.
- BirGün. (2020). Pazar yerleri gıda güvenliği açısından yetersiz. <https://www.birgun.net/haber/pazar-yerleri-gida-guvenligi-acisindan-yetersiz-290004>
- Bozyiğit, S., & Kılınç, G. (2019). Tüketicilerin Sağlıklı Gıda Algıları ve Tüketim Davranışları: Keşifsel Bir Çalışma. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(45), 201-229.
- Carvalho, F. P. (2017). Pesticides, environment, and food safety. *Food and Energy Security*, 48-60.
- Erdoğan, S. (2014). *Gıda Güvenliği*. İstanbul: Hayat Yayınları.
- Erkmen, O. (2010). Gıda Kaynaklı Tehlikeler ve Güvenli Gıda Üretimi. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*(53), 220-235.
- Gupta, R. K., Dudeja, P., & Minhas, A. S. (2017). *Food Safety in the 21st Century*. London: Elsevier.
- Gündoğdu, H. (2019). *Gıda Güvenliği Yönetimi ve Elazığ-Bingöl Yöresel Gıda Üretimine Bir Bakış*. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Hürriyet. (2002). Gökalp: 20 bin gıda üreticisi izinsiz. <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/gokalp-20-bin-gida-ureticisi-izinsiz-81891>
- Karabasil, N., Bošković, T., Dimitrijević, M., Vasilev, D., Đorđević, V., Lakićević, B., & Teodorović, V. (2017). Food safety – the roles and responsibilities of different sectors. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science, Volume 85, 59th International Meat Industry Conference MEATCON2017*. Zlatibor, Serbia.

- Kıymaz, T., & Şahinöz, A. (2010). Dünya ve Türkiye Gıda Güvencesi Durumu. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 21(76), 1-30.
- Kızılyar, A. (2019). Türkiye Gıda Teröründe En Üst Zirvede. <http://www.safakgazete.com/turkiye-gida-terorunde-en-ust-zirvede-makale,270.html>
- Koç, G., & Uzmay, A. (2013). Gıda Güvencesi ve Gıda Güvenliği: Kavramsal Çerçeve, Gelişmeler ve Türkiye. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 21(1), 39-48.
- Madenci, A. B., Türker, S., Bayramoğlu, Z., & Eyiz, V. (2019). Tüketicilerin Gıda Güvenliğine Yönelik Tutum ve Algılarını Etkileyen Sosyoekonomik Faktörler: Konya İli Örneği. *Helal ve Etik Araşt. Derg.*, 1(1), 48-59.
- Ministry of Agriculture and Forestry. (2019). *2018 Yılı Faaliyet Raporu*. https://www.tarimorman.gov.tr/GKGM/Belgeler/G-enel/2018_Faaliyet_Raporu.pdf
- Ministry of Agriculture and Forestry. (2020). <https://www.tarimorman.gov.tr/Haber/4310/Gida-da-Taklit-Ve-Tagis-Yapan-Firmalar-Aciklandi>
- Panghal, A., Chhikara, N., Sindhu, N., & Jaglan, S. (2018). Role of Food Safety Management Systems in safe food production: A review. *Journal of Food Safety*, 38(4), 1-11.
- Şanlıer, N., Artık, N., & Sezgin, A. C. (2019). *Gıda Güvenliği ve Gıda Mevzuatı*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Tokalar, İ. (2014). *Dünyada Gıda Terörü*. İstanbul: Ataç Yayınları.
- Tosun, D., & Demirbaş, N. (2012). Türkiye'de Kırmızı Et ve Et Ürünleri Sanayiinde Gıda Güvenliği Sorunları ve Öneriler. *UÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 26(1), 93-101.
- Trevena, H., Reeve, B., Bero, L., & Thow, A. M. (2020). Private food safety standards in the global food supply chain: a scoping review protocol. *JBI Evidence Synthesis*, 18(1), 97-107.
- Yaralı, E. (2018). Gıda Zincirinde İzlenebilirlik. *Harran Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi*, 23(1), 108-119.

Yolsuzlukla Mücadele: Seçilmiş Ülke Örnekleri*

Fight Against Corruption: Selected Country Examples

Kutay İŞLER¹, Filiz KUTLUAY TUTAR²

Öz

Yolsuzluk, küresel anlamda üzerinde en çok tartışılan ve mücadele edebilmek için çözüm yolları aranan en temel sorunlardan bir tanesidir. Yolsuzluğu bir kalıp içerisinde koyarak değerlendirmek yanlış olacaktır. Ulusal ve uluslararası düzeyde ciddi bir sorun olarak algılanan yolsuzluğa dair net bir tanım yapılamamaktadır. Ekonomideki en temel varsayım rasyonel insanın, kendi faydasını maksimize etmeye çalıştığıdır. Kendi faydasını düşünen bu bireyler ise toplumu oluşturmaktadır. Zira yolsuzluk, temelinde insanın olduğu her alanda ve her an karşımıza çıkmakta ve tüm topluma mal olmaktadır. Her alanda olduğu gibi ekonomi alanında da yolsuzluk, yıkıcı etkilerini beraberinde getirmiştir. Zaman içerisinde giderek kontrolden çıkan ve insafsızca artan menfaat kavgası, özellikle son dönemde ve globalleşmenin de rüzgârıyla öngörülemez boyutlara ulaşmıştır.

Bu çerçevede makalenin amacı yolsuzluk olgusuna değinerek seçilmiş bazı ülkelerin yolsuzluğa karşı almış oldukları önlemleri incelemektir. Bu anlamda yolsuzluk kavramı tanımlanarak yolsuzluk olarak nitelendirilebilmesi için bulundurması gereken unsurlara ve özelliklerine değinilmiştir. Yolsuzluk ölçülebildiğinden bahisle ölçü sistemleri irdelenmiş ve uluslararası araştırma şirketlerinin endekslerine göre makaleye konu ülkelerin yolsuzluk alanında sıralaması kıyaslanabilmektedir. Örneklendirilen ülkelerin yolsuzluk konusunda almış oldukları önlemler ortaya konularak başarılı olup olmadıkları değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda yolsuzluklar kontrol edilmediği sürece kamu sektöründen özel sektöre ülkenin her alanına yayılabilen bir olgu olduğundan üzerinde ciddi olarak durulması gerekliliği ifade edilmiştir. Mutlak başarı isteniliyorsa başta yolsuzlukla mücadeleye yönelik yasalar koyarak herkesin bunlara mutlak itaat etmesi sağlanmalıdır. Sadece bir alanda mücadele yeterli olmayacak, toplumu da bu mücadeleye ortak ederek devletin önderliğinde tüm sektörlerle bu sorunu ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalar yapılması gerektiği tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Yolsuzluk, Ekonomi, Küreselleşme, Mücadele.

Abstract

Corruption, on which is debated and searched for solutions to struggle with in global terms, is one of the most basic issues. It would be wrong to estimate corruption by stereotyping. A clear definition of the corruption which is sensed as a critical issue at the national and international level. The most fundamental hypothesis in economy is that a rational person tries to maximize his/her own benefit. Those people who think of their own benefit constitute the society. In as much as, corruption is confronted and it cost to society. As being in every field, it brings the destructive effects in economy. The conflict of interest, which is getting more and more cruelly and getting out of control, has recently reached unforeseen dimensions by the wave of globalisation. Within this scope, the aim of this article is to analyze the corruption in detail. In this sense, corruption is defined and also detailed information about the characteristic of corruption being as corruption is mentioned. Due to the fact that corruption can be gauged, the metric systems are scrutinized and according to the indexes of international research companies, the sorting of the countries which are mentioned in the article can be compared. It is evaluated by analyzing the precautions about corruption that whether the sample countries have been successful or not. As the research result, corruption ought to be struggled with because it is a serious issue which is discarded and it can expand from state sector to private sector when it is not controlled. If absolute success is wished, laws ought to be legislated to struggle which corruption and everyone ought to obey them. It is determined that struggling with corruption will be not enough in only one field, and under the leadership of the government in each sector, studies which are to dispose the problem have to be done via associating with society.

Keywords: Corruption, Economy, Globalization, Struggle.

* Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur. / In this article, the principles of scientific research and publication ethics were followed.

* Bu makale "Yolsuzluk Ekonomisi ve Türkiye" konulu Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalında Yapılan Yüksek Lisans Tezinden Türetilmiştir.

¹ Kutay İŞLER

ORCID ID: 0000-0002-7361-6610

Öğretim Görevlisi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Köyceğiz Meslek Yüksekokulu, Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü, Muğla, Türkiye, kutayisler@mu.edu.tr
Lecturer, Muğla Sıtkı Koçman University, Köyceğiz Vocational School, Department of Private Security and Protection, Muğla, Turkey, kutayisler@mu.edu.tr

¹ Filiz KUTLUAY TUTAR

ORCID ID: 0000-0002-2574-9494

Doç. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Niğde, Türkiye, fkutluaytutar@ohu.edu.tr

Assoc. Prof. Dr., Niğde Ömer Halisdemir University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Economics Department, Niğde, Turkey, fkutluaytutar@ohu.edu.tr

Geliş Tarihi/Received : 24.03.2020

Kabul Tarihi/Accepted : 22.04.2020

Çevrimiçi Yayın/Published : 23.04.2020

Makale Atf Önerisi /Citation (APA):

İşler, K., Kutluay Tutar, F. (2020). Yolsuzlukla Mücadele: Seçilmiş Ülke Örnekleri. *İzmir Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (1), 30-41.

1. GİRİŞ

Yolsuzluk tarihin en eski zamanlarından günümüze kadar süregelen ve birçok bilim dalının üzerinde ciddi çalışmalar yaptığı konu olmuştur. Bünyesinde barındırdığı anlamların çok çeşitli olmasından dolayı net bir ifade olarak tanımlamanın pek de mümkün olmadığı yolsuzluğu, bütün bilim dalları kendi ekseninde tanımlamıştır. Ancak yapılan tüm tanımlamaların ortak yönü, ister kamu sektöründe olsun ister özel sektörde olsun çalışanların buldukları pozisyonun gücünü kullanarak kendilerine menfaat sağlamaları şeklinde ifade edilebilmektedir. Aynı şekilde iktisadi açıdan da ortak yönü olarak rasyonel insanın kişisel faydasını maksimize etmeye çalıştığından bahisle kamusal gücün ve kaynakların kendi menfaatleri doğrultusunda ve konulmuş kuralları çiğneyerek kötü niyetli kullanılması şeklinde açıklanmaktadır. İktisat biliminde yolsuzluğa ilişkin yapılan çalışmalar diğer bilim dallarına göre daha sınırlı sayıda kalmıştır. Ancak ekonomik anlamda yolsuzluğun tüm dünyada kalkınmanın ve büyümenin önündeki en büyük engel olduğu anlaşılmasıyla beraber söz konusu kavram çok daha kapsamlı ele alınmış ve inceleme alanları genişletilmiştir.

1990'lı yıllarından itibaren yolsuzlukların büyümeyi engellediği ve kalkınma üzerindeki en büyük sorunların başında geldiği anlaşılmaya başlanmıştır. Küreselleşmenin de etkileriyle beraber yolsuzluk ulusal nitelikten çıkarak uluslararası bir sorun haline dönüşmüştür. Bu anlamda yolsuzluk, kendisine uygun ortamı bulduğunda içeriye kolayca yerleşen, fakat yerleştikten sonra çıkarılıp atılması güç olan ciddi bir sorundur. Uluslararası örgütler yolsuzlukla mücadeleyi ancak 1990'lı yıllarda gündemlerine alabilmişlerdir. Kendilerine ciddi zarar veren yolsuzluk olgusunu önemseyen ve mücadele ederek başa çıkmaya çalışan ülkeler olduğu gibi ülkesinin her alanına bulaşan yolsuzluğu kabullenerek toplum nezdinde de normalleştirerek yaşamaya başlamış ve daha da kötüsü bunlara alışmış ülkelerde bulunmaktadır. Uluslararası araştırma kuruluşları da yolsuzlukla mücadele anlamında sağlanan başarıların veya başarısızlıkların ölçülemediğini ancak kıyaslanabildiğini ortaya koymasıyla beraber yolsuzlukların çeşitli içerikleri çerçevesinde ülkelerin kendilerini diğer ülkeler ile kıyaslayabilmesi sağlanmıştır. Bu bağlamda çalışmanın temel amacı, yolsuzlukla mücadelede aldıkları etkin tedbirlerle başarılı olmuş ülkeler olduğu gibi mücadele de yetersiz olan ülkelere örnekler derlenmiştir.

2. YOLSUZLUK KAVRAMI, UNSURLARI VE ÖZELLİKLERİ

Yolsuzluk eski zamanlardan bu tarafa özellikle de insan faktörünün bulunduğu her yerde ve dönemde olmuş,

halen oluyor ve bundan böyle de olacak bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Nedeni ise insanın faydasını her zaman maksimize etme isteği olarak var olmasıdır. Ancak yolsuzluk, içerisine yüklediği anlamlar açısından bazı farklı tanımlamalara ve yorumlamalara da beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla tanımı konusunda da ortak fikir birliğine varılamamıştır. Ortak görüş birliğine varmanın yeterince zor olduğu yolsuzluk kavramına ilişkin yapılan çeşitli tanımlar şunlardır:

Yolsuzluk, kamu personelinin kendi görev tanımında bulunmayan ve alanına da girmeyen görevleri yerine getirmesi veya görev alanına giren işlemleri de normal süresinden daha da hızlandırmak suretiyle çıkar sağlamasıdır. Bu anlamda zimmet, irtikap, kara paranın aklanması, dolandırıcılık, rüşvet gibi etik ilkeler ile bağdaşmayan davranışların tamamı için kullanılmaktadır (Çulpan, 1980: 34). Görevin gerekliliğine göre hareket etmeden, kuralları çiğneyerek usulsüz olarak yapılan davranışlar bütünüdür. Sosyolojik ve hukuksal anlamda, kamusal yetkilerin toplumsal düzenin ana temasını oluşturan hukuksal ve sosyal normlara aykırı gelmek suretiyle kişisel çıkarlar için kullanılmasıdır (Bozkurt ve Ergun, 1998: 64). 4 Ocak 1999 tarihli Avrupa Konseyi Yolsuzlukla Mücadele Özel Hukuk Sözleşmesinin 2'nci maddesinde yolsuzluk;

“...doğrudan doğruya ya da dolaylı yollardan rüşvet ve yasadışı bir menfaat temin eden kişinin yürüttüğü görevlerin veya gerekli davranışların yasalara uygun bir şekilde yerine getirilmesinde saptalara yol açan rüşvet veya başka her türlü yasadışı menfaatin talep edilmesi, teklif edilmesi, verilmesi ya da kabul edilmesi” biçiminde tanımlanmıştır (İleten: Özbaran, 2003: 18).

Dünya Bankası'na göre yolsuzluk; kamu gücünün özel menfaat sağlamak için kötüye kullanılmasıdır. Buna göre kamu görevinde bulunanların kişisel menfaatleri için rüşvet talep etmesi veya kabul etmesi durumunda mevcut kamu görevi istismar etmesidir. Yalnızca irksal, etnik ve dini gruplarla ilişkili olmayan yolsuzluk olgusu, ülkeden ülkeye hatta aynı ülkenin farklı bölgeleri arasında bile ciddi farklılıklar göstermektedir (İleten: Berksoy ve Yıldırım, 2017: 4).

Yolsuzluk her zaman kamu görevlileri ile ilgili olmak zorunda değildir. Yolsuzluk özel kuruluşlar arasında da gerçekleşebilir. Nitekim bir özel kuruluşun yöneticisinin bir ihaleyi verme karşılığında kişisel ödeme alması da bir yolsuzluk biçimidir (Oskem, agis, 2020). Diğer taraftan yurt içerisinde tayin görmeyi bekleyen bir personel, istediği bölgeye verilmesi karşılığında bu tayini gerçekleştirecek kurum personeline rüşvet teklif etmesi ve bu personeline

bunu alması yolsuzluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anlaşılacağı üzere gönüllü veya zorla, kamu sektörü veya özel sektör, idari veya siyasi boyutlu gibi kavramların tamamını kapsayacak şekilde çok geniş kapsamlı tanımlamalar yapmak mümkündür. Bu nedenle yolsuzluk kavramını belli bir kalıp içerisine sokmak son derece yanlıştır. Örneğin, dışarıdan bakıldığında normal görünen ancak kronik arızası olan hileli bir aracı tüketiciye satarak haksız kazanç sağlayan galericinin bu hareketi ile söz konusu hileli araçları devlet adına almak için rüşvet vererek ayartılmış bir kamu görevlisinin bu araçları teslim alması aynı noktada değerlendirilmelidir. Bir tarafta birey kendisi için bu aracı almak isterken diğer tarafta devlet adına kamu görevlisinin söz konusu hileli araçları almak istemesi ve nihayetinde alması yolsuzluğun aynı kapsamı içerdiğini göstermektedir (Cingi, 2002: 2-3). Yolsuzlukların gerçekleşebilmesi için temelinde bazı unsurları içermesi gerekir. Bu unsurlardan yetki unsurunu, yetki veren kuralları, kuralların ihlal edilmesini ve çıkar unsurunu ayrı ayrı içermesi veya tamamını aynı anda içermesi gerekmektedir.

Yolsuzluk karşılıklı olarak birden fazla tarafı ilgilendirdiği için tek taraflı olarak düşünülmemelidir. Bu taraflardan biri doğrudan veya dolaylı menfaat sağlamaktadır ve dolayısıyla yetkilidir. Ancak bu yetki sadece kamusal alanı değil, yetkiyi kullanma gücüne sahip olan dernekler, şirketler, kooperatifler vb. gibi özel kuruluşları da kapsamakta yani sektör ayrımı yapılmamaktadır. Yolsuzluğun çıkar elde amacına yönelik olması nedeniyle taraflardan birisi menfaat sağlamak için sahip olduğu bu yetkilerini kullanma yoluna gitmektedir. Yani yolsuzluğu gerçekleştirecek taraf çıkarlarına hizmet edecek yetkiye sahip olmaktadır. Bu da yetki unsurudur (Hamidov, 2006: 7- 8).

Devletin örgütlenmesi ve kurulu hiyerarşik sistemin düzenli ve sistematik işleyebilmesi için konulmuş belirli mevzuatlar vardır. Bu mevzuatlar, yetki kullanan veya kullanma gücüne sahip kesimlerin, söz konusu bu yetkilerini kullanırken uymak zorunda oldukları toplumsal yasalar, kanunlar gibi yazılı veya örf adetler gibi sözlü kuralları kapsamaktadır. Bu da yetki veren kurallardır (Gür, 2014: 194).

Toplumsal yaşamı düzenleyen kuralları kişisel hırslar nedeniyle çiğneyerek veya bu kurallar üzerinde hak sahibi olanları kuralların dışına iterek yolsuzluklar meydana getirilebilmektedir. Çoğunlukla bir fayda sağlama maksadıyla uyulmayan bu kurallar, meşru olmadığı için toplumdan saklanmaktadır. Bu da kuralların ihlal edilmesidir. Yolsuzluklar her zaman kurallara aykırı hareket ederek gerçekleşmemektedir. Devletin, görev

alanına yönelik sağladığı olanağı, personel kendisine çıkar sağlayan başkalarına tahsis edebilmekte, bu durumda personel kuralları ihlal etmeden, kendisine sağlanan hakları kişisel yarar karşılığında başkasına vermektedir. Yolsuzluğun gerçekleşebilmesi için bir tarafın veya tarafların çıkarları olması gerekmektedir. Çıkar sağlayarak yolsuzluğa sebep olan taraf, bu çıkar vaadi karşılığında maddi veya manevi bir kazanç elde etmektedir. Görevli bir personele para, hediye vb. vererek bu görevlinin yetkisini kendi çıkarı doğrultusunda kullanmak istemesi yolsuzluğa sebep olabileceği gibi görevliyi yakınlık, akrabalık ve arkadaş gibi maddi olmayan etkileme unsurları ile etkileyerek görevlinin yetkilerini özel amaçlar doğrultusunda kullanma isteği de yolsuzluğa neden olmaktadır (Özsemerci, 2003: 8).

Çok farklı ve çeşitli şekillerde uygulanabilen yolsuzluk türleri olmasına rağmen günden güne yeni yolsuzluk türleri uygulama alanı bulmakta ve çeşitli şekillerde uygulanmaktadır. Ancak ne kadar fazla ve çok çeşitli yolsuzluk türü uygulanıyor olursa olsun tüm bunların birtakım ortak karakteristik özellikleri vardır. Bunlar (Şimşek, 2001: 1):

- Yolsuzluk en az iki kişinin etkileşimi ile gerçekleşir. Bu etkileşim meşru bir etkileşim olmamasından dolayı yazılı bir belge bulunmaz ve sözlü anlaşma yapılmak suretiyle gerçekleşir.
- Yolsuzluk yine meşru olmadığı için insanlardan saklanır. Ancak yolsuzluk, toplumun tümüne yayılmışsa ve artık normalleşmişse ya da yolsuzlukla adı geçen kesimlerin çok güçlü destekçileri varsa bu durumda artık gizliliğe gerek duyulmaz.
- Yolsuzluk kavramı karşılıklı menfaatleri içerir. Birisinde yetki vardır ancak her ikisinde de ortak çıkarlar vardır.
- Yolsuzluğa neden olacak eylemler içerisine giren taraflar, girişimlerini gizlemek ve yasalara açıkça karşı gelmemek için yasal bir takım boşluklar arayarak yasal mazeretlerin gerisine sığınır.
- Yolsuzluk olgusu, şahsi çıkarların toplumun tümünü ilgilendiren ortak çıkarların üzerinde tutulması esasına dayanır.
- Yolsuzluk, kurallara riayet etmeme amacı güttüğü için toplumda güven duygusunu zedelemekte ve sonunda da bitirmektedir.

2.1 Yolsuzluğun Ölçülmesi

Yolsuzluk ve barındırdığı rüşvet, yıllar boyu engellenemeyen ve tamamen engellenmesi de çok zor olan büyük bir sorundur. Yolsuzluk ve rüşvetin artması ülkedeki çürümenin başladığını göstermektedir. Özellikle kalkınmakta olan

ülkelerin en olumsuz özelliklerinden biri de kesinlikle yolsuzluk dolayısıyla çürümenin inanılmaz boyutlara ulaşmasıdır (Kutlar ve Doğanoğlu, 2007: 107). Küreselleşme, yolsuzlukları ülke sınırlarının içerisinde gerçekleşen bir iç sorun olmaktan çıkararak uluslararası düzeyde çözülmesi gereken ciddi bir sorun haline getirmiştir. Uluslararası ticaretin daha fazla ve büyük oranlarda yapılması, beraberinde çok uluslu şirketlerin bulaştığı yolsuzluk olaylarının artmasına yol açmıştır (Çaha, 2009: 105-106). Ancak sadece alınan ve verilen rüşvetin miktarını ölçerek bir değerlendirmede bulunmak, içerisinde rüşvet barındırmayan birçok yolsuzluğun görmezden gelinmesine neden olacaktır. Ortada dönen rüşvetin miktarını hesaplamak yerine, yolsuzluk faaliyetini ölçme girişimi görel olarak birçok önemsiz faaliyetinde hesaba katılmasını ve hepsinin ayrı ayrı tanımlanmasını gerektirecektir. Bu da zor bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır (Tanzi, 1998/2001: 125-126). Yolsuzluk kavramının net olarak ölçülebilmesi pek de mümkün olmamakla birlikte yolsuzluğun algısının ölçümünün yapılması daha mümkün görünmektedir. Başarılı bir yolsuzluk göstergesinin içerisinde barındırması gereken dört özellik vardır (Bayar, 2007: 6). Bunlar:

Güvenilirlik: Ölçümü hazırlayanlar nesnel olmalı ve endeks bazı kesimlerin görüşünü değil, genel görüşü yansıtmalıdır.

Geçerlilik: Gerçekte ne ölçülmek isteniliyorsa amacı dışına çıkmadan tam olarak o ölçülmelidir.

Dođruluk: Ölçümde hata yapılmamalı, standart sapmalar büyük olmamalıdır. Diğer taraftan ankete cevap veren kişi sayısının fazla olmasının doğruluğu arttıracakı unutulmamalıdır.

Kesinlik: Niceliğin neyi ölçtüğu hakkında herkes mutabık olmalı, sorular net ve kesin olmalıdır.

Tüm bunlar çerçevesinde araştırma yapan çok sayıda kuruluşun endeksleri bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; içerisinde 3 endeks (Yolsuzluk Algılama Endeksi (CPI), Rüşvet Verenler Endeksi (BPI), Küresel Yolsuzluk Barometresi (GCB)) barındıran Uluslararası Şeffaflık Endeksleri (TL), Uluslararası Risk Rehberi Yolsuzluk Endeksi (International Country Risk Guide), Şeffaf Olmama Endeksi (OPIN), Global Rekabet Endeksi (GCI) ve Kaufmann, Kraay ve Zoido-Lobaton Yolsuzluk Endeksi (KKZ) olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu endeksler içerisinde en geniş kapsamlı olanı, Uluslararası Şeffaflık Örgütü tarafından oluşturulmuş Yolsuzluk Algılama Endeksi'dir. Söz konusu endekste, ülkeler yolsuzluğun derecesine göre sıralanmaktadır. Endeks, yolsuzluğa neden olan faktörleri birleştirmek suretiyle genel bir gösterge yaratarak bu sayede yolsuzluk anlamında ülkelerin birbirlerini kıyaslanabilmesine olanak sağlamaktadır. Kıyas ise 0'dan

100'e kadar verilen puan üzerinden yapılmaktadır. Söz konusu ölçüğe göre ülke endeks puanının 0 olması yolsuzluk algısının çok yüksek olduğunu yani çok kirli olduğunu; ülke endeks puanının 100 olması ise o ülkede yolsuzluk algısının çok düşük olduğunu yani çok temiz olduğunu açıklamaktadır. Burada dikkat çekilmesi gereken nokta ise endeks, yolsuzluğun gerçek ölçümleri ile karıştırılmamalıdır. Bu endeksler yolsuzluğun gerçek, objektif ve nicel ölçümlerini değil, algılamalarını yansıtmaktadır (Tanzi, 1998/2001: 126).

Örgütün yayınladığı 1995 yılındaki ilk raporda endekse dahil sadece 41 ülke varken şu an 180 ülke sisteme dahil edilmiştir. Ayrıca endeks kıstasları her geçen zaman diliminde mevcut günümüz koşullarına uyum sağlamaktadır. Bu da daha gerçekçi ölçümlerin yapılmasına katkı sağlamaktadır.

Tablo 1: 2019 Yolsuzluk Algılama Endeksine Göre Bazı Ülke Sıralamaları

Sıra No.	Ülke	2019 Yılı Puanı	2018 Yılı Puanı	2017 Yılı Puanı
1	Yeni Zelanda	87	87	89
1	Danimarka	87	88	88
3	Finlandiya	86	85	85
4	İsviçre	85	85	85
4	Singapur	85	85	84
4	İsveç	85	85	84
7	Norveç	84	84	85
8	Hollanda	82	82	83
9	Lüksemburg	80	81	82
9	Almanya	80	80	81
16	Hong Kong	76	76	77
51	İtalya	53	52	50
91	Türkiye	39	41	40
126	Azerbaycan	30	25	31

Kaynak: <https://www.transparency.org/cpi2019> (E.T.:18 Nisan 2020).

Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün en son yayınladığı 2019 yılı yolsuzluk algılama endekslerine göre en başarılı ilk 10 ülke ile beraber çalışmamıza konu ülkelerinde sıralaması görülmektedir. Buna göre 180 ülke arasından Yeni Zelanda, Danimarka, Finlandiya gibi ülkeler yolsuzluk konusunda en üst sıraları paylaşırken, Türkiye, 91'inci Hong Kong 16'ncı, İtalya 51'inci, ve Azerbaycan 126'ncı sırada yer almıştır (Transparency, agis, 2019).

3. DÜNYADA YOLSUZLUKLA MÜCADELE ÖRNEKLERİ

Yolsuzluk, halkın güvenliğini ve istikrarlı biçimde gelişmesini tehlikeye sokan, demokrasinin işleyişine, ahlaki değerlere ve etik ilkelerine ciddi zararlar veren en temel problemlerin başında gelmektedir. Yolsuzluk, kendisine uygun ortamı bulduğunda kolayca içeriye yerleşen, fakat yerleştikten sonra sökülmesi çok güç olan ciddi bir sorundur. Küreselleşme ile söz konusu sorunlar artık ulusal boyuttan çıkarak uluslararası nitelik kazanmıştır (Başak, 2008: 92). Uluslararası örgütler yolsuzlukla mücadeleyi ancak 1990'lı yıllarda gündemlerine alabilmişlerdir (İşler ve Tutar, 2019: 33). Bu olgunun hızla yaygınlaşması sonucunda alınan önlemlerin sayısı da her geçen gün artma eğilimine girmiştir.

Gelişmiş bazı ülkeler yolsuzluğun küresel boyutlara gelmeye başladığı dönemlerden itibaren bu alanda çok da kötü bir konumda olmadıkları için mücadele de olağanüstü boyutlu olmamıştır. Çünkü gerek duyulmamıştır. Ancak gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelerin birçoğunda aynı durum geçerli değildir. Çünkü yolsuzluk, ülkelerin özel sektörden kamu sektörüne kadar her alanına sirayet etmiştir. Dolayısıyla yolsuzlukla etkin mücadele etmek ülke yöneticileri için kaçınılmaz olmuştur. Bu anlamda kimi ülkeler topyekûn mücadeleye başlarken kimi ülke yöneticileri de varlığını günden güne artırarak devam eden yolsuzluklara göz yummuş hatta yolsuzluğun içerisinde yer almıştır. Ülkesi büyük boyutlu yolsuzluk olaylarına sahne olan ancak aldıkları önlemlerle etkin mücadele ederek ciddi başarı sağlamış ülkelerden Hong Kong yine aldıkları önlemlerle başarılı olma yolunda istikrarlı mücadelesini sürdüren Azerbaycan ve mücadeleyi sadece ülke yargısına bırakarak sonuç bekleyen İtalya örneklerine yer verilecektir.

3.1 Hong Kong'da Yolsuzlukla Mücadele

1960'lı yılların başlarında yolsuzluk Hong Kong'da gündelik hayatın her anında var olan bir yapı haline gelmiş ve halk tarafından da normalleşmeye başlamıştır. Ülkenin sözde ücretsiz hizmet sağlamak zorunda olduğu devlet hastanelerinde tedavi olan hastaların bir yastık veya bir bardak su için hastane görevlilerine "çay parası", itfaiyecilere yangını söndürmeleri için "su parası" ödemeleri, ehliyet alabilmek için sınav komisyonundakilere ücret verilmesi, sağlık müfettişlerine rüşvet ödenmemesi durumunda hijyenik olmayan koşullarda hizmet verdirilmesi gibi hemen hemen tüm kamu hizmetleri için usulsüz ücret ödenmesi günlük sıradan hayat biçimi haline gelmiştir (Icac, agis, 2019).

Aynı zamanda Hong Kong Polis teşkilatında art arda meydana gelen skandallar, sıradan maaşlarla çalışan emniyet görevlilerinden çoğunun bir anda aşırı

zenginleşmesi, halkın artık gösterilere başlamaları ve günden güne artan şikayetler üzerine Hong Kong Başsavcısı, 1974 yılında hazırladığı bir rapor ile birlikte yolsuzlukları soruşturarak mücadele edecek yeni, güçlü ve bağımsız bir kurum kurulmasını önermiştir. Söz konusu öneriler yetkililerce de uygun bulunmuş ve neticede üç kanun ortaya çıkmıştır:

- Rüşveti Önleme Kanunu
- Bağımsız Yolsuzlukla Mücadele Komisyonu (ICAC) Kanunu
- Yolsuzluk ve Yasadışı Suçlar Kanunu

Bu kanunlar çerçevesinde harekete başlayan Hong Kong, öncelikle Polis Teşkilatındaki şebekenin dağıtılmasını sağlamış, bu kapsamda üç yıl içinde, aralarında üst düzeylerinde bulunduğu 321 emniyet personeli emekli edilmiş veya istifaya zorlanmıştır (Tepav, 2006: 88).

Söz konusu kanunlar öncesi 1960'lı yıllarda ülkede yaygın olan şu görüş söz konusuydu:

- "Get on the bus" (yolsuzluğu kabul edersen bize katılmalısın),
- "Run alongside the bus" (yolsuzluğu kabul etmek istemiyorsan sorun değil ama karışma),
- "Never stand of the bus" (yolsuzlukla ilgili rapor tutarsan otobüs seni devirir ya yaralanır ya ölür ya da işlerinde zarar görürsün)

Bu anlamda o tarihlerde Hong Kong polisinden bazıları otobüse binmiş, diğerleri yanında ve çok azı da önünde durmuştur (İleten: Hui, 2013: 10).

Yolsuzlukla Mücadele Bağımsız Komisyonu (ICAC) yolsuzluk olaylarını tamamen temizlemek, kaybedilen halk desteğini yeniden kazanmak ve kamusal güveni yeniden sağlamak amacıyla 1974 yılında kurulmuştur. Getirilen yasal düzenlemeler ile ICAC tarafından tutulan yolsuzluk ile ilgili tüm bilgi kaynaklarının üçüncü kişilere aktarılması yasaklanmıştır (Güran ve Tosun 2003: 153). Kuruluşun organizasyon yapısı içerisinde; Operasyon Birimi, Yolsuzluk Önleme Birimi ve Halkla İlişkiler Birimi olmak üzere üç temel ana hizmet biriminden ve destek hizmetlerini yürüten bir İdari İşler Birimi bulunmaktadır. Kuruluşun %72'sini oluşturan operasyon birimi iddia edilen suçları, söz konusu yasalaşan üç kanun çerçevesinde araştırmak ve soruşturmakla görevlendirilmiştir. Bunun yanında kamu görevlilerinin makamları kullanarak yapmış oldukları şantaj suçlarını, dolandırıcılık ve güveni kötüye kullanma gibi komisyon görevlilerince şüphe duyulan veya yolsuzluğun diğer boyutlarıyla bağlantılı olarak şüphelenilen suçları araştırmak ve soruşturmakla da sorumludur. Görevli komisyon üyeleri söz konusu üç önemli kanun çerçevesinde tutuklama emri

olmasa bile yakalama yetkisine sahiptir. Yapılan şikayetlerin tamamı dikkate alınmakta ve ayırım yapılmadan sıradan hepsi tek tek incelenmektedir (Ballı, 2004: 62).

Kuruluşun en küçük birimi olan yolsuzluğu önleme birimi çeşitli uzmanlıklar gerektirdiği için alanlarında uzman olan mimarlar, mühendisler, hukuk insanları, bilgisayar uzmanları gibi birçok meslek dalından personel istihdam etmiştir. Söz konusu birim kamu ve özel sektör ayrımı yapmadan danışmanlık hizmeti vermenin yanı sıra yolsuzluğa zemin hazırlayan alanların belirlenerek değerlendirilmesi ile de görevlendirilmiştir (Ballı, 2004: 63). Aynı zamanda yolsuzlukla mücadele çerçevesinde yolsuzluklara fırsat veren mevcut yasaları tespit etmekte ve yeni kanun tekliflerini incelemektedir.

Bir diğer birim olan halkla ilişkiler birimi, olağanlaşan yolsuzluk kültürünü kırmak için toplumun katılımına önem vermiş ve yerel düzeyde ofisler açmıştır. Halkın desteğini almadan yolsuzlukla mücadele edilmesinin mümkün olmayacağı bilinciyle hareket eden halka ilişkiler birimi, yolsuzluğun zararlarına karşı halka eğitim vermek ve bu mücadelede destek sağlamaktan sorumludur. En önemli amaçları ise komisyona güvenin sağlanarak bunun devam ettirilmesi, yolsuzluk karşıtı mevzuatın açıklanması ve halkı yolsuzluklar karşısında cesaretlendirerek tespit ettikleri yolsuzluk suçlarını rapor etmeye teşvik etmeleri şeklinde belirlenmiştir (İleten: Ballı, 2004: 64). Bu amaçların gerçekleştirilmesi için televizyon programlarından, reklamlara, afişlerden yüz yüze ve birebir iletişime kadar hemen hemen bütün iletişim araçlarından faydalanılmaktadır (Tepav, 2006: 88). En temel seviyeden başlayarak en üst seviyeye kadar topluma yolsuzluğun tüm boyutlarını anlatarak bu mücadelede var olmalarını sağlama amaçlanmıştır. Okullardan, iş dünyasına, sivil toplum kuruluşlarına (STK) kadar her kesimin desteğini alarak toplumsal bilinç oluşturmakta ve böylece yolsuzluklarla etkin bir mücadele içine girmektedir. Söz konusu üç temel hizmet biriminin görevlerini etkin bir şekilde yapabilmesine yardımcı olan idari işler birimi; genel idare, personel yönetimi, ekonomik ve mali planlama, bilgi ve iletişim teknolojileri, eğitim ve diğer lojistik konularında sorumlu olan destek birimidir.

Temel bölümlere ek olarak ICAC'ın faaliyetlerini denetlemek amacıyla çeşitli düzeylerde kamu kadrolarında görevli bulunan veya halk içerisinde saygın kişiler arasından belirlenen üyelerden oluşan komiteler bulunmaktadır. Bunlar, Yolsuzluğun Önlenmesi Danışmanlık Komitesi, Operasyonları Gözden Geçirme Danışmanlık Komitesi, Yolsuzluk Önleme Danışma Komitesi, Halkla İlişkiler Vatandaş Danışmanlık Komitesi olmak üzere dört tanedir (Can, 2008: 57).

Tüm bu yönleriyle ICAC, yolsuzlukla mücadelede dünyanın en başarılı bağımsız kuruluşlarından birisi olma özelliği taşımaktadır. Hatta bu kuruluş, yolsuzluk alanında araştırma soruşturma, önleme ve eğitim gibi konularda yüksek başarı oranlarından dolayı diğer ülkeler tarafından örnek olarak alındığı bilinmektedir (Ballı, 2004: 66). ICAC bağımsız bir kuruluş olarak doğmuştur, ayrı bütçesi vardır ve kimse herhangi bir müdahalede bulunamamaktadır. Ülke bütçesinden bütçe almakla beraber alanlarında uzmanlaşmış personel istihdam etmektedir. Yasal olarak sağlam zemine oturtulmuş ve güçlü yetkilerle donatılmıştır. Faaliyetlerinde şeffaflıktan ödün vermeyen ve hesap verilebilir bir yönetim anlayışıyla yönetilmektedir. Kamuoyu desteğini arkasına alan ve halkla kuvvetli ilişkiler kuran bir kuruluş olarak ICAC, bu doğrultuda yolsuzluk hakkında Hong Kong halkında var olan bütün olumsuz ön yargıları kırmış ve başarılarını kanıtlamıştır (Tepav, 2006: 89).

1960'lı yıllarda yolsuzlukların bariz bir şekilde gündelik hayata yayıldığı ve daha da önemlisi bunun artık normal bir davranış olarak karşılandığı Hong Kong'da alınan önlemler sayesinde ciddi bir sıçrama yaşanmıştır. Yerinde alınan kararların etkin ve tavizsiz bir şekilde uygulanmasıyla kısa zamanda yolsuzluklar bitirme noktasına getirilmiştir. Bunun en bariz şeklini yolsuzluk algı endeksinde görebilmekteyiz. Öyle ki ilk kez 1995 yılında yayınlanan endekste Hong Kong 41 ülkede 17'inci sırada yer almıştır. Daha sonraki yıllarda endekse tabi ülke sayısının artmasıyla beraber 54 ülke arasından 18'inci, 85 ülke arasından 16'ıncı, 163 ülke arasından 15'inci ve son yayınlanan 2019 endeksinde tam olarak 180 ülke arasından 16'inci ülke konumunda bulunarak yolsuzlukla mücadelede ne denli başarılı olduğu gözler önüne serilmiştir (Tradingeconomics, agis, 2019).

3.2 Azerbaycan'da Yolsuzlukla Mücadele

Azerbaycan'ın 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmesiyle beraber pazar ekonomisine geçiş sürecini tamamlanmış ve hızla gelişme sürecine girilmiştir. Ancak bu geçiş döneminde Azerbaycan'da siyasi, sosyal ve ekonomik alanlar başta olmak üzere birçok alanda önemli sorunlar ortaya çıkmıştır. Ermenistan ile yaşanan problemler sonucu başlayan kaos ortamı ile beraber sosyo-politik ve sosyo-ekonomik ortam daha kötü duruma gelerek ülkede siyasi ve ekonomik krizler baş göstermiştir. Devletin üst düzey kadrolarında kamusal alanda tecrübesiz personel görevlendirilmesi, alanında uzman olmayan devlet memurları istihdamıyla beraber verimsizliklerin başlaması, yasama, yürütme ve yargı ilişkilerinin sekteye uğraması daha da önemlisi yolsuzlukların tehlikeli bir hal alması gibi çok ciddi sorunlar baş göstermiştir (Rehimli, 2014: 115-116). Bu konularla mücadele edebilmek amacıyla devlet tarafından farklı zamanlarda çeşitli adımlar atılmıştır.

2004 yılına kadar olan süreç incelendiğinde yolsuzluk kavramı ve yolsuzlukla mücadele konularında net bir görüş birliğine varılmamış, alınan önlemler sistemsiz ve yetersiz kalmıştır. Buna rağmen, bazı uluslararası sözleşmelere ek olarak ülke içerisinde “Suçlulukla Mücadelenin Güçlendirilmesi, Yasallığın ve Hukuk Düzeninin Sağlamlaştırılması Önlemleri” ve “Azerbaycan Cumhuriyeti’nde Yolsuzlukla Mücadelenin Güçlendirilmesi” kararnameleleri imzalanmıştır (Bağırzade, 2007: 6).

2004 yılı sonrası incelendiğinde; yolsuzluğa karşı “Azerbaycan Cumhuriyeti Kanunu” kabul edilmiş ve yasa ile ilk kez resmi olarak yolsuzluk kavramı açık bir şekilde tanımlanmıştır. Bununla beraber yolsuzluklarla ilgili suç tanımları yapılmış, yolsuzlukla mücadele edecek birimler net bir şekilde ortaya konmuştur. Ayrıca bu yasanın uygulanmasını sağlamak amacıyla “Yolsuzlukla Mücadele Hakkında Devlet Programı” onaylanarak bundan sonra atılacak somut adımlar birer birer ortaya konulmuştur (Bağırzade, 2007: 6). Buna göre:

- Yasallık sağlanacak,
- Şeffaflık sağlanacak,
- Kamu kurumlarının işlemleri üzerinde sıkı denetim yapılacaktır,
- Yolsuzluklar önlenecek,
- Yolsuzluklar aleyhine aydınlatma ve işbirliği sağlanacaktır.

Yolsuzlukla mücadele kapsamında devlet ile STK’lar sürekli işbirliği içerisinde hareket etmiştir. Bu anlamda STK’lar içerisinde uzmanlaşmış personelin istihdam edildiği ve yolsuzluklarla mücadele edecek olan “Bilgi ve İşbirliği Birimi” ile Azerbaycan Başsavcılığına bağlı “Yolsuzlukla Mücadele Kurumu” arasında yeni bir protokol yapılmıştır. Yolsuzlukla mücadele amaçlı yapılan bu protokole göre; Bilgi ve İşbirliği Biriminden gönderilen yolsuzluk suçları ile ilgili başvurular Yolsuzlukla Mücadele Kurumuna gönderilmekte ve bununla ilgili alınan önlemler ile ilgili başvuru sahibi bilgilendirilmektedir (Rehimli, 2014: 120). Diğer taraftan Yolsuzlukla Mücadele Kurumu ülkedeki tüm kamu kurumlarının faaliyetlerini belirli dönemlerde eylem planları çerçevesinde değerlendirerek şeffaf yönetimin devamlılığını sağlamaktadır (Gül, Maksüdünov, Yurekli ve Ergun, 2019: 61).

Azerbaycan’da son dönemlerde yolsuzlukla mücadele anlamında hem ulusal hem de uluslararası düzeyde çıkarılan kanunlar veya imzalanan anlaşmalarla birlikte ülkedeki STK’ların hükümet ile beraber ortak adımlar atmasıyla, yolsuzluk karşıtı kültür oluşturulmuş ve yolsuzluk aleyhine önlemler etkin biçimde uygulanmaya

başlamıştır.

3.3 İtalya’da Yolsuzlukla Mücadele

İtalya’nın birçok siyasi-kurumsal, sosyal ve ekonomik yapılanmalarındaki durumu yolsuzluğun sürekliliği konusunda bizlere birçok ışık tutmaktadır. Eski zamanlardan itibaren süregelen temel birçok sorunla baş başa kalan İtalya’da siyasal istikrarsızlıklar, mülteci sorunu, organize suçlar, gelişmiş Kuzey İtalya ile daha geri kalmış Güney İtalya (Mezzogiorno) arasındaki refah farkı ve en önemlisi yolsuzluk ülkenin en ciddi sorunları olarak görülmektedir. 1861’de ulus devlet yapısına geçildiğinde zamanla daha da yaygın hal alan yolsuzluk, ülkenin kesinlikle mücadele etmesi gereken temel sorunu haline gelmeye başlamıştır (İtkib, agis, 2011).

1950’li yıllardan itibaren İtalya ekonomisinde devlet müdahalelerinin artmasıyla birlikte yasalara aykırı yeni finansman şekilleri ortaya çıkmıştır. Bu yeni finansman şekillerinin bir sonucu olarak 1980’li yıllara gelindiğinde İtalya’da artık büyük bir yolsuzluk ağı oluşmaya başlamıştır. Yasalara aykırı normların meydana getirdiği yolsuzluk yerel ve merkezi alanda devletin hemen hemen bütün yetkilerini kontrol altına almaya başlamıştır. Bu durumda İtalya’da toplum, yolsuzlukla mücadele etmeye çalışmamış, mevcut yasadışı normların neden olduğu yolsuz durumları kabullenme ve rüşvet alışverişi yapma yolunu seçmiştir (Yavaş, 2014: 9).

Cumhuriyet rejimine geçilmesiyle beraber sanayileşme hız kazanmak ve başta Mezzogiorno (Güney İtalya) gibi gelişmemiş bölgelerin kalkındırılması amaçlanmıştır. Bu anlamda 1950 yılında kamu idaresi bünyesinde “Mezzogiorno Fonu” ile “Kalkınma ve Yeniden Yapılandırılma Bankası” kurulmuştur. Söz konusu kalkınmanın sağlanması için fazlaca devlet müdahalelerine ihtiyaç duyulmuştur. Bu aşırı müdahalede çok yaygın görüğe göre yolsuzluğun önemli bir sebebi olmaktadır. Çünkü yolsuzluğun ve siyasi patronaj sisteminin engellenebilmesi için izlenen politikaların bürokrasiden bağımsız olması gerekmektedir. Ancak İtalya’da tam tersi olarak piyasalarda ciddi anlamda söz sahibi olan dev şirketlerin yönetim kadroları siyasetten gelen kişilerden oluşturulmuştur (Yavaş, 2014: 10). Bu büyük firmalar devlet ile imtiyazlı ilişkiler kurduğundan kendilerini güvende hissetmişlerdir (Öztürk, 2001: 2). Diğer taraftan yöneticiler siyaseten güçlü oldukları için hem bürokraside kuvvetli olabilmekte hem de destekçileri sermaye, kar gibi kazançlar elde edebilmekteydi. Bu çerçevede patronaj sistemi de etkilerini göstermeye devam etmiştir.

Ekonomik zayıflık ile birlikte merkezi devletin yetersizliği sonucu ile başlayan devlet müdahalesi anlayışı verimsizliği de beraberinde getirmiştir. Bu verimsizlikte ekonomik

krizlerle başı sürekli dertte olan İtalya için kısır döngü anlamına gelmektedir. Kamu harcamalarının hesap verebilirliği ve kontrol sisteminin yok denecek kadar zayıf olması ekonomik israfında ana kaynağını oluşturmaktadır.

Devletin rolünü tam anlamıyla yerine getirememesinden doğan açık, otoritesini çoktan ilan etmiş ve toplumun hemen her alanına sirayet etmiş ciddi mafya gibi yapılarla kapatılmaya çalışılmıştır. Bugün bile halen bitmesi de pek mümkün görülmeyen mafya olgusu İtalya'nın üzerindeki en büyük kamburlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Ekodialog, agis, 2018).

1992 'li yıllara gelindiğinde yolsuzluk sistemli bir hal almıştır. Yargı tarafından ilk kez radikal bir şekilde yolsuzluğun ne denli ciddi boyutlara ulaştığının da gösterildiği ve aralarında siyasi parti yöneticilerinin, bürokratların ve ülkedeki en büyük şirketlerinin yöneticilerinin de bulunduğu kişilerin yargılanacağı "Mani-Pulite"(Temiz Eller) operasyonu başlamıştır (Vannucci, 2009). Tüm dünyada büyük yankı uyandıran bu operasyonda yolsuzlukla bağlantılı olduğu değerlendirilen binlerce suçlu mahkûm edilmiştir. İtalya için büyük umutlar taşıyan bu operasyona, yolsuzluklardan usanmış toplumda büyük destek vermekteydi. Ancak yolsuzlukların artık son bulacağı umuduyla başlayan bu operasyon yeterince caydırıcı olmamış ve tam bir hayal kırıklığı ile sonuçlanmıştır. 1990'lı yıllarda çoğunluğu siyasilere karıştığı yolsuzluk vakalarının yerini daha sonra mafya yolsuzlukları almıştır.

Büyük umutlarla başlayan Temiz Eller Operasyonundan sonra ancak 2018 yılında Yolsuzlukla Mücadele Yasası çıkarılabildiği. Buna göre yolsuzluk suçlarına yönelik cezai yaptırımlar arttırılmış, yolsuzluktan dolayı mahkûm edilmiş kamu personeli görevinden ömür boyu men edilebileceği kararlaştırılmış, parlamento üyelerine belirli bir limitin üzerinde yapılan bağışları beyan etme zorunluluğu getirilmiş, terör ve mafya operasyonları gibi alanlarda kullanılan "köstebek ajanlar"ın yolsuzluk vakalarında da kullanılması öngörülmüştür (Bbc, agis, 2018).

Son dönemlerde İtalya, mafyalar ve mafyaların alakalı olduğu tüm alanlarda ciddi anlamda mücadele etmeye çalışmış, devlet kadrolarında çalışan birçok kamu personelini mafyalara veya şirketlerine fayda sağladıkları için yolsuzluk gerekçesiyle yargılamışlardır. Ancak bu mücadele sonucunda mafya gibi oluşumlar bitirilemediği gibi bunlarla ilişkili yolsuzluk olaylarında da azalmalar maalesef görülmemiştir.

Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün yayımladığı raporlarla da belirtildiği gibi Avrupa Birliğine üye ülkeler arasında yolsuzluk performansında en kötü durumdaki ülkelerden

birisi olan İtalya'da yolsuzlukla mücadele edecek hiç bir kuruluş bulunmamaktadır. Siyasetin içerisinde de aktif varlığı herkesçe de bilinmesine rağmen milletvekili dokunulmazlıkları kaldırılmamıştır. Toplum en yozlaşmış kurumun siyasi partiler olduğunu düşünmektedir. Medyanın da bağımsız olmadığı İtalya'da toplum istemese de ülkenin her alanına yapışan yolsuzluklarla yaşamaya alışmıştır (Transparency, agis, 2020).

İtalyan yargı sisteminin hiçbir siyasiden talimat almadan yasalar çerçevesinde bağımsız hareket edebilmesi yolsuzluk olgusuna karşı mücadele de etkin bir yol olarak görülmesine karşın sadece bu alanda yargı organlarından mücadele beklemek çok da yeterli olmayacaktır (Öztürk, 2001: 8). Öyle ki İtalya gelişmiş ülkeler arasında bu anlamda en kötü durumda olan ülkedir. Yolsuzluğu bitirilmesi noktasında başarılı ülkeler de olduğu gibi özel-kamu tüm birimlerin ortak mücadelesi, toplumun bu anlamda eğitilmesi ve desteklerinin sağlanmasıyla bu mümkün olabilecektir. Kısacası kamu yönetim sisteminde kapsamlı reformlar yapılmadan, mafya oluşumları bitirilmeden yolsuzluk alanında bir bütün olarak başarı sağlanması söz konusu olmayacaktır.

Bugün bile Temiz Eller Operasyonu savcılarında Antonio Di Pietro'nun bugünkü İtalya'da yolsuzlukla ilgili olarak söylediği: "20 yıl sonra acı olan şu: Her şey değişti ama hiçbir şey değişmedi. Dün iktidar paraya erişim için kullanılıyordu, bugün para iktidara erişim için kullanılıyor. Roller tersyüz edildi." ifadesi bugünkü durumu özetlemektedir (Cnnturk, agis, 2017).

En sonucusu 2019 yılında yayımlanan ve yolsuzluk seviyesini ölçen Yolsuzluk Algılama Endeksine göre İtalya 180 ülke içerisinde 51'inci konumda bulunmaktadır (Transparency, agis, 2019). Rüşvet verme eğiliminde ise 28 ülke arasından 15'inci sırada kendisine yer bulmuştur (Transparency, agis, 2011). Diğer taraftan 2013 yılında AB ülkeleri arasında birlik fonlarından yararlanmak yapılan başvurularda en fazla hileli başvurunun yapıldığı ülke yine İtalya olmuştur (Bbc, agis, 2014).

4. SEÇİLMİŞ ÜLKELERİN YOLSUZLUKLA MÜCADELELERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Hong Kong'da 1960'lı yıllarda ülkenin her alanına giren yolsuzluk, devletin yapmak zorunda olduğu temel görevlerin bile bir ücret karşılığında yapılmasını zorunlu kılmıştır. Sistemik bir sorun haline gelen yolsuzluk, sağlık hizmetleri, göç hizmetleri, itfaiye hizmetleri, polis hizmetleri gibi ülkenin temel alanları ile beraber tüm sektörlerle yayılmıştır. Bunun üzerine Hong Kong hükümetinin de desteğiyle güçlü bir altyapıya sahip bağımsız bir kuruluş olan ICAC kurulmuştur. İlk faaliyet olarak ülkede emekli eski polis teşkilatı başkanı Peter Godber'i yaşadığı İngiltere'den

getirtip hapse mahkum ettirmesiyle beraber halkın da desteğini kazanılmıştır. Tüm kamu hizmetleri var olan yolsuzluklardan temizlenerek etkin mücadelenin adımları atılmaya başlanmıştır.

Yine ICAC tarafından özel sektör yolsuzluklarına karşı başlatılan iş ahlakı kampanyasına katılım bir hayli yüksek olmuş, büyük çaplı 1200 tane özel şirket yolsuzluklara karşı ortak yönetim ilkeleri belirlemiştir. Bu sayede diğer özel şirketlerinde söz konusu ilkelere uyum sağlamaları zaman almamıştır (İleten: Güran ve Tosun, 2003: 152).

Bulunduğu coğrafyada yolsuzlukla mücadelenin başkenti olarak bilinen Hong Kong, güçlü yasal altyapı, geniş yetki karinesi-soruşturma, cezalandırma, caydırma, bağımsızlık ve özerklik, kamuoyu oluşturma, siyasi irade konularında etkin çalışarak bu mücadelede hiç de azımsanmayacak ölçüde başarı sağlamıştır (Şeffaflık, agis, 2019).

Hong Kong'da yolsuzluklardaki başarının dinamikleri olarak; üst düzey yöneticiler olayların ciddiyetine varmış ve bu mücadelede desteklerini esirgememişlerdir. Diğer taraftan mücadelenin başına bağımsız, sağlam temelli bir kuruluş kurularak getirilmiş ve tam yetkilerle donatılmıştır. Yolsuzluğun normalleştirildiği tüm kamu kurumlarından yolsuzluk kaynakları kurularak, kamu personeli eğitilmiş ve aktif katılımları sağlanmaya çalışılmıştır. Son olarak bilgi kaynakları gizli kalmak koşuluyla halkın da yolsuzluğu ihbar etmesinin önü açılmış ve bu kişilerin yasalarla güvence altına alınması sağlanmıştır (İleten: Güran ve Tosun, 2003: 153).

Azerbaycan incelendiğinde tarihte bağımsızlığını ilan ettiği 1991 yılından itibaren devletin yeniden inşasına başlamıştır. Bu süreçte ülke de yaygın bir şekilde rüşvet başta olmak üzere yolsuzlukların varlığını sürdürdüğü Azerbaycan da hükümet, başta ekonomik reformlar olmak üzere temel alanlarda reform paketleri hazırlamıştır (Qwe, agis, 2020). Bunlardan birisi de yolsuzlukla mücadele alanında politikaların olmuştur. Bir dizi kararlar alınmasına rağmen özellikle kamu sektöründe rüşvet ve görevin kötüye kullanılması gibi yolsuzlukların önü kesilememiştir. Ancak 2004 yılından sonra mücadele kapsamında daha etkin adımlar atılmaya başlamıştır. İlk olarak yolsuzluğun net bir tanımı ortaya konularak devlet nezdinde bir takım yasalar çıkarılmış, mücadelede öncü olabilecek yeni kuruluşlar kurulmuştur. Azerbaycan Başsavcılığına bağlı olarak kurulan Yolsuzlukla Mücadele Kurumu ile STK'ların yolsuzlukla mücadele de uzmanlaşmış personelin görevlendirildiği Bilgi ve İşbirliği Şebekesi ile işbirliği yapılmıştır. Buna göre şebekeye gelen yolsuzluk suçlarına yönelik başvurular Yolsuzlukla Mücadele Kurumu'na gönderilmekte ve alınan önemler sonucuna göre de başvuru sahibine bilgi verilmektedir. Bu faaliyet Hong Kong

örneği ile benzerlik göstermektedir.

Diğer taraftan 2012 yılında kurulan ASAN hizmeti (Azerbaijan Service and Assessment Network) kamu alanında şeffaflığın sağlanması, karşılaşılan bürokratik engellerin ve rüşvetin ortadan kaldırılması anlamında önemli bir misyon yüklenmiştir.

Ancak "Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu" (GRECO)'nun da dönemsel olarak yolsuzlukla mücadele önlemlerinin izlenerek yayımladığı ülke raporunda da belirtildiği gibi Azerbaycan hükümetince çıkarılan kanunlar, mücadele politikaları ve önlemlere rağmen yolsuzluk Azerbaycan için en sorunlu alanlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır (Greco, agis, 2016).

İtalya ile bütünleşmiş olan kamusal gücün şahsi amaçlar için kötü niyetli kullanılması olarak da tanımlanan yolsuzluk şekli, eski zamanlardan bu tarafa halen yine İtalya için geçerliliğini sürdürmektedir. 1950'li yıllardan itibaren artan devlet müdahaleleri var olan yolsuzluklara yenilerini de katmıştır. Ülkenin kuzeyi ile güneyindeki kalkınmışlığı dengelemek için yapılan yatırımlar sonucu yeni yasadışı kazançlar ortaya çıkarak siyasi ve iş insanların daha da yakınlaşmasına neden olmuştur.

Siyasilerin, bürokratların veya ülkedeki en büyük iş insanlarının arasında yaygın olan yolsuzluk, ilerleyen dönemlerde mafya gibi oluşumların varlığıyla yeni boyutlara ulaşmıştır. Hatta mafyaların karıştığı yolsuzluklar siyasi yolsuzlukların önüne geçmiştir. 1992 yılında başlatılan Temiz Eller Operasyonu'nun yolsuzluklara darbe vurulması beklenirken sadece aynı dönem içerisinde yargılar yapılmış, mahkumiyet kararları çıkmıştır. Ancak yalnızca cesur bazı savcı ve yargıçların açmış olduğu davalar neticesinde büyük umutlarla bitirileceği düşüncesi hayal kırıklığına uğramıştır. Davaların dönemsel olması caydırıcılığını kısıtlamıştır. Medyanın da bağımsız olmaması yani siyasilerin kontrolünde olması şeffaf yönetimin önüne geçmektedir.

Sadece yargı organlarının desteğiyle mücadele beklemek pek de iyimser bir tablo olmayacaktır. Yasaların çok sayıda olması sadece hantallığa neden olmaktadır. Önemli olan kanunları adil bir şekilde uygulayabilmektir. Hong Kong' da olduğu gibi tamamen mücadele edebilecek bağımsız bir kuruluşun oluşturulması yerinde olacaktır. Ancak kurulacak bu kuruluşun hiçbir siyasinin veya mafyaların etkisi altında kalmaması gerekmektedir. Aynı şekilde medya ve sivil toplum kuruluşları da görevlerini yapabileceği ortama kavuşturulmalıdır. Tüm bunlar sonucunda İtalya, Avrupa Birliğinde önemli yer tutan gelişmiş ülkelerden birisi olmasına rağmen yolsuzlukla mücadele de sınıfta kalan ülkeler arasında kendisine yer bulmaktadır.

5. SONUÇ

Çok eski tarihlerden bugünlere kadar ülkelerin en temel sorunlarından birisi olarak karşımıza çıkan yolsuzluk, ister kamu sektöründe olsun ister özel sektörde olsun insan faktörü olan her alanda karşımıza çıkmaktadır. Hangi kurumda çalışıyor olunursa olunsun hemen hemen herkes kişisel menfaatlerini en önde tutmak isteyecektir. Ancak çalışan bu insanlar bir şekilde sahip olduğu yetki ve gücü kullanarak menfaat sağlayacak olurlarsa bunun adı yolsuzluk olacaktır. Çok çeşitli şekillerde yapılan söz konusu yolsuzluk eylemi dünyanın neresinde olursa olsun insanlarda iyi bir izlenim bırakmayacaktır. Bir ülkede ne kadar yolsuzluğa açık insan varsa toplum nezdinde bu eylemler daha normalleşecek ve hayat bu şekilde devam edecektir. Bu da kalkınmanın önündeki en büyük engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak yolsuzluğa açık insan sayısı ne denli az ise ya da alınan önlemler ne kadar etkili olursa yolsuzluk uygulamaları bitmese bile en aza indirilecektir.

İçerisinde barındırdığı anlamların bir hayli fazla olmasından dolayı yolsuzluğun net bir yapılamamıştır. Ancak, yolsuzluk ulusal çapta bir iç sorun olmaktan çıkarak küreselleşen dünyanın her alanına yayılmaya başlamasıyla üzerinde durulması gereken ciddi bir sorun haline dönüşmüştür.

Bu anlamda birçok kuruluş araştırma yapmaya başlamış ve ülkelerin yolsuzluk algılarını sıralamaya başlamıştır. Bunların içerisinde en önemli sayılabilecek olan Uluslararası Şeffaflık Örgütü tarafından oluşturulmuş yolsuzluk algılama endeksidir. Söz konusu endeks faaliyetlerine başladığı 1995 yılında 41 ülkeyi sıralarken bugün ülke sayısı 180'e çıkmıştır. Ve yayınladığı raporlar tüm kesim tarafından önemsenmektedir.

Ekonominin bir devletin en temel yapı taşlarından birisi olması, yolsuzluğunda en başta ekonomiyi hedef alması dolayısıyla tüm dünyada her geçen gün yolsuzlukla mücadele kapsamında alınan önlemlerin ağırlığının arttığı görülmektedir.

Görülüyor ki, yolsuzluğu en aza indirebilmek için topyekün mücadele gereklidir. Sadece yargı organlarının mücadele etmesi görüldüğü üzere yeterli olmayacaktır. Kimsenin etkisi altında kalmadan ve küçük büyük ayırt etmeden var olan tüm yolsuzlukları araştırması için kurulacak bağımsız bir kuruluş gereklidir. Oluşturulan kuruluş ise üstün yetkilerle donatılmalı ve ancak bu şekilde yargı organları ile işbirliği yapılmalıdır. Devlet yöneticilerinin bu mücadeleye inanması ve yasal boşlukların giderilmesi bu anlamda önem arz edecektir. Toplum bu mücadele esasları anlatılarak yeterli destek sağlanmalıdır. Bağımsız medya toplumu bilinçlendirmek adına önemli roller üstlenmelidir.

STK'lar mücadeleye işbirliği anlamında önemli yer tutmaktadır.

Unutulmaması gerek konu olarak yolsuzluk her geçen gün daha profesyonel ortamda yapılmakta olduğundan devletin önderliğinde tüm sektörlerin dikkate alması gereken temel bir sorundur. Ancak bu şekilde yolsuzluklar azaltılacak ülkelerin kalkınmasının önündeki en büyük engel ortadan kaldırılacaktır.

KAYNAKÇA

- BAĞIRZADE, R. E. (2007, Ocak). Kayıtdışı Ekonominin Temel Özendirici Faktörlerinden Biri Gibi Yolsuzluk ve Onunla Mücadelenin Azerbaycan Girişimleri. Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, 11, 6.
- BALLI, K. (2004). Yolsuzlukla Mücadelede Bağımsız (Özerk) Kamu Kuruluşları ve HongKong ICAC Örneği. Amme İdaresi Dergisi, 37(2), 54-66.
- BAŞAK, C. (2008). Uluslararası Örgütlerin Yolsuzlukla Mücadeledeki Rolü. Polis Bilimleri Dergisi, 10(2), 92.
- Bbc (2014). İtalya, AB'de Yolsuzluk Şampiyonu, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/07/14_0720_italya_yolsuzluk, (Erişim Tarihi: 14.03.2020).
- Bbc (2018). İtalya'nın Yeni Yolsuzlukla Mücadele Stratejisinde Neler Var?, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46617198>, (Erişim Tarihi: 19 Nisan 2020).
- BERKSOY, T. ve YILDIRIM, N. E. (2017). Yolsuzluk Kavramına Genel Bir Bakış: Problemler Ve Çözüm Önerileri. Journal of Awareness (JoA), 1(2), 4.
- BOZKURT, Ö. ve ERGUN, T. (1998). Kamu Yönetimi Sözlüğü, Yayın No: 283. Ankara: TODAİE.
- CAN, İ. (2008). Türkiye'nin Yolsuzlukla Mücadelesine Hong-Kong ICAC Modeli Önerisi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- CİNGİ, S., TOSUN, U. ve GÜRAN, C. (2002). Yolsuzluk ve Etkin Devlet (1. baskı), Ankara: Ankara Ticaret Odası, Ümit Yayıncılık.
- Cnnturk (2017). Temiz Eller'den 25 Yaşında., <https://www.cnnturk.com/yazarlar/guncel/reha-erus/temiz-eller-25-yasinda>, (Erişim Tarihi: 19 Nisan 2020).

- ÇAHA, H. (2009, Mart). Türkiye'de Yolsuzluk: Yapısal Boyutlar ve Uygulama. *Amme İdaresi Dergisi*, 42(1), 105-106.
- ÇULPAN, R. (1980). Bürokratik Sistemin Yozlaşması. *Amme İdaresi Dergisi*, 13(2), 34.
- Ekodialog (2018). Yeraltı Ekonomisi, <http://www.ekodialog.com/yeralti-ekonomisi/yer-alti-ekonomisi-mafya-nedir.html>, (Erişim Tarihi: 14.03.2020).
- GÜL, H., MAKSÜDÜNOV, A, YUREKLI, E. ve AVCI, M. (2019). Yolsuzluk Algılama Endeksine Göre Türki Cumhuriyetlerin Durumu: Gelişmeler, Sorunlar ve Öneriler, Modern Entegrasyon Süreçleri ve Ekonomik Gelişmeler: Fırsatlar ve Tehditler Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları: 313 Kongreler Dizisi 42.
- GÜRAN, C. M. ve TOSUN, U. M. (2003). Yolsuzlukla Mücadele Olgusu ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme. *H.Ü. İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 21(2), 152-153.
- Greco (2016). Compliance Report Azerbaijan. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806fe9f2>, (Erişim Tarihi: 21.04.2020).
- HAMİDOV, R. (2016). Türk Kamu Yönetiminde Yolsuzluklarla Mücadele Sürecinde Örgütlenme. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- HUI, W. (2013, Ekim.) Combating Corruption: The Hong Kong Experience. *Tsinghua China Law Review*, 6, 10.
- ICAC (2020). About Icac. <https://www.icac.org.hk/en/about/history/index.html>, (Erişim Tarihi: 18 Nisan 2020).
- İŞLER, K. ve TUTAR K. F. (2019). Yolsuzluk ve Ekonomik Etkileri: Türkiye Örneği. *Atlas Journal*, 5(17), 33.
- Itkib. (2011, Şubat). İtalya Ülke Raporu: Temel Ekonomik Göstergeler Genel ve Sektörel Bilgiler, İTKİB Genel Sekreterliği, www.ithib.org.tr > ulke_raporlari > italya_raporu_subat_2011_genel, (Erişim Tarihi: 14.03.2020).
- KUTLAR, A. ve DOĞANOĞLU, F. (2007). Kalkınma Sorunu, Ankara: Orion Yayınevi.
- Oskem (2020). Yolsuzluğun Tanımı, <http://www.oskem.org.tr/index.php/ana-sayfa/aile-sirketleri-icin-yolsuzlukla-mucadele-rehberi/yolsuzluk-nedir/>, (Erişim Tarihi: 08.03.2020).
- ÖZBARAN, H. M. (2003). Yolsuzluk ve Bu Alanda Mücadele Eden Uluslararası Örgütler ve Birimler. *Sayıştay Dergisi*, 50-51, 18.
- ÖZSEMERÇİ, K. (2003). Türk Kamu Yönetiminde Yolsuzluklar, Nedenleri, Zararları ve Çözüm Önerileri. Ankara: Sayıştay Başkanlığı.
- ÖZTÜRK, K. N. (2001, Mart). Yolsuzlukla Mücadelede İtalyadan Ders Alınabilir Mi?. *Amme İdaresi Dergisi*, 34(1), 2-8.
- Qwe (2020). Corruption in Azerbaijan, https://tr.qwe.wiki/wiki/Corruption_in_Azerbaijan, (Erişim Tarihi: 20.04.2020).
- REHİMLİ, R. (2014, Kasım). Devletin Yeniden Yapılanması Sürecinde Yolsuzlukla Mücadele (Azerbaycan Örneği)., Ş. Durgun. (Editör). *Akademik Hassasiyetler Dergisi*. Özel Sayı (1), 115-120.
- Seffaflik (2019). Yolsuzlukla Mücadele: Fikirler, Kurumlar ve Araçlar, <http://www.seffaflik.org/wp-content/uploads/2019/08/Yolsuzlukla-M%C3%BCcadele-Politikalar%C4%B1.pdf>, (Erişim Tarihi: 20.04.2020).
- ŞİMŞEK, B. (2001). İşletmelerde Çıkar Çatışmasından Kaynaklanan Etik Sorunlar. *İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 3(1), 1.
- TANZI, V. (2001). Dünya Çapında Yolsuzluk Nedenleri, Sonuçları, Boyutları, Çözüm Yolları (çev. G. Kösekahya). *Maliye Dergisi*, 138, 125-126. (Orijinal makalenin yayım tarihi, 1998).
- TEPAV. (2006). Yolsuzlukla Mücadele, TBMM Raporu Bir Olgular Olarak Yolsuzluk: Nedenler, Etkiler, Çözüm Önerileri. (2. baskı), Ankara: TEPAV Yolsuzlukla Mücadele Kitapları-1.
- Tradingeconomics (2019). Hong Kong Corruption Rank 1995-2019 Data. <https://tradingeconomics.com/hong-kong/corruption-rank>, (Erişim Tarihi: 18.04.2020).
- Transparency (2011). Bribe Payers Index 2011. <https://www.transparency.org/whatwedo/publicati>

on/bpi_2011, (Erişim Tarihi: 14.03.2020).

Transparency (2019). Corruption Perceptions Index 2019. <https://www.transparency.org/cpi2019>, (Erişim Tarihi: 09.03.2020).

Transparency (2020). Italy Needs Anti-Corruption Watchdog. https://www.transparency.org/news/pressrelease/italy_needs_anti_corruption_watchdog, (Erişim Tarihi: 19.04.2020).

VANNUCCI A. (2009), “The Controversial Legacy of ‘Mani Pulite’: a Critical Analysis of Italian Corruption and Anti-Corruption Policies”, *Bulletin of Italian Politics*, 1(2), 233.

YAVAŞ, G. (2014, Kasım). Yolsuzluk ve Yolsuzlukla Mücadele Önlemleri; İtalya Örneği, Ş. Durgun. (Editör). *Akademik Hassasiyetler Dergisi*. Özel Sayı (1), 9-12. (Erişim Tarihi: 14.03.2020).

İZMİR

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

İZMİR JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

